

PANNON

LŰKÖK

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

2003

IV.
NEGYEDÉV

Dús László: Tartalomjegyzék, 2001

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bogár Imre (Zalaegerszeg), Kiss Gábor (Zalaegerszeg), Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), Szántó Endre (Hévíz), Vajda László (elnök)

*

SZERKESZTŐSÉG

PÉNTEK IMRE főszerkesztő; BENCZE LAJOS (Szlovénia) főszerkesztő-helyettes

*

CZUPI GYULA, KISS GÁBOR, KOSTYÁL LÁSZLÓ, MOLNÁR ANDRÁS,
SZÁLINGER BALÁZS, SZEMES PÉTER, TAR FERENC

szerkesztők

*

MUNKATÁRSAK

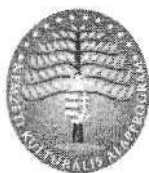
Horváth M. Zoltán; Tóth Imre, Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország),
Major-Zala Lajos (Svájc), Makkai Ádám (Chicago, USA)

*

FERENCZ GYÓZÓ olvasószerkesztő; TÁNCZOS KATALIN kiadói titkár

Készült Hévíz, Keszthely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg és Zala megye önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával.
Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1219-6886

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Szerkesztőségi cím:

Deák Ferenc Megyei Könyvtár, 8900 Zalaegerszeg, Deák Ferenc tér 6.
E-mail: pannont@dfmk.hu; Telefon: 92/311-341/12

Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Felelős kiadó: Lackner László
Előfizethető a Zalavölgye takarékszövetkezet III. sz. fiókja
Zalaegerszeg 75500801-10001882 sz. számláján,
vagy a kiadó címén, rózsaszín postai utalványon: Pannon Tükör
(Zalatour Kft. címén), 8900 Zalaegerszeg, Kovács K. tér 1.
E-mail: zalatour@zalasam.hu

Az egyes számok ára: 300 Ft. Előfizetési díj egy évre: 1000 Ft.

Nyomda előkészítés és nyomdai munkák:
Gura Nyomda Bt., Zalaegerszeg, Bánya u. 2. E-mail: gurabt@axelero.hu

Szépirodalom

Tóth Erzsébet: Óda a kézíráshoz	3
Bereményi Géza: Hóesés a Vízivárosban (Irodalmi forgatókönyv)	4
Czigány György: Nem indul	16
Mátyus Aliz: Kígyószisz (Hamu és gyémánt?)	17
Búzás Huba: Sejtelmek, Idill a nyári konyhán, Hajat mos kádamban a fény	20
Karay Lajos: Aforizmák	21
Halász Albert: Hajszám, Kiuttalanul, Ritka csorda, Megállva	26

Összeállítás zalai műhelyekből

Lőrincz Lajos: A virrasztó (Vajda János emlékének)	28
Soós József: Európa fókuszában	29
Kárpáti Kantó Katalin: Úr árvája	29
Varga Zoltán: A kocka életmű	29
Kondákor Gyöngyi: Babilonnak árva népe	29
Kara Kocsis Gabriella: Talitha, kumi! (Részlet az azonos című önéletrajzi regényből)	30
Szeles József: Miért nem jön Micimackó?	36
Szép Gyula: Elengedlek	37
Czene Csaba: Érkezik az álom	37
Sabján Ferenc: Az egyetlen tiszta hangot	37
Rajnai Rotter Csaba: Tiltott zóna	38
Fa Ede: Két XX. századi Kalevala-töredék	40
Lángi Péter: Magyarországi levelek 5.	42
Gim Dong-in: Emlékezés egy orvosra-Kopár hegy-(Esperantóból fordította Szabadi Tibor)	43

Tanulmány, kritika

Szemes Péter: A tragikus hatás elmélete	47
Tóth Imre: B. története	54
Bakonyi István: A Teremtő ministránsai (Czigány György "próza-füzete)	55
Péntek Imre: A muravidéki "boldog ember" (Göncz László: Olvadó jégcsapok)	57
Lackner László: Kisváros a rendszerváltás sodrában (Horváth József: Lenti történések II.)	59

Múltba néző

Katona Csaba: Deák Ferenc Balatonfüreden (Egy sétány elnevezésének anatómiája)	61
Tar Ferenc: Betekintés egy arisztokrata család életébe	74
Beszélgetések a keszthelyi Festetics-kastély alkalmazottaival - Bódör Ilona visszaemlékezései	76

Zene, képzőművészet, színház

Lackner László: Mise, a rekonstruált zalacsébi templomnak Király László zeneszerző viszonya a zenei stílusokhoz és a szülőföldhöz	84
Horváth M. Zoltán: Szabad "KÉP-zetek"jegyzéke - Fotófestmények - (Dús László kiállítása)	88
Simonffy Szilvia: Netz, vagy éppen Firhang (Ernszt András képi világa)	90
Chak István: Egy Aase-díjról, elfogultan	91

Események, hírek

Arató Antal: Fejtő Ferenc Könyvtár Fehérvárcsurgón	93
Események, hírek, Képjegyzék	95
Szerzőinkről	96

Lóth Erzsébet

Óda a kézíráshoz

Csak ne múltatok
halvány, bátortalan szívekkel díszített borítékok!
Hogy milyen bélyeg illene hozzá,
az édes töprengés el ne múljon!
És a borítékban néha kedves, néha kegyetlen sorok,
bolondos fenyegetések, játék-szakítások,
gyöngybetűk, vagy olvashatatlan remegős krikszkrakszok,
kéz meleg macskakaparások mellé,
hogy el ne fújja könnyen a szél,
orkán ki ne tépje a postás kezéből,
nehezeknek levendula és préselt lila akác,
sőt csókok nyomai a papíron olykor,
ha nagyon örült a szerelem.
A szorongó fürkészás, remegése a gyomornak:
Jaj, ezt ő írta, ő! Ezek a sietős betűk,
Ez a nagy lendület, csak ő lehet, ő!
És akkor még szédült, esztelen variációi a képeslapoknak!
Rejtjeles, kínzó, gyötrő üzenetek!
Itt vagyok! Látod, még élek!
Boldog vagyok és boldogtalan,
A görög, a tirrén, a maldív szigeteken,
Nézd, tengerben úszom, alszom a pálmák árnyékában!
Látod, itt ülök Pessoa mellett, és nem sírok,
trópusi madarak zsvijában neked írok.
És néha Zuglóból röpül Budára
görög képeslapon a szívzaggatóan kék ég.
Láthatod, itthon vagyok.
De szia, és csaó, de örökké!
Hogy gondolok rád!
Hogy el ne vesszen millió csók és ezer és ezer
És megszámlálhatatlan ölelés.
Csak legyen még soká papír!
A toll el ne vesszen, meg ne fagyjon a kéz.
A tinta ki ne boruljon.
Csak annyi hó maradjon,
Amennyi a papírra jut a kéz melegéből.

Berezmenyi Géza

Hóesés a Vizivárosban

- tévéjáték -

1. JELENET

EGYSZOBÁS LAKÁS, ESTE - BELSŐ

A nyomorult helyiségben összeolvad a szoba a konyhával. Mivel tüzelő sincsen, látszik a lélegzetek párája a fagyos levegőben.

Háromtagú család áll a hideg sparheltnél télikabátban, sálasan. A Nevelőapa fiatal, részeg munkás, benzines öngyújtóval meggyújt egy gyertyát, majd a platnihoz rögzíti.

Nevelőapa: Egy...

Édesanya: *(átkarolja Tihut, a fiát)* Már tudtad mondani, hogy „mami”.

Nevelőapa: *(újabb gyertyát húz ki a zsebéből)* Kettő...

Édesanya: *(míg férje rögzíti a gyertyát)* Már szaladtál. Istenem!

Nevelőapa: *(ismét a zsebből kihúzott gyertyával)* Három...

Édesanya: Ha tudnád, miket beszéltél össze nekem!

Nevelőapa: Négy...

Édesanya: *(lehajol Tihuhoz)* Abban az évben, de sokat szenvedtünk mi ketten. Emlékszel?

Tihu: Nem.

Nevelőapa: Öt. A következőnél már jöttem én.

Édesanya: Hála a jóistennek.

Nevelőapa: Jön az iskola. És a hat. De most már elfáradtam egy kicsit...

A Nevelőapa pihenésként tréfásan meghúz egy pálinkásüveget, majd parancsoló mozdulattal a feleségének nyújtja, aki kortyol belőle. Majd a szertartás folytatódik.

Nevelőapa: Itt a hetedik évéd, Tihu. Ez már velem volt. Kirándulunk. Tudod?

Tihu: Bizony.

Édesanya: *(mostantól ő gyújtja a gyertyákat)* Akkor átveszem.

Nevelőapa: Nyolc. Isten éltesse, te gyerek.

A férfi már támolyog. Megfordul, az ágy felé botorkál, felesége a hóna alá bújva segíti oda. Lefekteti.

Nevelőapa: Kilenc, tíz. Látod, megvan mind a tíz, ahogy ígértem. Megvan?

Édesanya: *(megsimogatja)* Meg. Meg.

Nevelőapa: *(elalszik)* Nahát akkor.

Az anya felegyenesedik, ránéz az alvóra, majd a fiához megy. Tihu épp a tizedik gyertyát rögzíti. Nézi a lángokat. Az anya olcsó csokoládét bont ki. Tihu beleharap.

Édesanya: Ez csak az előeste. Tudod, mi az? Hogy holnap lesz az igazi születésnapod.

Tihu: Vasárnap?

Édesanya a szekrényhez siet, prêmes gallérú kabátot és egy kicsi perzsakucsmát rángat elő. A fejére illeszti, majd a rossz tükörben nézegeti magát, közben mondja.

Édesanya: Igen, vasárnap. Holnapra már nagyon várnak téged valakik, hogy felköszöntsenek. Tihu! Meglátod, olyan gazdag, olyan szép születésnapod lesz, hogy te olyat még nem pipáltál.

Tihu: Kik?

Édesanya: Psszt! Valakik. Majd megbeszéljük. Valakik, akik nagyon-nagyon várnak téged.

2. JELENET

VÍZIVÁROSI LÁTKÉPEK, KÜLSŐ - NAPPAL

Vízivárosi havas anzikszokat látunk. Harangszó. Régi alacsony házak, füstölgő kémények, boltozatos kapuk alá kidobált, kopár karácsonyfák. De a látványon a hó és a templomtorony méltósága az uralkodó. A hó letompítja a zajokat, mindenből fehéret csinál, és Édesanya Tihuba karolva kristályszőnyegen gázol, mint egy menyasszony. Fején a kicsi perzsakucsmá kissé félrecepva és a homlokára csúsztatva, mégis finom biztonsággal viseli. A szép sötét télikabátja prêmes.

Épp egy lépcsősor (a Franklin lépcső) tetejére érkeznek, amikor egy utolsó zúgással elnémul a városrész, és Édesanya megállítja Tihut. Várakozásteli örömmel ad utasításokat.

Édesanya: Ha apádról kérdeznék, hogy mit tudsz, mondd azt mindenre, hogy nem tudod.

Tihu: Melyikről?

Édesanya: A mostaniról nem fognak érdeklődni, hanem az ő fiukról. A te igazi apádról, úgy értem, név szerint.

Tihu: Ők se tudják, hogy hol van?

Édesanya: Nem tudom, mit tudnak róla. Én nem tudok semmit, az biztos, de majd rákérdezek. Te ne kérdezz semmit. Ne is kérj semmit, várj, amíg kínálnak. Vendégségben leszünk, (örömeiben megcsókolja) Tetszik érteni?

3. JELENET

MÁSIK VÍZIVÁROSI RÉSZ, NAPPAL - KÜLSŐ

Ez a hóborította utca már nem meredek. Ódon, háromszintes ház elé érkeznek, bemennek az ülőfülkés kapualjba.

Édesanya: (megnyálazott kézzel Tihu haját simítgatva) Már is olyan vagy, mint apád. Mállik minden rólad, a hajad meg összeviszza. Mit szeretek az ilyeneken?

4. JELENET

LÉPCSŐHÁZ, NAPPAL - BELSŐ

Csigalépcső vezet fel a legfelső emeletre, ahol Vízivárosi Nagyapák laknak. Érett nő siet mögöttük pezsgőkkel, virággal. Hátról szól. Feltűnően értelmes, tekintélyes személyiség.

Márta: Évuska? (ránéz Tihura) Már elnézést kérek: ő az? Micsoda kérdés. Az apád néz ki az arcodból. Tihuka?

Tihu: Tihu.

Márta: (felnéz az anyára) Hát ez nagyon jó! Na menjetek csak, meglesem az öreget, hogy mit fog szólni! Menjetek, menjetek! Meg fogja zabálni! (felnéz) Na ezt, Miklós, na ezt add össze!

5. JELENET

AJTÓNÁL, ELŐSZOBÁBAN - NAPPAL - BELSŐ

Édesanya becsönget, Márta is ott van mögöttük. Nagyapa fekete öltönyben, hatalmasan, ősz hajjal, fényes, ezüst kutyafejű ébenbottal siet az előszobában.

Nagyapa: Itt vannak! Ezek már csak ők lehetnek! (zárakat csattant le az ajtóról)

Aztán felrántódik az ajtó, megjelenik a törzsfő, magához rántja Édesanyát, a hátán dörömböl ökleivel, egyikben a fényes fekete bot.

Nagyapa: Isten hozott, drágám! Milyen gyönyörű vagy! Csókolom a kezedet (meg is teszi) és köszönöm, hogy eljöttetek hozzánk! Közben Édesanya, mint egy vígjátékotárs, nevetve bújik az ölelésbe, a csókok közé, és köszön ő is.

Majd a Nagyapa hirtelen félrehúzza volt menyét, és Tihura néz. Egy gyors felmérő tekintettel, majd a fiú utódnak kijáró kötekedéssel. Tihu várakozóan vissza rá. Még minden kiszámíthatatlan.

A Nagyapa lassan felemeli a botot, az ezüst kutyafejet Tihu tarkója mögé csúsztatja, majd hirtelen magához rántja vele az unokát. Öleli, tapogatja, felméri, bekebelezi.

Nagyapa: Na gyere, te fiú! Mitől félsz? Hogy állsz a lábodon? Milyen katona leszel? (rázza, kiabál, mellbe vágja)

Aztán a házigazda újabb játékba kezd. Hátranéz a lakás belseje felé, majd Édesanyára pillant, aztán elkapja Tihu karját, másik kezével a zsebében kotorászik.

Nagyapa: Na? Mit kapsz tőlem? (ezüst zseborát nyom Tihu kezébe) Látod? Így kell felpattintani a fedelet. Dupla fedél, úgy hívják, „dufla”.

Édesanya: (rémülten) Úgyis elveszíti. Ez túl értékes, nem neki való. Mit szól hozzá Margit? Egy ekkora érték, egy ilyen gyerekek!

Nagyapa: (kezek játéka az órával) Ez őt illeti. Az apámtól kaptam, hogy a fiamnak adjam, márpedig a fiam nincsen sehhol, ezért az ő fiának jár. Ő az örökösöm.

Tihu: (szintén visszalökősi az órát) Nekem nem kell, nekem van, és én nem azért jöttem, én vendég vagyok...

A Nagyapa ismét változtat az izgatott ritmuson. Félrehúzza az unokáját, lehajol hozzá, s szemébe néz, mély lélegzetet vesz, mintha le akarná köpni, majd teli tüdőből belefúj Tihu arcába. A fiú ettől magához tér és rámosolyog.

Nagyapa: (megrázza) Képzeldünk, fiú? Képzeldünk? Na, tedd el, de gyorsan. (Tihu télikabátja zsebébe teszi az órát) Mártika! (néz a nőre) Gyertek beljebb! Csókom-bókom, szívecském. (arcon csókolja őt is)

6. JELENET

ELŐSZOBA, ELSŐ SZOBA - NAPPAL - BELSŐ

A Nagyapa lerángatja a hölgyek kabátját, Tihut is eligazítja egy türelmetlen mozdulattal, és közben a nyitott ajtajú belső szoba felé kiabál, ahonnan kidől a havas fény az előszoba félhomályába.

Nagyapa: Na, ki van itt? Ki jött meg? Hé!

Két ujját a szájába téve füttyent, ahogy a vadászok hívják a kutyát.

Erre gyönyörű ruhában megjelenik a szobaajtóban egy vékony és szép idős asszony, a Nagyanya, és ott megáll. Csend támad, a Nagyanya csak bámul Tihura. A háta mögé több ember (3 férfi, 2 nő) tolong oda, a család barátai, rokonok, ők is Tihut csodálják, lökdösi egymást, hogy jobban lássanak. Mindenki a nagy találkozást figyeli.

Dodó néni: De szép! Mennyire hasonlít a nagyanyjára.

És igaza van Dodó néninek, Tihu arca hajszálra olyan, mint a nagyanyáé. A várakozás csöndje egyre kínosabb. A Nagyanyának kéne megnyilvánulnia.

Nagyapa: Na? Itt az unokája, Mucikám. Nem köszön neki?

A Nagyanya szemébe mind több fájdalom gyülekezik, úgy nézi Tihut egyre csak. Ez az ő jelenete. Aztán egyik kezét magasra emelve megkapaszkodik az ajtófélfába. Ezután a másik kezét előre fordított tenyérrel, mint egy tragika, a homlokához vonja. Tihu Édesanyára néz, ő csak int, hogy nyugalom.

Majd a Nagyanya roskadozni kezd, kapaszkodó keze fel-le csúszik a patyolatfehér és fényes ajtófélfán, néhány érthetetlen szót motyog közben. Tihu a Nagyapjára pillant. Ő csak a fiú haját kezdi simogatni, úgy figyeli kevés érdeklődéssel a mutatványt. A többiek is. Nagyanya pedig a részvétlen nézők csendjében csúszik egyre lejjebb, majd a küszöbre hanyatlik. Ott sóhajt és lecsukja a szemét. „Elájult”. Kis szünet után a Nagyapa felkiált.

Nagyapa: Na! Hát mire vártok? Gyertek már beljebb! Mártikám édes, te is!
Azzal sodorja is be őket a szobába. A keresztben fekvő testet egyszerűen átlépi, és odabent Tihu sorra bemutatkozik a társaságnak.

Dodó néni: Dodó vagyok, édesem, neked csak Dodó. Semmi néni.
A férfiak kezet csókolnak Édesanyának, hátba verik Tihut, egyikük a levegőbe emeli. Ünneplik.

Nagyapa máris dugót húz ki egy borosüvegből, töltöget. Mindenki élénk, Mártának bókolnak. Nagy nevetések. Négy egymásba nyíló, kitárt ajtajú szoba ragyog a téli fényben, Édesanyát a három rokon beljebb vitte megbeszélni valamit, Tihu odaszól a Nagyapjának.

Tihu: Nagyapa! Édesanya után mehetek?

Nagyapa: *(dugót húzva)* Nagyanyáddal beszélj meg. Ő tudja. *(kiáltva)* Nagyanyáddal! Erre a figyelmeztetésre az eddig mozdulatlan háziasszony megrándul, majd sóhajtva feláll. De ekkor sem törődik vele senki. Tihut kedélyes férfiak és nők kérdezetik, hányadikos, mi akar lenni, és bármit mond, elmésnek találják, a Nagyapja büszkélkedik vele. És a lakásával is.

Nagyapa: Na, gyertek csak át, gyertek.

Átmennek a második szobába. Mindenki poharat tart.

A lakás pompás, zsúfolt és mégis lakályos múzeum. Barokk templomszobrok, csataképek, perzsaszőnyegek, minden, amit csak örökölni, kifosztott kastélyok kincseiből visszavásárolni, lecsúszott rokonoktól jutányosan megvenni lehetséges.

A második szobában a csatakép alatti asztalkán kék üveg Martini és kristálypoharak.

Nagyapa: Azonnal letenni a poharat. Ezt a két üveget Annamari hozta nekem Rómából. *(általános örömmel)* Szegényke a kevés pénzből a legfinomabb italokat hozza. *(Tihuhoz)* Annamarit ismered? Évica, tisztellek, szeretlek, de mostantól vége legyen ennek a bujkálásnak.

Édesanya: *(Tihuhoz)* Annamari az unokanővéred, hisz tudod.

Tihu: Igen. Ő a másik unokátok.

Nagyapa: *(odahajolva, Tihu mellébe bokszolva)* Énnekem csak egy unokám van. Hogy tetszik a lakás?

Tihu: Jó nagy.

Nagyapa: Meg lehet szokni. Még egyszer-kétszer meglátogatsz, és máris otthon leszel. Hidd el nekem, a vérünkbe van írva. *(szélesen körbemutat pecsétgyűrűs kezével)* Ezt a legkönnyebb megszokni. *(barokk templomszobrokat mutat be)*

Nagyapa: *(folytatja)* A háború végén a parasztok kifosztották a kastélyokat. Én szegény voltam, de a vidéket jártam, és olcsón visszavásároltam a szenes kályhák csempéit darabonként, amikből a csirkék ittak, meg a tehénistállóból a tüzelőnek használt templomi szobrokat. Éhezés árán fektettem beléjük mindenemet. Európát nem olyan könnyű otthagyni, mint ahogy gondolják ezek. *(csataképet mutat, amin Savoyai Jenőék csuklópáncéljukon csipkés kezelővel, elegánsan irtják a törököt)* Hát igen, visszaszorítottak minket húsz évre, de elfelejtik, hogy hiába piszkos az inggallérjuk, Mozart és Savoyai Jenő túl fogja élni az összes utódjukat. *(megpillantja az ajtóban álló feleségét)* Na, csakhogy megjött, drágám.

Nagyanya: *(a közfigyelemben)* Ne haragudjatok.

Mind: Ugyan, Margitkám! - Miért? - Miről beszélsz?

Nagyanya: *(könnyes szemmel)* Ne haragudjatok az iménti jelenetért.

Mind: *(lármásan)* Ugyan már! - Hogy képzeled? - Ez a te házad! Stb.

Nagyanya: *(leül)* Szörnyen viselkedtem.

Nagyapa: Igen, de most már hagyja el.

Nagyanya: Tudjátok jól, hogy milyen vagyok.

Mind: Tudjuk, tudjuk.

Nagyanya: De ti meg miért engeditek, hogy ilyen legyek?

Nagyapa: Mucikám, legalább a vendégeket ne bántsa! Itt van az unokája!

Erre mind rátámadnak, hogy születésnap van, örüljön, most mi baja, és Tihu észreveszi, hogy ez a kiabálás gyógymód, mert a Nagyanyja megnyugszik, sőt nevetni kezd, mikor egy poharat nyomnak a kezébe. Aztán gyöngéden néz Tihura, akit elébe lökdöstek.

Nagyanya: Hol maradtál ennyi ideig? Megöregedtem, amíg nem láttalak. *(megcsókolja)*

Édesanya: Gyönyörűen laktok, Margit. Emlékszem, régen nem laktatok ilyen szépen.

Nagyanya: *(ölében Tihual)* Rákosiék alatt rengeteget nyomorogtunk. Mindenünket eladtam. A legszebbeket. Volt egy melltűm anyámtól. De mindegy. És volt egy aprócska evőkészlet. Ezüst, a végük aranyozott. Azt néha álmomban is látom. Napközben is: mosogatok, és tisztán felbukkannak a mosogatólében szegénykéék, mint a szellemek. De hát ki tudja már, hol vannak.

Csengetnek.

Nagyapa: *(feláll)* Valamelyik újjgazdag asztalán van a maga készlete, szívecském. Azok változatlanul megismétlődnek minden rendszerben. Ez Annamari lesz.

Nagyanya: Neki van kulcsa. *(feláll)* Majd én.

Nagyapa: Ne menjen sehova, mert megint el fog ájulni itt nekem.

Azzal int Tihunak, hogy menjen vele.

7. JELENET

ELŐSZOBA, NAPPAL - BELSŐ

Az előszobában a Nagyapa megállítja Tihut.

Nagyapa: Jót akar. Nagyanyád rosszul csinálja, de jót akar.

Tihu: Szép.

Nagyapa: Rá hasonlítasz.

Tihu: Én nem vagyok szép.

Nagyapa: Szépnek kell lenni, és mindig tiszta legyen az inggallér. *(az ajtóhoz lép)* És a jellem... *(kinéz a kukucskálón)* a gerincben van.

Tihu: Visszamegyek.

Nagyapa: Várj. Kezéd!

Megfogja Tihu kezét, úgy nyit ajtót.

8. JELENET

LÉPCSŐHÁZ, ELŐSZOBA (ÉS FORDÍTVA) - NAPPAL - BELSŐ

A küszöbön egy hatvanas férfi áll. Egy ideig nézik egymást Nagyapával.

Pistu: Ha akarod, ne ismerj meg, Miklós.

Nagyapa: Ez itt az unokám. A születésnapra zsúrját tartjuk. *(Tihunak)* Bemutatlak a volt iskolatársamnak és barátomnak.

A férfi és Tihu kezet fog, érthetetlen neveket motyognak.

Pistu: *(a Nagyapának)* Tíz éve én se akartalak megismerni.

Nagyapa: Az irodában? *(Tihunak)* Most menj be szépen Nagyanyádékhoz.

Pistu: Maradjon csak. Hadd tudja meg. *(Tihuhoz)* Tíz évvel ezelőtt én kidobtam Miklóst, mikor a segítségemet kérte, mert elvették a lakását.

Nagyapa: Most megint van lakásom. *(Tihunak)* Méghozzá milyen, mi?

Pistu: Kitelepítettünk.

Nagyapa: Bocsánatot kérni jöttél, vagy mi?

Pistu: Tegnap szabadultam. Azóta nincs, hol aludjak. Elvették a lakásomat.

Nagyapa: A fiad?

Pistu: Nyugaton van. Úgy tudom, a tiéd is. Mi?

Nagyapa: Vedd le a kabátod.

A férfi beljebb megy, leveszi a kalapját, kibújik a télikabátból. Mintha izületi bántalmi volnának. Szórakozottan belenéz a fogasok melletti tükörbe, majd elfordul önmagától.

Pistu: Margit itthon van?

Nagyapa: Jó hogy mondod. Margit úgy tudja, hogy téged fölakasztottak. Egy barátnőjétől hallotta. És tudod, hogy ő milyen: ezzel fog fogadni. Ne vedd zokon, ha csodálkozik majd, hogy élsz. *(mosolyognak)*

Pistu: *(már oldottabban)* Hát majdnem madzag lett a vége...

Nagyapa: Úgy tudom, te nem harcoltál.

Pistu: Én a Nagy Imre kormányznál voltam.

Nagyapa: Azt tudom, de hát nem volt akkora beosztásod, hogy azért madzag járt volna.

Pistu: Csakhogy volt az akkori irodámban egy cirill betűs írógép.

Elnevetik magukat, Tihu velük nevet, bár nem érti, ekkor a Nagyapa beküldi.

Nagyapa: Na, futás befelé. Nekünk van itt még egy kis beszélőnivalónk.

Tihu indul, de még hallja, hogy nagyapja valami Blaskórról érdeklődik, hogy mi van vele.

9. JELENET

LAKÁSBELSŐ, BELSŐ - NAPPAL

Nagyanya: *(odaforog az érkező Tihuhoz)* Annamari?

Tihu: *(a fejét rázza)*

Nagyanya: Akkor kicsoda?

Tihu: Nem értettem a nevét. Beküldtek, mert négyszemközt akarnak beszélni.

Nagyanya: Na jó, akkor...

Kifelé indulna, de a többiek visszatartják.

Márta: Ne, Margitkám, ne avatkozz bele!

Dodó néni: Miklós megharagudna rád. Tudod milyen.

Márta: *(Tihunak)* Nem mondta, hogy mit akar?

Tihu: Bocsánatot kérni.

Nagyanya: És hogy néz ki?

Tihu: Sápadt. Most jött a börtönből.

Dodó néni: Németh Gyurka?

1. **Férfi:** Az még bent kell legyen.

Nagyanya: Kiket engednek most ki, Mártika?

Márta: Elsőre most csak a megtévedteket.

Nagyanya: A ti kutyátok kölykeit?

Márta: Valahogy úgy. *(Tihuhoz)* Nem mondta, miért csukták le?

Tihu: Nem harcolt, a kormányznál volt.

Dodó néni: Akkor rákosista volt, aztán pálfordult. Nem Várszegi Karcsi?

1. **Nő:** Az még fent van. A napokban találkoztam vele.

Tihu: A nagyapapa járt az irodájában, hogy ne vegyék el a lakását, de ez az ember kidobta. *Mindenki Nagyanyára néz.*

Dodó néni: *(élesen)* Miféle irodákban járt a te Miklósod? *(Márta leinti)*

Nagyanya: Honnan tudjam?

1. **Férfi:** Na honnan?

Nagyanya: *(kínban)* Én akkoriban csak a gyerekekkel, meg a pénzzel, meg a háztartással törődtem. Ha tudnátok, hogy mennyit nélkülöztünk... A lakástalan húgom a férjével lakott nálunk, meg a két gyerekkel, és ez mind az én vállamon. A felnőttek egész nap dolgoztak, én nem ismertem Miklósnak minden lépését. Lehet, hogy volt bent valakinél, és nem szólt nekem. Tudjátok, milyen elutasító tud lenni velem ez az ember.

Tihu: Iskolatársak voltak.

Akkor mindenki egy cigarettázó férfira néz.

Nagyanya: Ádi!

Márta: Szerinted, Ádi?

Ádi: Mit tudom én azt.

Nagyanya: Mégis, hát...

Ádi: Annyi osztálytársunk volt, annyifelé mentek. Most én foglalkozzam ezzel?

Márta: Na, de ez rákosista volt, aztán pálfordult.

Dodó néni: A kormánynál volt, nem harcolt.

Nagyanya: Nem a Németh Gyuri.

Ádi: *(elnyomja a cigarettát)* Mondtam már, hogy hagyjatok békén. Ha akarnék, se tudnék emlékezni. De nem is akarok! *(felugrik)*

Márta: szerintem tudod, kiről van szó, csak...

Ádi: *(végső haraggal)* Nem szedsz ki semmit belőlem. Érted?

Márta: Most mi bajod?

Ádi: Az. Az, hogy te még máma jelteni fogsz mindent, ami itt van, te pártkurva! Mit gondolsz? Mit gondoltok, meddig tűröm én még ezt? Miből vagyok én? Dögöljetek meg, ahányan vagytok! Nem mondok neveket! *(otthagya őket, befelé megy a lakás mélyére kiabálva)* Nem emlékszem! Egy nevet tudok, a magamét! Hát nem lehet ezt megérteni?

Nagyanya utána akar menni, de Márta visszatartja.

Nagyanya: Ádika! Az én házamban...

Márta: Semmi baj. Semmi baj, Margitkám. Tudod, milyen. Majd megnyugszik.

Nagyanya: Pont rád mond ilyet. Aki azért vagy ott, ahol vagy, hogy segíteni tudjál. Rajta is hányszor segítettél. Te nem is vagy velük, azt ne hidd, hogy nem tudjuk, hogy nem vagy velük, csak mirajtunk akarsz segíteni, azért vagy ott. Ugye, azért vagy ott, Mártikám?

Márta: Hát persze.

Dodó néni: De ki lehet ez az ember?

Tihu: Nagymamának tévedésből azt mondta az egyik barátnője, hogy ezt az embert felakasztották.

1. Férfi: Na Margit! Kiről tudod azt, hogy fölakasztották?

Nagyanya: Senkiről.

Dodó néni: Olyan sok akasztott emberről tudsz, Margit?

Nagyanya: Már megint énvelem kezditek? *(Tihuhoz)* Melyik barátnőmtől hallottam? Azt nem mondták neked, hogy melyik az a barátnőm?

Tihu: *(felkiált)* Cirill betűs írógépe volt.

Nagyapa: Kuss!

Észrevétlenül érkeztek be az új vendéggel, és indulatosan szólt rá a fecsegő gyerekekre. A férfi pedig szintén rámered Tihura, majd fordul, hogy elrohanjon, de Nagyapa elkapja és visszafordítja.

Nagyapa: Na? Megismeritek még?

Nagyanya, Dodó néni: Köszezi Pistu!

Pistu: Szervusztok.

Nagyanya: Téged nem akasztottak föl?

Mindenki nevetni kezd Margitkán, Kőszegi Pistu is.

Nagyanya: (még magyarulkodik is) Azt hallottam. Tudom, hogy él, de azt hallottam. Megbántottam valakit? Ugye, hogy nem?

Nagyapa: (szeretettel gúnyolódva) Mire vár maga? Kínálja már a vendégeket, ne beszéljen bele itt a dolgokba nekem, hanem igyekezzen. Campari? Martini? Bor?

A családfő megjelenése feltámasztja a jókedvet, és azt az önfeledtséget, amelynek a vágya hozta ide a vendégeket, Nagyapa lakásába. A vendégek koccintanak, feltesznek egy lemezt, két pár táncolni kezd biginre.

Édesanya a duzzogva elkülönült Tihuhoz beszél.

Édesanya: Igaza volt. Mért beszélsz bele a nagyok dolgába?

Tihu: Akkor se mondja azt, hogy kuss.

Édesanya: Tanít. Az unokája vagy.

Tihu: Nem vagyok az.

Nagyapa: (két gyöngyöző pohárral lép oda) Na, most figyel, kikapám. (térdével hasba üti) Igyál pezsgőt. Isten élteszen.

Édesanya: Ő még nem ihat.

Nagyapa: Az én házamban? (lehajol) Nézz a szemembe. A felnőttek mást játszanak. Szokd meg. Igyál! (koccint vele)

Édesanya: Jézusom, Miklós.

Nagyapa: Téged meg ki táncoltatott meg utoljára, Évikém?

És már viszi is a táncba Édesanyát. Csöngetnek.

Nagyapa: (táncolva) Mucikám! Mire vár?

Nagyanya: (kifelé menet) Kit hívtál még?

Nagyapa: Maga azzal ne törődjön.

Közben a börtönbőljött Pistu Mártával táncolva beszél.

Pistu: Nem lehetett kiszámítani, miért osztanak madzagot. Látszólag összevissza. A cellában mindenki találgatta, mire adnak ezek madzagot. Te! Azt tudod, hogy én négy éve nem nyúltam nőhöz?

Márta: Na ne kábíts. És milyen?

Pistu: Egyelőre furcsa. Aztán a kihallgatások után összeállt a kép. Az kap madzagot, aki bármit tett az oroszok ellen. Teszem azt, lázította őket.

Márta: Még szép.

Pistu: De nem csak harcolt. Ezért volt életveszélyes az én cirill betűs írógépem. Hogy én azzal orosz katonákat dezertálásra biztatni akartam. Hogy rölapokat nekik. Érted.

Márta: Világos.

Pistu: Megőrülök tőled. Igaz, hogy te most bent vagy a kormányznál?

Márta: Ühüm.

Pistu: Akkor is megőrülök érted. Van valakid? Laci megvan még?

Márta: Most számít?

Nagyanya érkezik virágcsokorral.

Nagyanya: Gyurka az! Gyurka!

Dodó néni: Melyik?

Idős, alacsony férfi jön be amerikai ruhában.

Gyurka: Jó napot mindenkinek. Miklóska! (megöleli Nagyapát)

A többiek körbefogják, mindenki ismeri.

Gyurka: (harsányan) Tudjátok, honnan jövök?

Többen: Igen. - Naná. - Amerikából. - Los Angelesből.

Gyurka: De hogy most. A vak trafikosnál voltam itt az utcában. Bementem hozzá. Megismerte a hangomat. Már ezért érdemes volt hazajönni. *(Nagyapához)* Hallom, meglett az unokád. Jöjjön ki hozzám. Máris elviszem, *(kezet ad Tihunak)* Tihu vagy? Csapj bele! Nagyapád a legjobb barátom. Fel a fejjel. Én két évig voltam magánzárkában. Elég az?

Édesanya: És hogy lehetett azt kibírni?

Gyurka: Sport. Sportnak vettem. Vagy én nyerek, vagy ők. *(leül, a többiek is)*

Márta: De Gyurkinca! Nem volt korai még hazajönnöd?

Nagyapa: Gondolod, Mártikám?

Dodó néni: De hát amnesztia alá esik, nem?

Pistu: Nem tartják be. Bizonyos esetekben.

Nagyapa: Akkor már a magyar vámnál letartóztatták volna.

Pistu: Megfigyelik az itteni kapcsolatait, és csak aztán. Mielőtt visszamenne.

Gyurka: Mondom, hogy most voltam a vak trafikosnál. Mondom neki: kérek három egyforintos bélyeget. Erre ő: vak vagyok, nem tartok bélyeget, nem tudom megkülönböztetni a bélyegeket. Sajnálom, rossz trafikosnál jár. Erre azt mondom neki: én meg rossz vevő vagyok, mert fehérvérűségem van. Minek írjak levelet, jövő hétre várjuk halálomat. *(körbenéz)* Na? Értitek már, mért vagyok itt? Megint kibaszarintok velük. A magyar állammal. Alig várom, hogy lefogjanak.

Kínos csend.

Nagyapa: Drága Gyurkám! Ezt is megértük.

Gyurka: Látni akartalak titeket. Mondjátok. Nézegethetlek titeket?

Nagyanya: A fiaid?

Gyurka: Ők már sínen vannak, Ohio, Melbourne. Mást mondok. Miklóskám! *(örömmel)* Az Öreg ide fog jönni hozzád.

Nagyanya: *(rémülten)* A prof? De hát, Miklós, az...

Nagyapa: *(durván)* Maga hallgasson! Te Gyurka! Honnan veszed?

Gyurka: Telefonból. Én hívtam ide. Mért, nem örültök? A legnagyobb ember a szakmában. A példaképünk. Nem?

Nagyapa: Mondanék neked valamit bizalmasan.

Gyurka: Hagyjuk már a süketet. Egyenesen! Mi van? Nekem nincs időm a híg magyar lére.

Csöngetnek. Nagyapa feláll.

Nagyapa: Mucikám, magára bízom. Készítse föl Gyurkát az Öregre. *(Tihuhoz)* Te meg, gyere velem!

10. JELENET

ELŐSZOBA, MAJD AJTÓ ELŐTT - NAPPAL - BELSŐ

Nagyapa: *(Tihuhoz rosszkedvűen)* Most már mindig gyere velem. Tudni akarom, mit látsz. Ez a Gyurka mindjárt meghal, erre idehívja az Öreget. Nem akarom, hogy lássa. Azt se, hogy te lássad. Most már mindegy. *(kinéz a kukucskálón)* Jó. Nézz meg mindent! *(felrántja az ajtót)*

Tizenöt éves fiú áll kint.

Fiú: *(figyelően néz a férfi szemébe)* Csókolom, Miklós bácsi.

Nagyapa: Holnap reggel gyere. Most vannak nálam.

Fiú: Tudom, az unokáját ünneplik.

Nagyapa: Akkor minek vagy itt?

Fiú: Nekünk most kell. Szégyellni tetszik minket?

Nagyapa: Van bent valaki, aki följelent engem, ha beengedlek. *(közben a zsebeiben kutat)*
Ennyi van nálam. *(pénzt nyom a fiú kezébe)*

Fiú: Tényleg nem mehetek be?

Nagyapa: Nem.

Fiú: Szégyellje magát. *(elszalad)*

Nagyapa: Ebből se lesz ember. Kivégezték az apját, azóta... Mindegy. Figyelj! Nem szabad megsértődni. Ha még egyszer megsértődsz, letöröm a derekadat.

11. JELENET

LAKÁSBELSŐ, ALKONY - BELSŐ

Már alkonyodik, odakint zuhog a hó, amikor Tihu elfújja a tíz gyertyát a cukrászatban csináltatott pompás tortán. Megtapsolják, ölelik, csókolják, közben szól a Mozart zene. Ajándékokat kap szinte mindenkitől. Mártától, Gyurkától, Áditól, a nagyszüleitől, Dodó nénitől stb.

Édesanya a fia mellett áll, boldog, büszke, hisz ő is kap a gratulációkból, a volt apósa, anyósa is. Veszett jókedve van mindenkinek. Valaki egy huszárcsákót nyom az ünnepelt fejébe.

Tihu Édesanyával táncol.

Aztán a nagyanyjával.

Pezsgők durrognak.

Pistú Mártával csókolózik.

Ádinak Dodó néni magyaráz.

Gyurka fényképezi a társaságot.

Kint egyre nő a sötét és zuhog a hó.

12. JELENET

LÉPCSŐHÁZ, ELŐSZOBA - ESTE - BELSŐ

Egyszer csak élénk csoport árasztja el a csigalépcsőt. Gimnazista lányok és fiúk rohannak fel, kettesével véve a lépcsőfokokat. Annamari osztálytársai azok, és Nagyapa lányunokája, Tihu unokanővére, a szemüveges, szép Annamari vezeti őket lobogó, hosszú sállal, élénken nevetgélve, dobogásuk, lármájuk felveri a néma vízivárosi házat. Az egyik fiú a korszak legújabb technikai csodáját, az ormótlan magnetofont cipeli.

Betódulnak a nyitva hagyott bejárati ajtón, hadonászva szabadulnak havas télikabátjaiktól, borzolják ki hajukból a pelyheket.

Nagyapa: *(Tihuvál az oldalán)* Megjött a banda! *(fütyönt)* Mucikám! Itt vannak Annamariék! Hé! A Széna téri galeri!

Annamari: Csókolom! - Csókolom, Miklós bácsi! - Jó estét! - Van szendvics?

Nagyapa: Még hogy szendvics! Vacsora van! Vacsora lesz! Annamari! Itt van Tihuka. Tudod, az unokaöcséd!

Annamari: *(megnézi Tihut)* Szervusz, Tihuka. Hogy megnőttél!

Az unokanővér szemében ajzottság és izgalom van a szemüveg mögött, érezhetően a buli és a fiútársaság az, amit legfőképpen élvez. Azzal Annamari megy is befelé a társaságával, és a benti szobából kihallatszik a fiatalos felnöttek, Vízivárosi Nagyapa vendégeinek üdvözlő lármája, amivel a hangulat tizenéves felélénkítőit fogadják.

És máris felordít a magnetofon, amerikai tánczenét áraszt ki az ablakon túli sötétségben kavargó hóesésbe.

Tihunak mindig a lemaradók jutnak. Most is elárvultan ácsorog az előszobában, mert Nagyapa a kamaszokkal tartott, amikor egy pattanásos srác lép hozzá.

Srác: Mi van öcsi?

Tihu: Semmi.

Srác: Te honnan ismered a Miklós bácsiékat?

Tihu: (óvatos) Csak úgy.

Srác: (néz a szoba felé) Gazdagok, mi? Halott társaság. Az a jó, ha senkinek sincsen semmije. Az a jövő, hogy elég egy nadrág meg egy tiszta ing. Azt elvehetik. Mi van akkor? De ezek legalább vígan mennek tönkre.

13. JELENET

LAKÁSBELSŐ, ÖSSZES SZOBA - ESTE - BELSŐ

A lakás nagyrészt a táncolóké. Felnőttek és kamaszok összekeveredve táncolnak, köztük van Édesanya is.

Tihu átvág a vendégsereg hullámai között. Észrevétlen elmegy a legbelső szobáig. Itt hosszú, megterített asztalra talál, különféle tányérok és evőeszközök rendjére a fehér abroszon.

Egy sarokba húzott széken a mogorva Ádi cigarettázik egymaga, Nagypapa volt osztálytársa, aki nem akart emlékezni.

Kint zuhog a hó. Tihu az ablakhoz áll. Szeszélyesen változó irányokból érkezett légáramokban kavarnak a hópelyhek.

A cigarettázó Ádi bácsi most feláll és - az ablaktükröződésben Tihu is látja - odamegy a hóesést bámuló gyerekekhez.

Ádi: Nekem is van egy unokám. (ügyetlenül megborzolja Tihu haját) Messzire elkerülöm. Na! Kérdezd meg, hogy miért!

Tihu: Miért?

Ádi: Én még csak látnám. De nem akarom, hogy ő lásson engem.

Tihu: Miért?

Ádi: Ti onnan fentről, a Marsról jöttetek. És nem pöcsöltök itten, ahogy mi. A ti szemetek veszélyes. Magatokra nézve, úgy értem. Érted?

Tihu: Nem.

Ádi: Miért nem? Ha ti láttok minket a ti szemetekkel, rögtön megtanultok minket. És akkor megisméltitek. És én nem akarom, hogy megismélteljenek engem. Nekem nem szabadna ismétlődni. Könnyelmű ember a nagypád, hogy idevesz téged. Ebbe a házba nem szabadott volna betenned a lábad. Ha én vagyok a nagypád.

14. JELENET

ELŐSZOBA, ELSŐ SZOBA - ESTE - BELSŐ

Papírtrombitát fújó, csontsovány öregember érkezik, vele egy harmincas éveit taposó részeg nő. Az Öreg is becsicscentett. A nőbe kapaszkodva támolyog, és kabátjukat le sem véve, mindenkiről és mindenről megfélelkezve dülöngélnék be az első szobába.

Eltántorognak az elképedt emigráns, a volt tanítvány, Gyurka előtt. A Nagypapa is ott áll.

Gyurka: (elkapja) Professzor úr!

Nagypapa: Professzor úr!

Gyurka: Én vagyok a Várkonyi Gyurka, professzor úr. És itt a Galántai Miklós velem. Amerikában élek, visszajöttem, hogy...

Nagypapa: Hagyjad már!

A Profnem ismer meg senkit, kiszabadul, az első szobába támolyog, átvág a táncolók között, és egy pamlagra dől kíséreléssel együtt. Éppen a feje fölött ott van a bekeretezett fénykép, mit Nagypapa őrizget róla, amint tanítványai kíséretében szigorú profként pózol.

De most homályosan pislog, fújja a papírtrombitát.

Az ajtóból rámeredő Gyurka felháborodottan fordul a Nagypához.

Gyurka: De kérlek, Miklós, mit csináltatok az Öreggel, míg nem voltam itt? Tudsz erre válaszolni nekem?

Nagyapa: Kérlek szépen, te azt nem értheted, értsd meg, kérlek!

Gyurka: És vele a főnövér! A szeretője?

Nagyapa: Kérlek... Igen.

Gyurka: De hát ez egy gróflány!

Nagyapa: Volt, kérlek. Volt.

Gyurka: Hogy engedhettétek?!

Nagyapa: Kérlek, te évekig magánzárkában, majd külföldön voltál, te nem tudhatod...

Gyurka: De hát ilyen nincs! Nincs mire hivatkozni, hogy orosz megszállás, kommunista uralom. Ezt senki sem engedheti meg magának!

Nagyapa: Menj innen, Gyurka! Megint azt mondom neked, hogy menj innen!

Gyurka: Jóvátehetetlen mulasztások...

Nagyapa: Ez nem neked való, Gyurka, értsd meg, te ezt nem értheted, menj már el!

Gyurka: Te tudtad, hogy ez lesz?

Nagyapa: Igen.

Gyurka: Már akkor, 56-ban, amikor szabadultam?

Nagyapa: Már akkor elküldtelek. És jól tetted, hogy hallgattál rám. Hát látod...

Gyurka: Akkor te mért maradtál?

Nagyapa: Mert én nem az a halfajta vagyok, amelyik te.

Közben Tihu megy el mellettük, észre sem veszik.

15. JELENET

LÉPCSÓHÁZ - ESTE - BELSŐ

Tihu kilép a lakásból, a korláthoz állva lenéz. Egy havas kalapos férfit lát a lépcsőn feljönni.

Az illető odalép hozzá. Kicsi barna bajuszkája és ugyanolyan színű tekintete van.

Tihu váratlan késztetést érezve leguggol. A férfi is. Tihu ott végre a szemébe néz a férfinak.

Tihu: Te vagy az apám?

Apa: Nagypádékhoz mit szólsz? (szünet) Megfelelnek?

Tihu: Te szereted őket?

Apa: Nagyon. És? Megmondták neked, hogy mi a helyzet?

Tihu: Nem.

Apa: Nem?! Hát senki sem mondta neked? Hát ez...!

Tihu: Mit?

Apa: Na akkor figyelj! (befelé mutat a nyitott ajtajú, zenétől harsogó lakásba) Ez itt mind...

Mind, amit csak láttál, ez mind a tied lesz egyszer. Ami csak ott bent van, annak mindnek te vagy az örököse. Érted már? Te vagy az örökös.

16. JELENET

KÜLSŐ - ESTE

Zuhog a hó, szól a zene. A kamera távolodik az ódon ház fényes ablakaitól. Végül az épület olyan lesz a hózáporban és a sötétségben, mint egy tengeralattjáró.

Czigány György

Nem indul

Tétlen, átázott nyomorúsága
villan fekete fényein át:
novemberi éj ül az elhagyott
járdaszélen. Gyász-ezüst tócsák
tompá tükreiben vonslódom,
merev, nyitott eső-szemek
szív-lüktetése vonszol előre
a pályaudvar felé, hol
nem lelek hozzátartozót,
ahol a záporok szikrái ütnek
fekete lyukakat a földbe:
géppisztoly sorozat után
hervadva fuldokló muskátli
hever. A rothadás lassú illata,
kipufogó gáz és füst lakk-fényű
leple teríti le, mint utcai
baleset halottját a rég kihűlt
kő- virágágyat. Pusztulás rettent
szolgái vagyunk mi, készséggel
mosolygunk gyilkosainkra:
megrontó hatalom lábainál
gyermeki odaadás, vágyunk
az erőszak, míg a belőlünk szakadt
percek menekülnek el- és ki
az időből valami végleges
létbe. Kifulladt zápor, kimaradó
szív verések aritmiája kísér üres
vágányok mentén végig
a beton-szegélyen s ha
megfordulok, fény-betűivel
elém áll a tábla: vonat
nem indul, nem érkezik.

Mátyus Aliz

Kigyószisz Hamu és gyémánt?

Hamu és gyémánt, ötvennégy éves vagyok. Ordította bele az ebédlő tágas, nagy asztala fölötti térbe, a fiának szánva, mint egy eszement. De hát miért, de hát miért? Egy srófhúzással túl már miért nem megy a nyugalma megőrzése, mikor hisz épp az lenne a valami. És épp arra készül mindig, még egy srófhúzással innen is. Hiába a fene nagy bölcsesség, a nagy mindent tudás, a mindent előrelátás? Mikor pedig minden jól megy még másodperccel előbb is? Hát elég, ha a fia kidugja a fejét a szobájából, s belekérdez a levegőbe, egy bizonyos, újabban jól megtalált kamasz hangon, hogy na, mi történt? Elégett a hagyma? Hamuvá égett?

Az bizonyos, hogy a helyzetben a konyhából és előszobából egyesített tér Grazban csináltatott örökség ebédlőgarnitúrája, ami épp eléggé barokkos, csak tüzeli. Különben nem jutna eszébe az a frappáns, válasznak szánt mondat, hogy hamu és gyémánt, ötvennégy éves vagyok. És nem jönne ki úgy belőle, erősen két részre tagolva, hogy előbb a hangjával megadóan szelíd, hamu és gyémánt, mert hát egy ilyen ötlet kinek ne lenne meglepetés, s ki ne lenne meghatódva tőle maga is, aztán pedig a vele járó mozdulat miatt a korbejelentés mégis hetyke, na, még talán kicsit fenyegető is, ötvennégy éves vagyok. Várjunk csak! Lehet, hogy azt mondta, ötvennégy éves múltam. Igen, az még jobb, mert hangsúlyosabb múlni, mint lenni. S ezzel kellett volna azt kifejeznie, hogy igenis, vele nem lehet akármilyen hangon, akármilyen.

Hogy milyen teljesítményre volt képes, arra a legjobb bizonyíték Bence elbizonytalanodása, igaz, csak egy pillanatra, de az ahhoz elég volt, hogy ne húzza vissza a fejét a szokott ritmusban. A pillanat mélységet nyitott a helyzetnek, hisz az ajtó mögüli kiszólásnak, mely színházi helyzetekben, díszletek lévén, a tényleges ajtó hiányában problémamentes, itt és most nem volt az. Ugyanis minden Bence mozdulatainak reflexek általi jól irányítottágán múltott. A lét a tét. Kívül marad-e a feje a becsapódó ajtón, vagy sikerül a tervezett ki-bejelentés egy esetleges ajtókitárással meghosszabbítania, s akkor épségét megőrizve, de az ajtón kívül került. Kint volt! Haditervet változtatva, fejjel, és ittasan az eljövendő győzelem mámorában.

Ő előbb rosszul ismerte fel a helyzetet. Azt hitte, a bizonytalanság amiatt van, mert hogy Bence hozzászokott már a vele szembeni azonnali fegyverletételhez. No, nem csak azért, mert ő ötvennégy évesen olyan gyenge partner lett volna! De tudni kell, hogy Bence már jó egy éve csak Dumas-ban és Szerb Antalban utazott, ami az időt illeti, mind kizárólag tizenhét század, s nem létezett számára más megoldás, mint a teljes, azonnali győzelem, vagy sportnyelven a kosár érintése nélküli kosár. Bence bizonytalansága viszont nem ebből, hanem a tárgyi tudás hiányából adódott. Egész egyszerűen nem tudta, hova tegye ezt az érezhetően összetartozó kétféleséget, hamu és gyémánt. Mert hogy a kormeghatározásra ügyet sem vetett, törődött is vele, mit mond az anyja, hány éves, követte ő azt épp eléggé magától is, úgy érezte hát, ez csak a sallang. A másik, az igen. Hamu és gyémánt. Mert, hogy mi a fene ez? S honnan fog ez neki most, rögtön kiderülni?! Ugyanis Bence egyáltalán, de egyáltalán nem volt képes még feszített pillanatokban sem, sőt akkor a leg-

kevésbé, se elfogadni, se elviselni, hogy ő ne tudna valamit. Márpedig hol volt ő még Andrzej Wajdától, amikor még csak a Kusturica Macskajával és a Hegedűs a háztetőn, jelzem, amerikai változatával, mert nincs más! volt elfoglalva, s korábban meg még csak a cseh újhullámot gyúrta le, az férte bele, már tizenévesen.

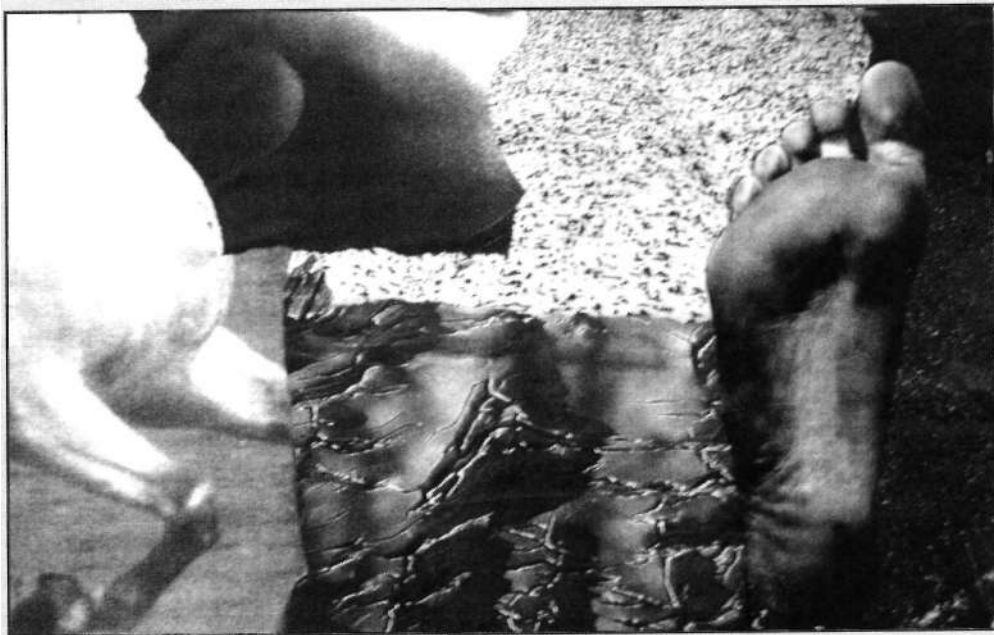
S ekkor gyorsan jött. Csodásan áthidalva a szakadékot. És erősen hangosan, hogy már a hang is jelezze, visszaadhatatlanul kell lecsapnia a labdát. Isa pur és homu vogymuk. Valahogy így mondta, de mint a vezényszavakat, úgy pattogtatta közben a mássalhangzókat, s a lényeg a kamasz győzelemmámor volt, amivel visszafordult a szobájába, hisz amiért jött, bár a tervezettnél egy kicsit hosszabban, de elvégeztetett.

A konyhából és előszobából egyesített tér azon a télen tágasabb volt a kelleténél, és nem volt kifűthető. Igaz, hogy a bejárati ajtó szimpla volt, és betyárosan szaladt be rajta a hideg, hiába a tekintélyes zöld bársony függöny, amivel a külvilágot kitűnően megszüntette, és hiába, hogy süttött-főzött, s a fia szerint égetett, nem segített az sem. Most, hogy a Bencével folytatott csatában átmelegedett, elővehette a fiatalságát. Andrzej Wajda, Hamu és gyémánt. Óh, az a másoknak hőn szeretett fiatalság! Hogy ő arra mennyire nem szeretett sokáig még gondolni se! Persze, ha neki minden előbb jött, mint kellett volna. Nem érte fel ésszel, mi a házasság, amikor feleségnek akarták, lett is bús költő bús szeretője. Aztán, amit a házasságról tudott, azt magának mégse akarta, s lett így színházrendező feleség, távházasságban. Hivatalosan házasság, és R. Mátyus Alice, egy nagyon értelmesnek kikiáltott, büszke nő. No, ha vesszük csak a jelzők végét is, hogy ez mennyire csak a látszat volt, arról mesélhetne. S persze épp ezért, belemerült férjes asszonyként egy Sartre-Beauvoir kapcsolatba, amit őt megszakítással elhúzott kilenc évig. Azért sikerült oly nagyon sokáig, mert ekkorra kezdte megtanulni, hogy az életben semmi sincs úgy, mint ahogy elképzelte, s hogy semmi sincs anélkül, hogy megdolgozzon érte. Egy alkalommal ebből a kapcsolatból ment el önkéntes száműzetésbe, hogy közepet építsen magának, mert a társa, akit mellesleg eltartott, mert csak neki volt munkahelye, fizetségül mindent megtett érte, hogy olyan legyen, amilyennek egy másik embernek lennie kell. Hogy amikor lefejtik róla a hagymarétegeket, ott belül is legyen egy közép. Sőt, talán úgy kellett volna kinéznie, hogy ne is lehessen lefejteni róla a rétegeket, hanem a személyiségének ennél sokkal bonyolultabb, ehhez képest valami egészen más szerkezete kellett volna, hogy legyen. Olvastak ehhez Heller Ágnes-t, és Kierkegaard-t, de legfőképp a Malamud Mesterember-ét. Az kulcs volt mindenhez. És mégis, és mégse. Hiába, még az önkéntes száműzetés is. Pedig ott igazán egyedül volt, s valóban csak magával elfoglalva. Utoljára úgy ment el ebből a furcsa párosból, hogy jártányi, éltényi energiája nem volt. Mert sikerült belőle előbb kiélni, lásd Picasso, majd kibombázni, lásd háború, mindent, ami ő. Megtapogatva magát, egy kedvező albréletben, annyi ép részt nem talált, hogy sejtjei önépítkezésbe kezdhettek volna. Szerb Antal özvegye, aki befogadta, s aki más természetű lévén állította, ilyet még nem látott, nem ismert lehetetlent. Újév napján elébe rakott egy francia Bibliát, volt a háznál, mert a bátyja, Bálint Endre illusztrálta. Aztán úgy nevezte néven a párkapcsolatok szexuális vonatkozásait, hogy ő azonnal észhez tért, és újra válaszképes lett a világra. Hisz, még ha addig él, se hagyhatja, hogy ilyen mélyre süllyesztve akarja vele láttatni valaki a szerelmet.

Talán ezek az egyszer s mindenkorra kijózanító szavak hívták fel a figyelmét bizonyos dolgokra, és segítettek neki abban, hogy egy következő szerelemben most igazán ne keressen-találjon mást, mint a másik testét, de azt nagyon, s a következő, már életszerűbb kapcsolatában meg is kapta, az életében ajándéknak, a fia apját, épp annyi időre, amennyire kellett. De az a kis törékeny asszony, felesége a Szerb Antalnak, akinek a könyveit, az irodalomtörténeteket is beleszámítva, úgy tartotta az ágyánál, mint mások a Bibliát, más dolgokat tudott még szemléltetni is. Pedig csakis ugyanolyan törékeny lehetett fiatalon is, mint amikor megismerte, nem épp sokkal a vég előtt, mert nála ez alkati volt. Szóval világossá tette a számára, hogy az erő határa nem ott van, ahol ő hiszi. Hogy ahol ő már azt hinné, hogy a halálán van, hát hol volt, hol nem volt, hol van ő még attól?! Így aztán szép lassan rájött, mi az ő élete összes kihívása az igaziakhoz képest. Amilyeneket a Klári nénire mért a sors. Mert ő, ha nem is sokan tudják, elment Sopronkőhidára a férjéért, és háromszáz halott közül kereste ki egy tömegsírból. S akkor megszervezte, hogy minden sorstárs, aki előkerült, traktorokon fel tudja szállítani a fővárosba a hozzátartozóit.

Ki gondolt volna rá, hogy erre képes lenne. S hogy ez bármivel felülmúlható. Talán ez a benne képpé lett különös történet tette, hogy a Batthyány utcában, a cselédszobában legtöbbször azt álmodta, kopognak az ablakon, s nem tud járni, s az ajtóhoz menni, ahogy kellene, csak felemelkednek a lábai, s vízszintesen fekszik a levegőn, mintha repülne, s ahogy az ablakhoz közelítene, kinéznie rajta sose sikerül, csak mindig újra meg újra beleütközik a feje tetejével.

Amikor a Batthyány utcai albérlet után a volt színházrendező férj, mint sors kegyelméből egy kis lakásban nyugovóra hajthatta a fejét, már csaknem mindenre kész volt. Azt a kicsi hiányt, ami még hibádozott, betöltötte az a hang és színpompás éjszaka, amíg a feje fölött kigyulladt, majd leégett a tanyája.

Dús László: Mauzózeum - részlet

Sejtelmek

ma mintha valahol épp máshol kéne lennem,
jut eszembe, ha berúgok - csak néhanap -
dunnák alatt? valami lány-negyedben?
olyik magházam héjába harap,
lám, köllök még valakinek...

kerítések fölött egy ballagó kalap
- nevetgetnék - dzsiggelve ellibeg,
na, most legyen, hé, nagy a szátok!
bömbészek jönnek, sár, hideg
és zörren - brrr! - a bádog...

óh, *dilimám!* csak nem ez itt a cinterem?
volt ismerősök, régi sutyerákok
közt puffadozva én... nem hihetem!
elhűlve körbesandikálok,
svédkiflis úr... hm... friss tetem

Idill a nyári konyhán

ingében kóstolnám, mint kacagó koboldja
vadas gombócait - gömbölyded, dús javak! -
szemem kötényét szemtelen leoldja,
pirulatában párák hullanak
csöpp csuklójára, ahová

dámák kesztyűlikába hajdan álmatag
gavallérok cuppogtak - ah, bocsá'
madam, így mondták - csókokat, ám
nem várhatok én oly soká!
orozva, mint a kajmán

rárontok és - óh, illat! tán a csülkőké? -
...aztán az asztalon vagy lenn a hagymán,
amíg pörköltje levét elfövé,
vajás morzsába mártogatnám
só, petrezselymek, liszt közé

Hajat mos kádamban a fény

letérdepelve meztelenül kacag,
ujjong, fején a habkoszorú akár
egy pitypang-bóbita - huncutka csöpp növény! -
szökellne, szinte égbe rebben,

szeméből játék, tetszeni-vágy sugár-
zik, sejtelem, tánc, üdv, ragyogás, öröm
- vagy épp felhőpamacs e csillogó sörény?
pillangók párzanak a keblen,

a csábítón, langy páragomolyban ég
a test és mintha áldozatot mutat-
na be pogánymisémen: ő a fény...
oly távoli, elérhetetlen

Este a dokkon

együtt rákásztunk rég valami lócsehóban
napjáró Ifanyás, vén korhadékevő,
ma újra itt? mákod van, szinte hóttan,
leszállt öledbe, lám, a gerle nő,
fészekhagyó lány - mormolom -

pár éve hált velem a teherkikötő
kövén, hintázó, lomha dokkokon,
árbcra kötve köd-ruhája,
homály szitált, eső, korom...
most omlatag, kitarva

a mátkatálon... távol egy hajó pipál...
elfordulok, a melle, mint a mályva,
emlékszem, vagy tán rózsaszín, koráll?
s a lába közt a szélbarázda
akár egy csöpp rigópohár

Katay Lajos

Aforizmák

A madagaszkáriak szellemeknek hiszik a lemurokat. A Madagaszkárra látogató turisták lemuroknak hiszik a szellemeket.

*

A törzsi varázslónak elhiszem, hogy van Isten. A hatdiplomás bíborosnak nem.

*

Nem bűn, ami nem öncélú. Az állati ölés a természet egyensúlyát biztosítja. Az ember vágóhídjai már bűnök, mert az ember már csak öncél.

*

Nem a felfedezők és misszionáriusok hajtottak végre történelmi küldetést, hanem azok a bennszülöttek, akik megették őket.

*

Irodalom és művészet méltatlan önmagához, ha nem több önmagánál.

*

A nemzetközi alvilág diktálta törvények megszegése nemzeti kötelességünk akkor is, ha ezek a törvények nemzeti színű szalaggal vannak átkötve.

*

Nem táplál a magad húsa.

*

Isten és egyház egy út két végállomása. Minél jobban közelítek az egyikhez, annál jobban távolodom a másiktól.

*

Művészek figyelmébe: tizenöt éves kor fölött már nem szabad technikai kérdésekkel foglalkozni. Kísérő rabszolgám a szemvillanásomból is értsen. Ha nem tudtam betörni, cseréljek helyet vele!

*

Vajon mialatt születtem, *ugyanazokat* a fájdalmakat éreztem-e, amelyeket ugyanabban az időpillanatban a tér valamely másik pontján éreztem, miközben éppen meghaltam?

*

A halál az elviselhetetlen kötelező elviselése. Átbújás a tű fokán. Egész életünkben azon törjük a fejünket, hogyan lesz ez lehetséges. Az embrió talán ugyanígy töpreng azon, hogyan lesz lehetséges megszületnie.

*

Verset elemezni annyi, mint pávát kopasztani.

*

Inkább senkiföldjét, mint a senkik földjét!

*

A végtelen a végesek határtalan számú összessége. Ami véges, az végső soron nincs is, tehát a Minden a semmiből áll. Ez lenne a semmiből-teremtés titka?

*

Mind bolond, aki meg akar újulni. Azon legyünk, hogy visszatérhessünk régi önmagunkhoz.

*

Mekkora meglepetés lesz a napi áldozóknak, amikor észreveszik, hogy nem is a tisztítóűz, hanem a pokol felé zuhannak! Aki hisz, elkárhozik.

*

Érdemes-e élnie annak, aki csak addig élhet, ameddig él?

*

A jog bilincs az igazság csuklóján.

*

Úgy látszik, végképp alkalmatlan maradok a beilleszkedésre. Máig sem vagyok hajlandó illatnak nevezni a szagot.

*

Ha nem tudod, mi a szép és jó, kérdezd meg az ördögöt. Az ellenség mindig jobban ismeri a fővárost, mint az őslakos.

*

Azt mondják, aki tíz nyelven beszél, tíz embert ér. Szerintem inkább az a tíz ember érhetne egyet...

*

Jó és rossz igenis abszolút fogalmak. Mindenki ugyanazokat a dolgokat érzi jónak, illetve rossznak. Más kérdés, ki melyiket szolgálja.

*

Inkább szalonképtelen legyek, mint párbajképtelen.

*

A sportrekordok semmit sem mondanak az emberről. Közvetlen életveszélyben te is, én is az érvényes világsúcson belül futnánk le minden atlétikai távot. Ne adja Isten, hogy be kelljen bizonyítanunk.

*

Nincs nevetségesebb a művésznél. Azt hazudja, hogy nem magának, hanem az emberiségnek alkot, s nem is álmodja, hogy ez az aljas hazugsága a legnagyobb igazság, ami valaha is kicsúszott a száján.

*

Egyforma minden külvilág. A látnivalók bennem vannak.

*

Külső útjaimról szegényebben, belső útjaimról gazdagabban térek haza.

*

Mi a butaság? Mindent tudni és nem is sejteni, hogy mindent tudunk.

*

A halál nem véletlen és nem elkerülhető. Épp ezért mindent, ami véletlen és elkerülhető, ki akarok zárni halálom lehetséges okai közül.

*

Még hogy egy népet nem lehet leváltani! Látszik, hogy még nem hallottak Magyarországról, uraim.

*

A profi rendszeresen iszik, ezért marad józan. Az amatőr mindig támolyog, pedig pénz sincs itálra.

*

A lényeknek nincsenek tényszámái, ezért nem tud vele mit kezdeni a statisztika.

*

Ne tévesszük össze a költészetet a költőkkel. Ne tévesszük össze Istent az ő papjaival.

Azt hiszed, az a szamár nem tudja, hogy sohasem érheti utol a boton előtte csüngő kórót, miközben trappol utána? Nem csak a költőt készíti önkínzásra a tehetetlenség.

*

A középkor nem volt sötét: világítottak a csillagok, mert azért voltak, hogy *nekünk* világítsanak. Mióta a haladás reflektora belevakít a szemünkbe, nem látjuk magunk előtt a szakadékot. A haladás *ellenünk* világít, idegenek fényforrásából.

*

Vagyok, tehát gondolkodom. (Így már a mondat is érthető.)

*

Fordítsd a haldoklót háttal a hajnalnak.

*

Isten és anyag azonos fogalmak. E fogalomazonosság harmadik tagja a Törvény, amely egyben az előbbi két fogalommal is azonos. Az én értelmezésem szerint *ez* a szent-háromság.

*

Az entrópia az anyag demokráciája.

*

Azt hiszem, hogy a tér nem csak kifelé, de befelé is határtalan: egyre kisebb nagyságrendű komplett világegyetemekből áll. A nagyság fogalmának nincs értelme.

*

A pontos és konkrét ellenséggéppen kívül semmiféle tárgyi ismeretre nincs szükségem.

*

Ha meghalok, annyi, mintha nem is lettem volna. Márpedig vagyok! Miután meghaltam, utókor sincs többé - márpedig az élet megy tovább. Ennél fogva sohasem halhatok meg.

*

Ha rálépsz a bogárra, honnét tudod, nem magadra lépsz-e?

*

Az európai gondolkodás még életútja legelején van, hiszen kétezer év sem volt elég neki, hogy az emberközpontúság primitív dogmáján túllépjen.

*

A megismerés fejlődési útját nem csak a kozmológiának, de a filozófiának is be kell járnia, tetszik vagy sem. Ahogy a kozmológia eljutott a Földtől, minden létezés középpontjától a Földre, mindenek perifériájáig, úgy kell eljutnia a filozófiának is az embertől, a természet koronájától az emberig, a természet perifériájáig.

*

Hawking és Penrose szerint az idők kezdetén a világegyetem egyetlen, végtelen sűrűségű és görbületű pontban létezett. Ha ez igaz, úgy ennek az objektumnak egyáltalán nem lehetett gravitációja! Ugyan merrefelé fejthet ki gravitációt saját „felületén” egy *végtelenül* kicsiny sugarú pont? Hiszen a felület itt szükségképpen azonos magával a középponttal, mivel a pontnak nincs iránya „befelé”!

*

Ezen kívül: ha (mint állítják) ma bizonyos végtelen sűrűségű és tömegű őspont gravitációja is végtelen volt, hogyan jöhetett volna létre bármiféle „ősrobbanás” e végtelen nyomáserő ellenében? A végtelent nem lehet überolni!

Nem akkor uralkodunk, ha a nép pénze van a mi zsebünkben, hanem akkor, ha a mi pénzünk van a nép zsebében.

*

Jónak lenni semmi más, mint rossznak lenni a rosszal szemben.

*

A lét legnagyobb kérdése: lehetséges-e *nem* létezni?

*

Az életnek nincs mondanivalója, csak tartalma. Az embernek nincs tartalma, csak mondanivalója.

*

A fegyvernek látszó tárgy fegyver. Minden dolog az, aminek a véletlen fél látja.

*

Földdé akarjuk változtatni a Marsot, miközben legjobb úton vagyunk afelé, hogy a Földet változtassuk Marssá.

*

A primitív ember attól primitív, hogy bensőségei helyett csak belsősegei vannak.

*

Vae eo, quem timeo. Jaj annak, akitől félek!

*

Némelyik ritka melódia túl kerek, túl végleges, túl természetes ahhoz, hogy ember műve lehessen. Valószínű, hogy ezeket a dallamokat (a végső igazságokhoz hasonlóan) Isten vagy a természet maga dugdosta el számunkra kertjének zugaiban, hogy húsvétjainkkor megtalálhassuk őket, mint gyerekek a piros tojásokat. Ha a tojások elfogynak, vége az ünnepeknek is.

*

Demokrata sportszerűség: belefejelek a felugró ellenfélbe, majd kirúgom a labdát a partvonalon túlra, hogy ápolhassák az áldozatot.

*

Ez az esti táj olyan, mint apám régi íróasztalán az üvegtömbbe fagyott falevél.

*

Kisembernek azt nevezzük, aki komolyan veszi a játékszabályokat.

*

Hálaadás napja előtt az amerikai elnök a sajtó ujjongása közepette látványosan megkegyelmez egy pulykának, hogy a többi háromszázmilliót büntudat nélkül levághassák. Természetellenessége titkos tudatában az ember időnként úgy tesz, mintha bocsánatot akarna kérni a Természettől. Nem fogja megkapni.

*

Nem minden félemler félisten, de minden félisten félemler.

*

A bölcs ember tárgyi tudása többnyire csekély. Emelkedés közben ki kellett dobálniuk homokzsákjaikat.

*

A halhatatlanság súlya alatt előbb-utóbb mindenki öngyilkos lenne. A halandóság tudata megszabadít bennünket ettől a kényszertől.

Az úgynevezett nagy költők attól nagyok, hogy ők a maguk kis poklocskáit néven tudták nevezni. Az úgynevezett kicsi költők attól kicsik, hogy ők a maguk nagy poklait nem tudták néven nevezni. Mekkora szerencséje a nagyoknak, hogy csak poklocskáik voltak!

*

Aki szent dolgokon röhögni mer, annak valahol nagyon igaza van. De jaj, hol?

*

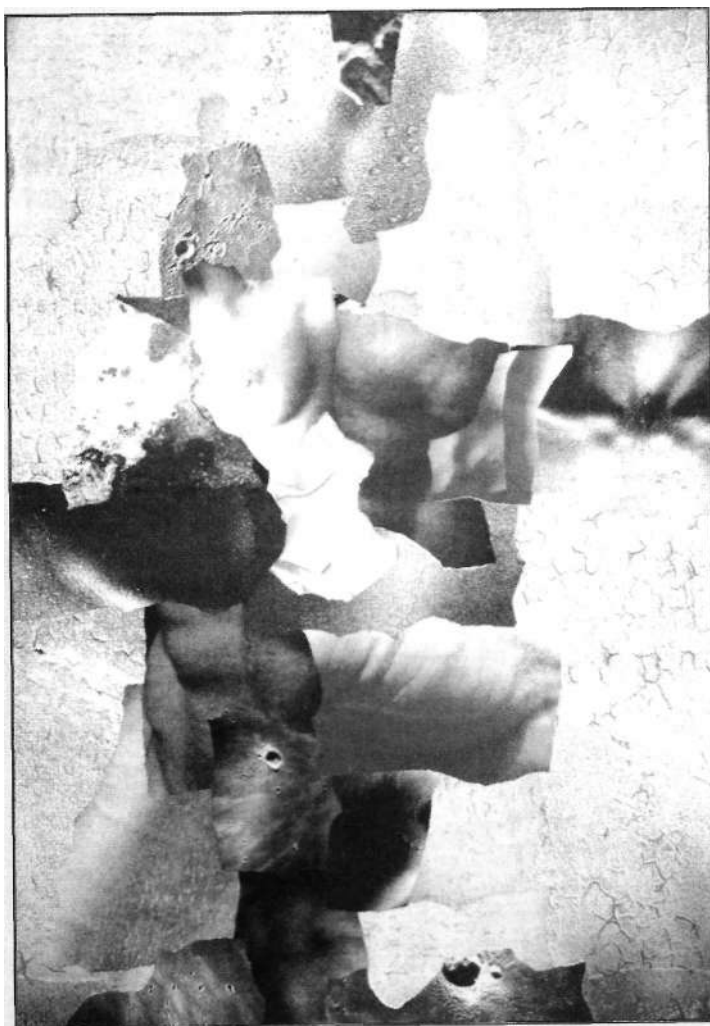
Ha nem szélsőséges, mitől költő?

*

Az olvasónak, hogy felnőhessen a költő verséhez, legalább akkora költőnek kell lennie belül, mint a költőnek kívül.

*

A halál vonz, a meghalás elrettent. A halál kíváncsiságunk, a meghalás félelmünk tárgya.

Dús László: Gondolatrítmus

Kalász Albert

Hajszám

ez egy másik valóság itt hallanak
itt hálnak kedves hiába menekülsz belém

kiülhetnék napsugárra napfürdőbe
az ebek ott is megtalálnak mindhiába

a rókát is addig kergetik amíg a kutyák bírják
így az angol hajsza és bírják
én is lyukba menekülök
mindhiába - kiásol
kürt és utána hamarosan ha nem is fehér
fogak agyar

az éleshegyes valóság csüng majd a torkomon

fogd a kezem mondom ősösztön
fogd a nyakam mondom ősösztön

lépnék lassabban
de van a borzasztó hajsza
engem is rókalyukba bújtat de a rókát
elárulja a szaga

Kiúttalanul

kovácsolt kerítés völgyein lovagolunk
e kertkeringő csak kettőnké ne add másnak

kecses és szűz úgy tűnik fölöttünk az ég
felhőjébe formázlak tenyeremből kisiklasz

lepke vagy a tavaszban igaz most tél van
és vetkőzől fátyladból ajaj szemezel velem

ráncaimat homlokomat szememet orromat
halántékomat és engem miért nem látsz

nem szólhatok mindenkihez de hozzád muszáj
veled kényszer fagyott szavakkal vagdalózni

tudod te hazugság a felhő a lepke a tánc is
és tudod valóság a ráncunk a csendünk is

téged a távolság a hegyek csúcsai vonzanak
vajon azért mászod meg őket hogy alászály

Ritka csorda

dühödt angyalok rohangálnak
föl-alá kaszával a kezükben
no kaszálunk kaszálunk
mint a kaszás halál
csak semmi csuklyás csontváz

fehér szárnyas duci angyalkák
dühödt mosollyal és nyissz
oda a fejed oda a lelked

mit világvége dehogy
csak nyissz nyissz megritkítjuk
mint a kukoricát ezt a csordát

Megállva

itt most megállok
szétekintek
ébredő város
üt a toronyóra
mennyi lehet
sok kevés

nesz madarak emberek
megtelik a kerékvágás
mellettem minden mozdul
ébred az élet
idegesen mocorog

sötétre nappal
örökké ugyanaz
mégis minden nap más

ébredni lenne jó
az álmatlanságból
kibújni a sötét
vastag takarója alól

itt most megállok
a világba nézek
mozgásába

rendjébe és múlásába
folytonosságába

nem több mint
talpalattnyi hely
mi kijut
sok kevés

itt most megállok
velem megáll
a hold fogyása
dagadása
a harangok kondulása
a csillagok hullása

itt most megállok
megáll az ébredés
megáll az óra
a mozdulás
minden moccanás
ami eddig kijutott
ami meg volt írva
minden árnyék
minden fény

Dús László: Mauzóleum - részlet

Összeállítás a zalai műhelyekből

Sok helyütt találkoztunk a folyóiratokban olyan összeállításokkal, melyek egy tájegység, megye pályakezdő alkotóinak biztosít nyilvánosságot. A szomszédságunkban az Életünk Írott Kő című melléklete jó példa erre. Jogos igénye (volt) a Zalai Írók Egyesülete tagjainak, hogy időnként a nyilvánosság előtt is megmérettessék műveiket. Erre nyílik most lehetőség, amikor válogatásunkkal ízelítőt kínálunk a keszthelyi, kanizsai, egerszegi és a megye más településein élő, különböző színvonalon publikáló szerzők termésének javából. Fiatalok és idősebbek, már ismert folyóiratokban megjelentek és először jelentkezők egyaránt akadnak ebben a társaságban. De közös bennük az alkotás vágya és az irodalom szeretete. Változatos műveik mindenképpen megérdemlik az olvasók figyelmét és bizalmát.

Lőrincz Lajos

A virrasztó

(Vajda János emlékének)

Mint tölgy- s fenyőből ötvözött
nagy szálfá, mely nem több között,
egyedül, erdőszélen él,
de többért virraszt, remél;

mint tündérhajból font, s acél-
szállal kötött lélek, a szél-
fodrozta emlék-tó fölött
bolyong hajdani vágy mögött,

s hátára vesz, mint griffmadár,
honi gondot, s országra tár
jövőt, hol a szellem nemes,
s - egyenlőn! - élni érdemes,

de, mint kivert bika, komor
legelőn csörtet át, s honol
lelkében a magány, s az út
kátyús, gazos, vénhedt, hazug!

*

S mert kell ma is a virrasztó,
hinni csodát, de hívna szó!
"Csöndes szívünk" szavadra gyúl,
krédós dalnok, hú hadnagy úr!

Soós József

Európa fókuszában

Mulatni kéne! Ünnepelni,
hogy legalább mi megvagyunk.
Asztalt verni és énekelni, -
hisz van borunk és van dalunk.
Hány nyelven szólt már itt a nóta?
Hányféle szesz ficamította?
Hány zászlóval hulltunk halálba?
S vagyunk mégis, világcsudára!
Európa fókuszában
izzunk, mint Dózsa koronája.
Mulatni kéne, ünnepelni!
Asztalt verni és énekelni!
Le, le, le fenéig!
Szemfedőd feketélik!
Nincs aki rád takarja?
Húzd hát! Húzd tenmagadra!

Varga Zoltán

A kocka életmű

álarccsontok száműzetése
betonba döngölt tézis
kiáltás a homály minden képe
s már megszakadt elfutott a vér is.
száguldás a számítás állványába
elveszett az elmélkedés-fonat
a természet általunk mocskban kába
elrobogott a Heine vonat
vászonra dobott kubista festő
hideglelt festékes kéz
alacsonyabb lett a lélek-tető
a kéz saját magába néz
fejlődés az eldobott tévében
alkatrészei színtelenek
hogy csak azért is éljen
a drága autókban elrejtett vétek
az ősi nyerítés üres
a szemellenző ránk köttetett

Kárpáti Katalin

Úr árvája

Csillagod, néma univerzum,
úr árvája, kék bolygó.
Lakója partra vetett hal,
hajdan ember, ma tömeg
élet és halál folyóközén.
Intelligenciát, kultúrát
sugároz semmibe a műhold,
szét szór tejüti forgószelel.
Üzenetét ki veszi át
ki hallja a fuldoklást.
Csillagod néma univerzum,
úr árvája, kék bolygó.

Kondátkot Gyöngyi

Babilonnak árva népe

Egy a nyelvünk,
egy a szívünk,
mégis idegen
lett a szó.
Bábel tornyát
körbejárjuk,
hajunk lepi
százados hó.
Valaki szól -
Hallgasd, mit mond!
hisz az ember
szóra éhes.
Fakó szemünk,
néma szemünk
igaz szótól
lesz majd fényes.
Hegyek egeret
vajúdnak.
Babilonnak
árva népe
puszta földre
leborulhat,
most nem talált
Istenére.

Kata Kocsis Gabriella:

TALITHA, KUMI!

Részlet az azonos című, készülő önéletrajzi regényből

A kislány töprengve guggolt az út porában, és egy haldokló méhecskét nézett. A méhecske a hátán feküdt, lábaival kapálózott, és zizegett is még, és egyre mélyebben ásta bele magát a napsütötte sárgás porba.

Úgy kell, gondolta a kislány, lüktető talpát a földbe dörgölte, és leült az út közepére, talpáról lesimogatta a port, próbálta a szúrás nyomát megtalálni. Annyira hirtelen történt az egész, és a fájdalom annyira bénító volt, hogy a döbbenettől sírni sem tudott, pedig szeretett volna, szerette volna, ha meghallják, megvigasztalják, de ilyenkor, dologidőben nem jár erre senki.

Ült a porban csöndesen, hagyta folyni megeredő könnyeit, időnként lemaszatolta tenyerével az arcát, és a kerítés felé pislogott, mit szól anyuka, ha megtudja.

A szemben lévő kapu felé fordult, a Margitnéni szereti őt, neki megmutathatná, hol fáj. Óvatosan megpróbált ráereszkedni a talpára, de jobbnak látta, ha egy lábbon, sántikálva indul el, és nem is veszítette el az egyensúlyát, csak a hídon, de szerencsére ott volt már előtte a kiskapu. Belekapaszkodott, óvatosan lerakta a sarkát és megpihent. Bekémlelt a lécek között az udvarba. Nem mert hangosan kiáltani, nehogy anyuka meghallja, csak magában mondogatta: Margitnéni, Margitnéni.

Lenyomta a kilincset. A kiskapu rugóra járt, kivágódott most is a kezéből, mint máskor, hangosan csattant, de a Margitnéni nem hallhatta meg, mert nem nézett ki az ajtón ott, a faragott veranda mögött.

A veranda kihajló ajtaja őneki a válláig ért, az oszlopok fölértek egészen az ereszig, meg is tudta számolni őket: egy, kettő, három, négy. Szép zöld a színük, mint a veranda kerítése is az oszlopok között. Nándor bácsi, aki a Margitnénival lakik, azt mondja, áttört mintás, de ő sosem látta, hogy valaki áttörte volna, pedig titkon sokat kereste rajta a törés helyét. A tető is fából volt itt, a ház elején rács adott árnyékot délelőtt a verandának, és milyen szép fehérre meszelte be a Margitnéni húsvétra a ház falát az utcafronton.

A kisajtó egyik oldalán lépcső ment fölfelé, legalábbis így mondta a Margitnéni, pedig ő sosem látta menni egyik fokát sem, inkább csak mások mentek rajta, de erről sem szólt soha, nehogy kinevessék. Mert biztosan butaság lenne. Az utca felőli részen asztal állt székkal, ott szokta a Margitnéni a récéknek való csalánt keverni, a disznóknak az óriás tököket vágni, és mindig tisztára söpörte maga után a cementet. Ő is gyakran segített a söprésben, a korpa keverésében, olyankor kiskötényt kapott, hogy ne piszkolja be a ruháját. Besántikált a kisajtón, de a lépcsőre már nem bírta fölmenni. Nem baj, itt már kiálthatott, innét nem hallja meg anyuka.

Várta, hogy kijön a Margitnéni, fölveszi őt az ölébe, beviszi a konyhába, az ágyra. Kiáltott egyet, meg még egyet, senki, úgy látszik, üres a ház. Hátra kellene menni a kiskertbe, egészen a hátsó kerítésig, hogy onnan nézzen ki a mezőre, de nem volt hozzá ereje, vagy inkább bátorsága, nem tudta, mi történhet, még sosem csípte meg méhecske a talpát. Így hát elszánta magát, fenékkal fölmászott a lépcsőn, és besántikált a konyhába.

Nyárszag volt a levegőben és üresség. Az ablakon legyek táncoltak zúgva, a sporhelten készen állt az ebéd, a vizespadon mindkét vödör tele vízzel, a kiöntő serpenyő a

két vödör között. Állt egy kicsit a friss, hideg betonpadlaton, jó volt, hűsítette fájós lábát. Vágyakozva nézte az ágyat, hiába, túl magas, nem tud rá fölmászni, különben is, poros a lába, így sosem engedik föl hancúrozni.

Az asztal alján ott volt a lavór, kihúzta, rárakta a rongyszőnyegre, vizet vett a kiöntőbe, és magasról belecsurgatta. A víz persze kilotyogott, de az nem baj, hiszen tiszta, a Margitnéni ennél piszkosabb vízzel szokta mosni a betont, és az is fölszárad nyom nélkül. Leült, lábait a hideg vízbe rakta és rájukhajolt. Élvezte talpán a víz hidegét, közben arra gondolt, lehet, anyuka már keresi, déli harangszóig engedte el, őt is, a testvérét is, addig engedi el őket mindig. Sohasem kérdi, hova mennek, mit csinálnak, tudja, hogy a faluban bárhol jó helyen vannak, de ha ebédre nem érnek haza, kiáll a hídra, és elkezd kiabálni. Ő, ha meghallja a nevét, fut haza, fut a Marika is, s ha ők nem, valaki csak meghallja, és szól nekik.

Ebben a pillanatban megszólalt a templomtorony harangja. Máskor inteni szokott neki a kezével, jól van, megyek, de most nem válaszolt a hangra. És meg sem indult. Hogyisne! Hogy anyuka megint megszidja! Hogy mért nem nézett a lába elé! Más gyerek jobban figyel, nem lép bele méhecskébe. Majd ha meggyógyul, hazamegy. Addig keresik persze, de az nem baj, talán örülnek majd, ha megtalálják.

Nagykeservesen kicibált a vetett ágy közepéből két párnát, és a helyükbe feküdt. Belefúrta magát az ágyneműbe, addig mocorgott, míg elfészkelődött, elképzelte magában, milyen öröm lesz, ha előkerül. Addig örült rajta, míg egyszerre elaludt.

Anyukát látta álmában, mosolyogva állt az ágy előtt, és lábujjhegyen kilopakodott. Anyuka, mondta ő hangosan, fölébredt, lemászott az ágyról, és szemét dörzsölgetve ment az ajtóhoz, és már csak egy egészen kicsit sántított.

Átnézett az udvarukba. Anyuka a bokrok mellett állt, és labdarózsát szedett csokorba, egy-két iskolás lézengett körülötte. Szóval, anyuka nem keresi őt...

Margitnénit is látta, hátul az udvarban rendezkedett.

Hát ő már senkinek sem kell!

Leült a küszöbre és hangosan, keservesen zokogni kezdett, egyedül van ő az egész világon. Alig kapott lélegzetet.

A nagy hüppögések, úgy látszik, hatottak, a Margitnéni meghallhatta, mert sietve jött befelé. Üres kézzel jött, sem az esti gyújtóst nem hozta magával, sem a récék lábosát; és ez olyan vigasztaló volt, ha sietett, ez azt jelentette, aggódik érte.

- Naaa, kicsikém, hát mi az a nagy baaaj? - kérdezte, és leült a lépcsőre, magához húzta őt, megölelte, haját simogatta, - na, jól van, na, itt vagyok, segíték. Csak ne sírjál. Mi bajod, mondd meg nekem.

- A méhecske... - csak ennyi fért ki hüppögő száján, és nyúlt a talpa felé.

- Megcsípett? Na, mutasd. Itt van, látom. És nagyon fáj? Az a csúnya méhecske, mindjárt teszünk rá valamit...

- Én vagyok az oka! - zokogott. - Ő csak feküdt az úton, és én beleléptem. Nem tudtam ráfigyelni, mert a Dingó ugatott és...

- A Margitnéni meg nem volt itthon, ugye, kicsim!

Ő megint rázendített, boldogan, megkönnyebbülve, hiszen van, aki szereti. És csak azért sírt még hangosabban, hogy még jobban szeressék.

Anyuka, gondolta megint, anyuka mért nem jön? Talán nem hallja, hogy sírok? Hazafelé pislogott, elfogta az izgalom, és hüppögve kimondta a nevét.

- Itt volt anyuka, mondta a Margitnéni és nagyon kedves volt a hangja,, nem akarunk fölébreszteni, annyira aludtál. De talán ideje lenne ebédelni, nem gondolod?

Más gyerek előbb eszik, azután alszik el.

Nagyon érzékeny gyerek, mondta anyuka a Margitnének, amikor őt hazakisérte, azt gondolja, nem szeretem úgy, mint a testvérét. Pedig egyformán kapnak mindenből. Ruhát, cipőt, mindent. És nemcsak együtt, de egyformát is.

Ez így volt, ő is megkapott mindent, amit a testvére. A múlt este is megkapta a búcsúpuszit, ha sokára is. Mert anyuka lefekvéskor mindig imádkozik velük, és az ima után együtt mondják azt is, hogy édesjóstienem, segítsd haza apukát, megpuszilja és betakarja őket, előbb a testvérét, aki az ablak alatt alszik a sezlonon, aztán őt, aki a fehér kiságyban, a belső szobasarokban, de akkor nem jött oda őhozzá, hanem kisetett a szobából, és csak sok idő múlva jött vissza, és akkor is csak azért, mert a testvére kiabált, hogy ő sír...

De megvigasztalódott, mert anyuka még meg is ölelte őt, és azt mondta, csak azért sietett ki, mert jött a Völgyipistabácsi, hogy megbeszélje vele a csütörtöki utazást.

Most odafordult anyukához, és félnken megkérdezte, hogy ma csütörtök van-e. Anyuka nevetett, örült talán, hogy ő nem felejtette el a csütörtököt. Holnap lesz, de sajnós, a holnap még nem szünet. Pénteken megyünk.

Azzal az örömmel fog ma elaludni, hogy még kettőt alszik, és azután utaznak Egerszegre, a nagymamához. Mert anyuka egerszegi lány volt, de nem lakik a nagymamánál, mert már ő is anyuka, és Egerszegről nem tudna minden nap ideutazni, hogy tanítsa a gyerekeket. Az állomás nagyon messze van, lovas kocsival kell oda kimenni, át két másik falun, és az utazás is nagyon hosszú, egy óra, és az olyan sok, mint amikor ő beül az iskolába a tízperc után, és addig ott ül, amíg ki nem küldi anyuka az egyik gyereket, hogy rázza meg a csengőt, és még a tízpercet is hozzáadjuk. És ez annyira sok, hogy ő legtöbbször ki sem tudja várni, hanem szép csöndben kimegy.

A nagymama a város közepén lakik, de nem ám a nagy házak között, hanem egy egészen kicsi utcában, amit Síp utcának hívnak, de még nem is ott, hanem ahol onnét kiindulva le kell menni a patakcsatorna mellett egy olyan kicsi úton, aminek még neve sincs, mert csak az az egy ház áll ott, amiben a nagymama lakik. És az út másik oldalán magas kerítés húzódik, átláthatatlan, rajta vaskapuval, és az úgy, de úgy be van zárva, még katonák is állnak előtte, hogy senki oda be ne mehessen, hát akkor mért van rajta kapu, ha nem engednek be senkit? Ezt is megkérdezte egyszer anyukától, kicsit félve, hogy nem lesz-e megint butaság, de anyuka nem bosszankodott, hanem csak annyit mondott, hogy néha mennek be ott nagyobb autók, és hogy erről többet ne beszéljünk. Ő látott is egy alkalommal bemenni egyet, de az nem volt nagyobb, csak akkora volt, mint amit otthon már kétszer is látott, fekete színe volt, és mindenki suttogva beszélt, amikor elment, és sokan sírtak is. Ő, amikor meglátta ezt az autót a vaskapun bemenni, nagyon kíváncsi lett, kik ülnek az autóban, és sírnak-e most is; odament a faház oldalához, hogy megnézzé, de nem látott senkit, csak annyit, hogy az örök fölengedik a sorompót, és bemegegy rajta az autó. És még látta az udvar végében a házat, nagy, emeletes ház volt, de az udvara üres. Nagymama akkor behívta őt, adott neki süteményt, és megkérte, hogy többet ne menjen oda, amikor kinyitják a kaput, nem mondta meg, mért. Ő elgondolkodott ezen, mért ne mehetne oda, otthon a rendőrök kerítéséhez is oda szokott menni, pedig ott is vannak örök, és itt ezek az örök is mosolyogtak rá, amikor egyszer odaköszönt nekik, legalábbis az egyik. De mióta nagymama beszélgetett vele erről, kicsit félt a kerítéstől és a fekete autóktól, bár nem tudja, mért.

De az utazásnak mindig örül. A városban nagyon érdekes minden, fel lehet ülni a hordár kocsijára, úgy utazni egészen a nagymama házáig, és közben hallgatni, hogy

csattognak a macskaköveken a lovak patái. Nagymama udvarában is van istálló, igaz, nem az övé, de oda lehet menni a lovakhoz, meg lehet őket simogatni, és az sem baj, hogy lószagúak lesznek, mert a szél majd lefújja róluk, abban az udvarban mindig fúj a szél.

A nagymama nagyon öreg, sokkal öregebb, mint a Margitnéni, mindig sötét ruhában jár, egész a cipőjéig ér, a kendője is sötét színű, és úgy köti meg, mint a Margitnéni meg a Telka néni. Nagypapát csak képről ismeri, anyuka azt mondja, meghalt, és ez olyan régen történt, nem emlékezhetik rá még a Marika sem. Apuka rajzolta róla azt a képet, az előszobában, otthon függ a falon. De apukára sem emlékszik, aki nem halt meg, csak fogságban van, bár ő nem érti, mi az és hol van, de ha a felnőttek rákérdeznek tőle vagy a testvérétől, hát apuka, ők szavalni kezdik: Oroszországban, Tuapszé kikötő városban, a Fekete-tenger partján... De azt még elképzelni sem lehet, milyen messze van és mekkora az a tenger. Azon már sokat gondolkodott, hogy nagyon rossz ott nem lehet, mert az Eke Pista bácsi lányai, akikkel a nagymama közös udvarban lakik, mindig azt énekelgetik, hogy tengerész a szívem, tengerész, meg hogy ülünk, fiúk a napra, hát, ott biztosan mindig süt a nap, és akkor apuka nem fázik. De ezt sem merte elmondani, csak úgy magában képzelte el, hogy apuka ül a tengerparton a napfényben, erre fordítja a fejét, ahol a nap lenyugszik, rájuk gondol, és halkan énekel.

Azt tudja ő is, a Marika is, hogy apuka is itt tanított az iskolában, és a templomban orgonált, énekelt is hozzá. Akkor minden nap volt orgonaszó a misén, nem úgy, mint mostanában, hogy csak vasárnap, amikor Imre, nem tudni milyen Imre átjön. Olyankor ő hátranéz a kórus felé, de senkit sem lát, mert az orgona eltakarja. Ha apuka ülne ott, őt sem látná, de mennyivel jobb volna az ő hangját hallani, énekelni is megpróbálna vele, most, itt az Imrével nem mer.

De amikor hátranézeget, anyuka mindig megérinti a kezét. Ebből ő tudja, hogy nem szabad másra figyelnie, mint a plébános bácsira, pedig a plébános bácsi olyan halkan beszél, semmit nem ért meg belőle, és ha hangosan énekel, az is olyan furcsa, azt sem érteni, hát mire figyeljen akkor? Hiszen a fejét nem forgatja, ha a kórus felé is néz, mert ők hárman ott ülnek az oltár mellett külön padban, szemben Boriska néniel, aki a plébános bácsi testvére, és egészen egyedül ül, még akkor is, ha állnak sokan. Anyuka gyakran meghív valakit az ő padjukba, de a Boriska néni sohasem, csak akkor ül mellette valaki, ha ha megjönnek a rokonai, Évike meg az anyukája, apukája. De ez nagyon ritka. És ha apuka hazajön, ők akkor is meghívhatnak valakit a padba, mert apuka fel fog menni a kórusba, az orgonához. De hazafelé már négyen mennek. És apuka mesélni fog a fogságról, a tengerről, hogy ő megértsen mindent. És akkor senki sem fogja kinevetni őt, mint az egyik vasárnap délután, amikor ott hasaltak a Marikával a nagyágy meg az ő ágya között a cérnaszőnyegen, és egy képeskönyvet nézegettek, amiben ismeretlen madarat látott, és anyuka azt felelte a Marika kérdésére, hogy az egy fogoly. Ő rögtön tudta, milyen fogoly, a Marikának nem kellett volna elgondolkoznia rajta, és még azt is megkérdezni, mert ő rá tudta vágni, hogy: hát hadifogoly, nem tudod, te, Marika?

Mindenki nevetett a szobában, anyuka vendégei is, a postás Ida néni, a Boriska néni is, ő meg kiment a szobából, ki a kertbe, a kedvenc helyére, elbújt a bokrok között, és addig gubbasztott ott, amíg a vendégek hazamentek, annyira szégyellte magát. Nem tudta ugyan, miért nevték ki, de sejtette, hogy nagy-nagy butaságot mondott. Később anyuka elmagyarázta nekik, mi az a hadifogoly. Azóta sokat, sokat gondolkozott azon, és elképzelni sem tudta, miért van, hogy az emberek haragszanak egymásra, és háborúz-

nak, elvisznek mindenkit katonának, és aki győz, az fogságban tartja a többit, nem engedni haza őket a tengerpartról.

A Margitnéni hazament, bementek a házba. Mária a vacsorát melegítette a sporhelten, a tányérok ki voltak készítve az asztalra. Az asztal az ablak előtt állt, anyuka helye közepén volt, ők ketten a testvérével a két szélén ültek. Anyuka odakészítette a főzőkanalat is. Amikor ő meglátta ezt, el is ment a kedve az evéstől, pedig szerette a paradicsomos krumplifőzeléket, és meg is ette volna mind, csak anyuka azt akarta, hogy kenyeret egyen hozzá, de ő nem kért. Akkor anyuka megfogta a főzőkanalat, összehúzta a szemöldökét, és úgy tartotta, hogy muszáj volt minden kanálhoz harapni a kenyérből. Ő akkor azt gondolta, ha megjön apuka, nem kell majd mindenhez kenyeret enni. Máskor is apukára gondolt, ha valamit nem szívesen tett meg anyukának. Ha megjön, minden más lesz. Nem kell minden ebéd után bemászni a rácsoságyba, mert apuka elhiszi neki, hogy nem tud aludni. Nem kell nyáron hat órakor lefeküdni, és hallgatni, hogyan kiabál a többi gyerek odakint. Az iskolában beülhet a nagyok közé, mert apuka fogja őket tanítani és nem az Árpi bácsi, lesz saját palatáblája, apukától kap majd, és azt ír rá, amit akar, és saját maga moshatja le tanítás után. És szabad lesz a nagy könyveket nézegetni, a Tolnait is, tud rá vigyázni, hiszen az újságot sem tépi el, pedig könnyen szakad. Titokban szokta néha a Tolnait lapozgatni, mindenféle érdekes képet talál benne, de betűket is, amilyeneket nem lát az iskolában, pedig ha tudná, milyen betűk azok, könnyebb lenne a könyvet nézegetni.

- Mért vagy ilyen csendben? - kérdezte anyuka, amikor befejezték a vacsorát, és a Mária elvette előlük a tányérokot, de ő nem akarta megmondani, miket gondolt apukáról. Így hát csak annyit mondott, hogy kér egy pohár vizet. Amíg itta, eszébe jutott, hogy ha Barabáséknál ebédelnek vagy vacsoráznak, odatesznek az asztalra egy nagy fülespohár vizet, és ha valaki megszomjazik, iszik belőle. Piri úgy tud csak inni belőle, ha segítenek neki, pedig azt mondja, hogy jövőre már ő is iskolás lesz. Megkérdezte:

- Anyuka, hogy lehet az, hogy a Piri hat éves, és jövőre megy csak iskolába, én meg régóta iskolába járok, pedig csak négy éves leszek.

Kicsit elszontyolodott, amikor anyuka elmagyarázta, hogy ő még nem igazi iskolás, mert ha akar, bemegy, ha akar, nem. És a Pirinek minden nap be kell ülnie, hogy megtanulhassa a betűket.

Akkor az jutott eszébe:

- De anyuka kérem, ha hat éves leszek, nekem akkor sem kell minden nap beülnöm, mert én már tudom a betűket.

Anyuka nem hitte el, hogy ő már tudja a betűket. Odahozott egy újságot, és azt mondta: olvasd, mi van ide írva.

Ő nézte csak, nézte a betűket, olyan ismerős volt mind, és meg tudta volna mutatni mindegyiknek a jelét, a m betűnél meg kell fogni a száncat, az a betűnél alvást kell mutatnunk, a k-nál orrunkra tenni a hüvelykujjat és kifelé tartani a tenyeret, de nem mutatta, mert anyuka nem ezt kérte tőle. Csak nézte hát az újságot, és hallgatott.

- Na látod, - mondta anyuka, és ledobta az újságot a vaságyra, nem tudsz te még olvasni. Persze, hogy iskolába kell járni hozzá.

Ő akkor nagyon meglepődött. Hiszen minden betűt ismer, ha könyvet nézeget, mindegyik ismerős. Hogy lehet, hogy olvasni nem tud? Mi kell még ahhoz?

Elhatározta, hogy legközelebb, amikor az elsőknek hangosórája lesz, nem rajzolgatni fog, hanem odafigyel, hogy ellesse a titkot. Ezt elmondta a testvérének is este, az ágyban, és a Marika így felelt: én tudom, hogyan kell olvasni. És el is mondta a nagy

titkot: a betűket egymás után kell összeolvasni, mert ha van egy a betű, meg egy p betű, akkor az csakis apa lehet.

Gondolkozni kezdett, elképzelte a táblán az a meg p betűket egymás mellett, de nem jött ki belőlük, hogy apuka. Mérgező lett, és mondogatni kezdett a Marikának, nem igaz, nem is tudsz olvasni, csak azért mondod, hogy okosabbnak higgyenek. Holnap megmutatom, felelte a Marika. Hallgattak egy kicsit, és Marika később még azt mondta: Nem tudod az iskolában megtanulni, mert vége van, itt a nyári szünet.

Ezen ő úgy elkeseredett, hogy alig tudott aludni, még az a gondolat sem vigasztalta meg, hogy utaznak Egerszegre. Egyre csak a táblára gondolt, azzal is álmodott, látta rajta a betűket, de nem jött ki belőlük, hogy apuka.

Az utazásból mégsem lett semmi. Aludt csak, aludt, még Marika kiabálására sem ébredt fel. Úgy érezte, melege van, és nem volt jó, ha a fejét felemelte. Anyuka többször is bejött hozzá a szobába, lázmérőt dugott a hóna alá, később teát kellett innia reggeli helyett. Ez jó volt, úgy érezte, nem is tudna enni. Aztán visszajött hozzá Marika, behajolt hozzá a kiságyba, és azt mondta: anyuka mindjárt hozza neked a piznicet, mert beteg vagy.

Boldog volt, mert aki beteg, azt nagyon szeretik, hogy hamar meggyógyuljon, és ő most beteg, és anyuka szeretni fogja, és amire megkéri, azt meg is teszi ő neki. Gondolkozott, mit is kérjen. Eszébe jutott, hogy kint lenne jó a konyhában feküdni, mert akkor nem lenne egyedül. Elhatározta, hogy nem fog sírni, akármilyen beteg lesz is, sokat fog a Máriával beszélgetni, vagy inkább mesélni fog, hogy a Mária kedves legyen hozzá, a Marikával is mindig kedves, ha beszélget vele.

Ezért aztán, amikor kint feküdt a vaságyon, és anyuka rátette a hasára a piznicet, nem is sírt, még egy csöppet sem, gondolta, úgyis mindegy, akkor is hideg, és mindjárt átmelegszik a hasán, a hátán, és várta, hogy így legyen. Bokájára, csuklójára is rakott anyuka vizes ruhát, és ez nem volt túlságosan rossz, csak egy kicsit nehezen mozdította meg a kezét, amikor a tegnapi újság felé nyúlt. Kezébe vette és gondolkodni kezdett.

Anyuka még bent volt a konyhában, és a Máriával éppen arról beszélgettek, hogy palacsinta vagy smargni legyen a bableves után ebédre, amikor ő váratlanul elkezdte a nagybetűket olvasni:

- GÁSJÚ IPANRÁSAV.

Ahogy végigolvasta, rögtön tudta, hogy csakis így lehet a betűket összekapcsolni, csak az lepte meg, hogy egy kukkot sem értett az egészből. Pedig itt van az a betű, mellette a p betű, mégsem jött elő belőle apuka. Megpróbálta még egyszer, hátha valamit rosszul csinált, de megint csak az jött ki: GÁSJÚ IPANRÁSAV.

Amikor már harmadszor olvasta el ugyanazt a butaságot, félre is akarta tenni az újságot, mert a képeket kívülről ismerte már, de anyuka felfigyelt és feléje fordult: - Hát te meg mit csinálsz?

Ő megijedt kicsit, mert csupa butaság volt, amit csinált, félénken nézett anyukára, de ő csodálkozva mosolygott. Akkor büszkén mondta:

- Olvasok!

De anyukának ez nem volt elég. Odament őhöz, és kedvesen megkérte, olvassa el még egyszer neki is, és ő még egyszer elolvasta azt a butaságot, és nem értette, mért örül anyuka ennyire ennek.

Akkor már ott állt az ágy mellett a Mária is, és azt mondta:

- Fordítva olvasd, itt kell elkezdni az elején, a v betűnél, és erre kell olvasni a betűket.

Ő újakezdte az olvasást, most a jobb kezével mutatta a sort, és elcsodálkozott, amikor a végére ért: egészen más jött ki, olyan, amit meg lehet érteni: VASÁRNAPI ÚJSÁG.

Akkor aztán anyuka megfogta az újságot, kérdezgette sorra, ez milyen betű meg az milyen, és ő csak kettőt nem tudott. Az egyik olyan volt majdnem, mint egy hangya, a másik meg, mint egy fél hangya. Anyuka elmagyarázta, hogy az újságokban meg a könyvekben másképp írják a g meg az a betűket, és bár ő nem értette, mért írják kétféleképpen, és mért nem tanítja anyuka iskolában a más formájút is, megjegyezte, hogy az ő nevének betűje a hangya, apukáé pedig a fél hangya. Ezután anyuka kérdezhetett bármit, minden szót el tudott olvasni, és meg is értette. Marika is bejött a konyhába, és amikor anyuka azt kérdezte, hogyan tanultál meg így egyszerre szótagolás nélkül olvasni, azt kiáltotta:

- Én tanítottam meg olvasni őt tegnap, lefekvés után! - és ő nem mondta, hogy nem így van, mert Marika árulta el a titkot, amit most kipróbált.

Attól kezdve mindenki megtudta a faluban, hogy ő még csak szeptemberben lesz négy éves, és már tud olvasni. A legjobb azonban az volt az egészben, hogy anyuka vett egy tábori levelezőlapot, és megírta apukának, hogy ő nemcsak rajzolgatni ült be mindig az iskolába, hanem közben úgy megtanult olvasni, hogy senki észre nem vette, még ő maga sem.

Szokolos József

Miért nem jön Micimackó?

hózik - vagyis hull a hó
nem jön értem Micimackó
hull a hó hull a hó
részeg lett a Télapó
farát riszálja Tyúkanyó
táncol a fagy
zsibbad az ágy
megalszik a pálinka
a tej helyett
nagyon hideg van emberek
északi szél karmolja arcomat
most fog indulni az utolsó vonat
mennyországba vagy a pokolba?
szegénylegény hová indulna?
utcán ácsorog a zúzmara
mindkét kezét zsebébe dugva
pult előtt ülve a ledér dér
pénzt csap oda - ezért mindér!
hózik - vagyis hull a hó
miért nem jön értem Micimackó?

Szép Gyula

Elengedlek

elengedlek
ne légy szeretetem foglya
ne legyen ajkadon káromlás
életet érő szent szava
inkább légy másnak
félve őrzött kincse
elengedlek
szívem ne legyen
szíved bilincse
elengedlek
szemedből már
nem hull rám
önfeledten napsugár
hasztalan keresem
szavaid tetteid igazát
lelkem is levetette
virágos köntösét
nem érzem lényed
gyógyító erejét
szeretném
ha emlékeidben szeretnél
megcsalatva néz rám
Föld s az ég
hagyom hogy arcod elfődjé
békítőn kéklő messzeség
elengedlek
de ne hagyd veszni
tisztá érzéseink aranyát
sorsom síromig
könny nélkül síró árvaság
befelé mondom
megtöretett létem himnuszát
elengedlek örökre
légy másnak méltó öröme
elengedlek
sohasem feledlek
téged
porrá váltan is szeretlek

Czene Csaba

Érkezik az álom

Öregszik az alkony.
Tűnődve hallgatnak
az utca gomolygó ködében,
lombjukat veszített fák.
A közelgő est párája rejti
a mozdulatlan idő szelíd folyamát.
Sápadt fényű hold bolyong
az álmos utakon.
Szűrt fények esnek ki,
néhány álmatlan ablakon.
Bicegve jár az öreg toronyóra,
az estéből kinőtt az éjszaka.
Vastag párában didereg,
a vén hold barázdás homloka.
Az éjszaka lomha szárnyán
érkezik az álom.
Megpihen a téli éj, hófödte díványon.

Sabján Ferenc

Az egyetlen tiszta hangot

Én már csak
Egy tiszta hangot
Szeretnék hallani.
Az egyetlen tiszta hangot,
Azt: amelyik -
Délután is délelőtti.
AZ EGYETLEN TISZTA HANGOT,
Ami szívemig tud(na) hatolni,
Melyet ellenem nem hangolhat senki!

Rajnai Rottetz Csaba

Tiltott zóna

Már világos volt, mikor úgy döntött, hogy elindul élelem után. A régi, jól ismert útvonalat követte. Végig a függőleges fal mellett, majd át az érdes, kráterekkel szabdalta kő síkságon, végül a szűk, alacsony szoroson, ahol hason csúszva is alig lehet átvergődni. Eddig minden alkalommal sikerült bőséges mennyiségű táplálékot szereznie. Két napja azonban mintha valami tájfun járt volna az élelemszerző helyen, úgy eltűntek az ízes falatok. Bosszúsan tapasztalta, hogy ismét hiába keresgél a megszokott vidéken. Mérgesen toppantott, majd visszamászott a szoros szűk nyílásán.

- Hát most merre keresgéljek? - villant belé a gondolat. - Lesz, ami lesz, én megpróbálkozom a tiltott zónával! - Szülei mindig óva intették, hogy bemelegedjen a tiltott területre. Egészen kicsi korában egyszer majdnem átlépte a határvonalat, azonban anyja résen volt, és az utolsó pillanatban elkapta a grabancát és visszavitte a védett területre.

- El akarsz pusztulni, te ostoba? - korholta. - El sem tudod képzelni, milyen veszedelmek leselkednek arrafelé! Öregapád remegve mesélte a megmenekülését kislány koromban. Hárman indultak neki a felfedezőútnak, és csak ő menekült meg csodával határos módon. Hatalmas veszedelmek szakadtak a nyakukba. Futottak, ahogyan csak bírtak, mégis két társát elérte a végzet. Neki is csak az volt a szerencséje, hogy az utolsó pillanatban felfedezett egy hasadékokat, és gyorsan belebújt. Így a robogó szörnyűség átviharzott felette. Három napig ki sem merte dugni az orrát, pedig már másnap reggel forró áradat öntötte el a nyílást. Szerencséjére a víz gyorsan elszivárgott a mélybe, és így nem fulladt bele. A harmadik nap éjszakáján aztán már nem bírta tovább, és nekivágott a hazafelé vezető útnak. Szinte tántorgott az éhségtől és az átélt borzalmaktól, mikor végre megjött. Azóta az a vidék számunkra is tabu.

Újra eszébe villantak anyja dorgáló szavai, mikor megközelítette a határmezsgyét. Az éhség azonban nagyúr. Már két napja nem evett szinte semmit. Óvatosan meg-megállva lépkedett a veszélyes vidéken. Látszatra semmi fenyegető nem volt a környéken, mégis szinte zsigereiben érezte a félelmet. Elhatározta, hogy bármilyen kis intő jelet tapasztal, azonnal visszafordul. Tétovázva haladt előre. Maga sem tudta, mennyi idő telt el azóta, hogy a tiltott területre lépett. Egyszer csak egy hasonló szoroshoz érkezett, mint ami a megszokott élelemszerző terület határán volt. Ez nem volt olyan alacsony, és valami furcsa szagú szellő lengedezett benne. Egészen kellemesnek találta az illatot. Mielőtt a nyílásba hatolt volna, figyelmesen körülnézett. Nem látott semmi fenyegető jelet, így hát lassan bemászott az alacsony járatba. Alig lépett párat, máris vége volt a szűk folyosónak, és egy szokatlanul világos térségre ért. Itt nem uralkodott az a megszokott, mégis biztonságos félhomály, mint a másik területen. Éles fénypázmák világítottak meg mindent. Eleinte zavarta a nagy fényesség, de ezt is hamar megszokta. Figyelmét a vidék talaja vonta magára. Nem tudta megítélni, miből van, mert még ilyen anyaggal nem

találkozott, szokatlanul puha, selymes szálak borították a földet, ameddig csak ellátott. Párpercnyi óvatos gyaloglást követően egy függőleges oszlophoz ért. Az oszlopon kisebb-nagyobb mélyedések voltak, amik jó fogódzót nyújtottak számára. Lassan kezdett felmászni rajta. Valami megmagyarázhatatlan érzés azt súgta neki, hogy az oszlop tetején talál eledelt. Mászott, mászott, míg csak egy hasadékhoz nem érkezett. Nagy nehézségek árán préselte át magát a résen, és feljutott egy fennsíkra.

Az egész síkságot valami furcsa fehér anyag borította. Nagyon könnyű volt rajta a járás, nem csúszott, és rugalmasan besüppedt léptei alatt. A közelben egy csillogó tárgy állt. Széles talpa volt, ami karsú oszlopban folytatódott, majd kiszélesedve félgömbhöz hasonló formát öltött. Ez a félgömbforma tükrözte vissza vörösen a fényt.

Mi lehet vajon ez? - peregtek gondolatai. Közelebbről kell megvizsgálni, hiszen olyan szép és békés, hogy talán nem rejt veszélyt a számomra.

A gondolat még végig sem futott rajta, mikor megindult a felfedezőútra. Az oszlopra csak nagy nehézségek árán sikerült felmásznia. Látta, hogy a félgömb belülről üreges és benne rubinszínű folyadék illatozott. Mint a villámcsapás tört rá a szomjúság. - Muszáj inni valamit, mert szinte elepedek! - morfondírozott. Ennek a folyadéknak pedig fenséges az illata. Lassan tapogatózva kezdett lemászni a kis piros tó széléhez. Hirtelen megcsúszott, és már el is merült a csodálatos illatú folyadékban. Mohó kortyokkal szívta magába a nedűt. Ilyen csodálatos ízű italt még nem kóstolt. Mikor már teleitta magát, odatempózott a tavacska partjához, hogy kimásson belőle. Rémülten tapasztalta, hogy a félgömb belseje teljesen sima és csúszós. Nem tudott megkapaszkodni sehol sem. Ijedten tempózott körbe, körbe, míg csak az erejéből futotta. Közben pedig először jóleső zsibbadtság vett erőt rajta, majd egyre kellemetlenebb szédülés és rosszullet gyötörte. Tudatával még utoljára érzékelte, hogy egy sötét árnyék vetül rá, aztán már csak a semmi ölelte magához.

*

A szobába belépő mogorva férfi haragosan csapta be maga után az ajtót.

- Fene essen az adóhivatalba, az ember bőrét is lenyúznák, ha hagyná! - morgott, mint egy bolhás kutya.

Az asztalhoz lépett, hogy félbe maradt borát kihörpintse a pohárból, Szeme a pohár mellett vöröslő foltokra vetült. Megrázta a fejét, és hangosan szusszantva hozzáfűzte az előbbi monológhoz: Még ez is! Az asszony leveszi a fejemet a pecsétes terítő miatt.

Felkapta a poharat és a szájához emelve, meglátta a benne döglötten lebegő csótányt. Először nem jött hang a szájára, majd mérges fűjtatással kiadta dühét.

- A rosseb egye meg ezeket a csótányokat. Már a harmadik emeletre is feleszi a fene őket. De majd szólok is a házmesternek, mert ez már tűrhetetlen!

Fogta a poharat, és kiment a WC-be. Kiöntötte a kagylóba, s arcán torz vigyorral lehúzta a vizet. - Ússzál csak, ússzál, ha tudsz! - szólt, és kiment előlbiteni a poharat.

Fa Éde

Két XXI. századi Kalevala-töredék

I. (Aki Vipunen, de Vejnemöjnen is)

vers csónakom
parton száradt,
nincs segítség
(nem is vártam!)

hiányzott pár szó-bordája:

ősi tilalmak
fegyver-élén
sebzett
talppal
mélybe
szálltam,

(hogy megleljem
önvalómat
oda késből kellett csónak!)

s mint Vipunen-Vejnemöjnen
ki ön-poklát
maga járja
sárt
vért
dalt
egyszerre nyögtem:

*„varázsszót a
felvilágra
kaptam kínzón s megkínzottan,*

(egyik lényem
meghalt nyomban
a másik a „tengert” járja!)

amint vers-ladikom
kész lett
várt a Valóság
s a Képzelet...

ám - bevallom -
jót hazudtam:
míg két énnel szót vajúdtam
igém fondor célja az volt

CSAK MENTSÉN MEG ÖNMAGAMTÓL -

*papírhajóm
messze száguld
de ki bent ül
oly elárvult,
ön-művére rég nem ismer:
vonzza s úzi is a tenger...*

II. (Aki a lélek vasát veri...)

*mert itt hazugság a rozsdá
s a vasat is
szétmardossa:*

éj s nap
veri
vasát
váltig
míg maga is
vassá
válík

vas a
teste
vas a
lelke
vas az
égbolt is
felette:

„világ-járón
vasladdal
jobb feledni
ami ITT van

s másra:
egy Talánra lelni
MÁSOK HELYETT IS
BETELNI:

VASLELKEK KÖZT
VASVILÁGBAN
VAS A
VASBAN
LELNI TÁRSAT

S VASCÉLOKÉRT
VASKEMÉNYEN
MEGKÜZDENI
VAKREMÉNNYEL..."

Lángi Péter

Magyarországi levelek

5.

Keszthely, 2002 február

Édes Bátyám!

Képzeld, micsodás sok fortélyos masinát
ez az elmúlt 20. század kitalált:
hogy ha netán most itt villan nálunk fel a kép, hang,
pillanat, és már fogja, fogadja Tekirdag.
A való, hogy a drága Rodostó már nem:
nincs módunk csavarogni, csevegni a visszaidőben.

Édes Bátyám, bánhatod.

Tárva korunkra az ablakot
láthatná kéd s édes nénéd,
hogy fut sok csuda szerkentyűn szó, kép, üzenet.
Nem fagnak be a hírek, akármily vad hidegek
járják bé Pannónia városait, zugait, sok téli vidékét.
Csőstül jönnek is egyre,
zúdulnak be szemünkbe, fülünkbe,
döngve, dörögve naponta,
rontva, kopogva agyunkba:

*„...szennyezték, mérgezték, elapadt, kiáradt,
kivágták, kipusztult, elfagyott, kiszáradt,
ellopták, rongálták, gyújtották, robbantják,
betörik, szétverik, a bombát bedobják,
ráfogták, lemondott, igaz volt, nem mondott,
a jók, az igazak hiszékeny bolondok,
elcsalják, becsapják, kicsalják, lecsapják,
kötéllel, baltával életét kioltják,
elszórjuk, taroljuk, tapossuk, tiporjuk,
ritkítjük, pusztítjuk, gyilkoljuk, kiirtjuk,
puskával, aknával, tankokkal, bombákkal,
öngyilkos vadsággal, modern barbársággal...”*

Így valahogy, Bátyám. Közben meg szállnak
elszabadult, locsogó kofaszájak,
portékáikat, önmagukat fel az égig
- hordva hetet-havat össze - dicsérik,
s fűjják, prüszkölik egymást sárba, mocsokba.

Nem, ugye, lelkünk nemcsak a túl nagy csönd nyomorítja.
Félek, erőszakos éránk hangzavarától hull az enyém darabokra.

Jim Dongjin

(Emlékezés egy orvosra)

Kopár hegy

Akkor történt, amikor Mandzsúriába utaztam, hogy egy évig tanulmányozzam az ottani szokásokat, és kutatást végezzek az ott élők között kitört sajátos betegségről, melyet még nem keresztelt el a civilizáció. Ellátogattam a legtávolabbi kis településre is. Amit itt most leírok az az egyik kis faluban - nevezzük XX-cson-nak (falu) - történet, mely megközelítőleg húsz házból állt, lakosai koreai földművelők. Névtelen falucska a kiterjedt és kietlen mandzsúriai sivatag közepén, környékén senki sem látott egy hegyet sem.

Amikor öszvéren lovagolva, egy mongol szolgálival, faluról falura utazva, elértem a XX-cson-t, elmúlt az ős és az északi országok kegyetlen tele érkezett el Mandzsúriába.

Habár Mandzsúriában mindenütt laktak koreaiak, nagy öröm volt számomra olyan helyre látogatni, ahol a lakosság kizárólag koreai, ami ebben az országrészben ritka. Habár ők mandzsúriai tulajdonosok földművelői voltak, viszonylag udvariasak és tiszteltudók. A felnőttek legtöbbször megtanulta a Mii-betűk alapjait. (kínai költemény, amely ezer kínai fogalomírásból áll és könyv alakban tanították, mint a kínai fogalomírás ábcéjét)

A megközelítőleg egy éves unalmas mandzsúriai bolyongás után nagy öröm volt megérkezni ebbe a kényelmes faluba, még akkor is, ha idegenek laktak volna - de ők a honfitársaim voltak!

Tíz napot töltöttem itt, semmi különöset sem téve, azon kívül, hogy naponta más-más családot látogattam meg és elcsevegtem velük, élveztem szívem örömét, amiben már régen nem volt részem.

Itt találkoztam egy férfival, akit Dzsong Ik-ho-nak neveztek és a gúnyneve Sark (hiúz) volt. XX-cson-ban senki sem tudta, hogy ez a férfi honnan jött. A kiejtése szerint Gjong-gi vidékéről származik. De amikor gyorsan beszélt, a Jong-nam vidék kiejtését használta, és amikor veszekedett, akcentusa észak-nyugati volt. Ennek alapján még sejteni sem lehetett a szülőhelyét. Ismert néhány japán és kínai betűt is, természetesen eléggé folyékonyan beszélt kínaiul és egy kicsi oroszul is. Nyilvánvaló volt, hogy sok tapasztalatra tett szert, de itt senki sem ismerte pontosan a múltját. Azt mondják, hogy az én megérkezésem előtt körülbelül egy évvel, váratlanul érkezett a faluba, üres kézzel, úgy, mintha a szomszédját jött volna látogatni.

Arca patkányszerű volt, éles fogakkal, szemei mindig ravaszul és kegyetlenül néztek. Orra csapott, haja hosszú. Apró termetű, élénk mozgású volt. Kora huszonöt és negyven közötti lehetett. Teste és arca utálatos benyomást kelt, annyira, hogy az ember nem szívesen megy a közelébe. Azt mondják, hogy naponta képes versenyt veszekedni, a másikat piszkálni, zsebkését használni, és a nőket megtámadni.

Nemcsak a külseje nem volt tetszetős, hanem a viselkedése is visszataszító volt. A faluban mindenki került, senki sem látta szívesen. Nem volt saját háza, de ha valamelyik házban szállást kért, a gazda rögtön helyet készített neki, és ő maga egyetlen szó nélkül ment a másik szobába, hogy a nem kívánatos vendéget kikerülje. Másnap, amikor elég sokáig aludt, lassan felkelt, mintha otthon lenne, és kérte a reggelit. Miután kényelmesen azt megette, egyetlen köszönő szó nélkül távozott.

Ha valaki nem tett eleget követelésének, ezt úgy fogta fel, mint veszekedésre való okot, és ha küzdeni akart, biztosan használta a zsebkését.

Ik-ho megérkezése után a falu leányai és a fiatal nők féltek kimenni a házakból. Aki felelőtlenül mégis az utcára merészkedtek, számíthattak a durva molesztálásra.

Sark (hiúz).

Senki sem tudta, ki adta neki a Sark (hiúz) gúnynevet, de a faluban régóta nem használták az eredeti nevét.

„Kinek a házában aludt Sark?”

„Gim házábanál.”

„Nem volt semmilyen zavar?”

„Szerencsére nem.”

Amikor az emberek reggel felkeltek, a szokásos köszönés helyett Sark hollétéről érdeklődtek egymástól.

Sark hasonlított egy nagy, rákos daganathoz a falu testében. Ezért néhány erős ifjúnak ott kellett maradni a faluban, hogy megvédjék a nőket, így hiányzott dolgos kezük a földművelésnél. Sark miatt a nők és a gyermekek nem tudtak biztonságosan az utcára menni, hogy felfrissüljenek a fullasztó meleg estéken. Miatta néhányan álmatlanul töltötték az éjszakát, hogy őrizzék a tyúkólakat és a disznóólakat.

Egy alkalommal a falu öregei és fiataljai összejöttek, hogy megvitassák, miként űzék el Sark-ot a faluból. Az elképzelésekkel mindenki egyetértett, de senki sem bátorkodott megtenni.

„Csom-dzsi, kezd te, és én leszek a felelős a következő dolgokért.”

„Ne zavarjanak a következmények testvér, mondd ki az első szót.”

A tervvel mindannyian egyetértettek, de senki sem mert tenni érte, Sark magabiztosan tovább zaklatta a falut.

„A balga sógornőtök még nem főzte meg a reggelit?”

„A hülye unokátok még nem készítette el az ágyamat?” Úgy tett, mintha az egész falu a rokona lett volna, így járt házról házra a tetszése szerint. Ha valaki meghalt, ahelyett, hogy részvétet nyilvánítottak volna, ezt mondták: „Ha Sark is meghalna...”

Ha valaki megbetegedett: „Ördög! Ez a szörnyű betegség menjen Sark-hoz.”

A rákkal, Sark-kai senki sem rokonszenvezett, senki sem szerette.

Olyan ember volt, aki már régen lemondott mások bármilyen rokonszenvéről vagy szeretetéről. Számára teljesen közömbös volt, hogyan vélekednek róla. Ha előtte hangzott el bántó megjegyzés, azt úgy fogta fel, mint vérontásra való okot, de a háta mögötti szóbeszéd nem érdekelte.

„Hm!”

Ennyi volt a nagy filozófiája, amikor arccal a világ felé fordult. Gyakran ment mandzsúriai fogadásokra a szomszéd faluba. Időről időre megverve, vérrel borítva jött vissza, de soha nem panaszkodott. Ha panaszkodott volna is, senki sem hallgatja meg. Amikor szörnyen elcsépezték, sebeinek egy-két napos mosogatása után a forrásban, sántikálva újra nagy nyugalommal megjelent.

Egy nappal azelőtt, hogy elhagyta volna a falut, az egyik öregember, akit Song Csom-dzsi-nek hívtak, megrakta az öszvér hátát az idei terméssel, és így ment a mandzsúriai tulajdonoshoz. Amikor visszaért, olyan volt, mint egy hulla. Azért verték meg, mert a terménye nem volt eléggé jó. Az öszvér hátához kötötten vánszorgott meggörnyedve, alig sikerült visszatérnie a faluba. Akkor halt meg, amikor elszörnyedt rokonai levették a testét az öszvérről. Összecsődült az egész falu.

„Bosszuljuk meg!”

A falu összes fiatalja izgalomba jött Song Csom-dzsi természetellenes halála miatt. Úgy tűnt, hogy valaki az egyik pillanatban megmoccant. De ez volt minden. Nem volt senki, aki bátran kiállt volna. Ha mégis akadt volna valaki, lehet, hogy mindannyian együtt futnak a gazdához. De senki nem merte megtenni. Mindenki csak a mellette lévőre nézett.

Toporzékoltak. Üvöltöztek. Panaszkodtak az üldözött nép szenvedése miatt, erről beszéltek. De többet nem tettek. Mivel féltek, hogy elveszítik megélhetésüket, ha szembeállnak a gazdával, senkinek sem volt bátorsága elindulni. Foglalkozásomnál fogva kötelességem volt megvizsgálni Song Csom-dzsi testét. A szemle végeztével az úton találkoztam Sark-kai. Lenéztem rá, ő pedig felnézett reám.

Nyomorult ember! Emberi pióca! Értéktelen gazember! Rizskukac! Élősködő!
Megszólítottam.

„Tudod-e, hogy Song Csom-dzsi meghalt?”

Ettől Sark arca hirtelen megnyúlt. Már indultam, amikor észrevettem kemény tekintetét, ami csak úgy villámlott.

Ezen az éjszakán nem tudtam aludni, az üldözött nép szívtépő állapotára gondoltam, akik több mint ezer kilométerre voltak a szülőföldjüktől, amit elhagytak. Nem tudtam visszatartani a könnyeimet, népünkre gondolva, aki sehová sem tud panaszával fordulni.

Eljött a következő reggel.

Egy férfi ébresztő szavára keltem fel. Azt mondta, Sark vérrel borítva, holtan fekszik a falun kívül. A Sark szóra összevontam a szemöldökömet. De a doktornak kötelessége van, összepakoltam és arra a helyre futottam, ahol a férfi feküdt. Néhányan, akik Song Csom-dzsi-t gyűltek össze gyászolni, követtek.

Láttam, hogy Sark a mező barázdái között, gerinctörötten feküdt, mint aki futott. Még meleg volt.

„Ik-ho! Ik-ho!”

De nem nyerte vissza a tudatát. Minden lehetőt elkövettem, hogy életet leheljek bele. Kezei és lábai szörnyen görcsbe voltak rándulva. Végre felnyitotta a szemét.

„Ik-ho! Hallasz?”

Hosszan nézte az arcomat. Pupillái mozogtak. Látszólag felmérte a helyzetet

„Doktor! Elmentem.”

„Hová?”

„Ahhoz a fattyúhoz, a vérszomjas gazda házához.”

Micsoda? Erősen becsuktam könnyező szememet. Keményen elkaptam a már hűlő kezét. Rövid csend következett. Szörnyű vonaglásba kezdett. Ez már a halál jele volt. Alig hallhatóan újra megszólalt.

„Doktor!”

„Igen.”

„Látni akarom, látni akarom.”

„Mit?”

Megmozdította a száját. De egyetlen szó sem hagyta el. Látni lehetett, hogy túl gyenge. Rövid idő múltán még egyszer szóra nyitotta a száját.

„Mit?”

„Látni akarom a kopár hegyeket és a fehér ruhákat.”

Ó! Halála pillanatában a gondolatai egy másik ház és népe felé vitték. Kinyitottam a szememet, amit addig behúnyva tartottam. Ebben a pillanatban Sark szeme villámolva nyílt fel. Megpróbálta a kezét felemelni, de az el volt törve, nem volt benne erő.

Összeszedte az utolsó erejét is és megszólalt.

„Doktor.”

„Igen.”

„Az... az a...”

„Mi?”

„Ott, azok a kopár hegyek és fehér ruhák, - doktor, mi az?”

„Doktor, légy szíves énekeld el nekem a himnuszt. Az utolsó kívánságom... a himnuszt, kérlek.”

„Dong-hae (Keleti tenger) vizéig, és a Beak-du hegy csúcsa kiszárad és elhasználódik...”

Bólintottam és kinyitottam a szememet. Megszólaltam. A nemzeti himnuszt megszólalt. Nyugodtam énekeltem.

„Dong-hae vizéig, és a Beak-du hegy csúcsa...”

Ünnepélyesen hangzott fel a kórus az én számból és a mögöttem állókéből:

„Hibiszkusszal feldíszítve és háromezer Li (mérőföld), hegyek és folyók kedves országa...”

A kiterjedt mandzsúriai sivatag egyik sarkában hangzott fel az ünnepélyes kórus, gyászolva a rizskukac, Ik-ho halálát, aki apránként felmagasodott és felségessé vált. Miközben Ik-ho teste lassan kihűlt.

A koreai szerző írását eszperantóból fordította: Szabadi Tibor

Dús László: Hosszú méla les - részlet

Szemes Péter

A tragikus hatás elmélete

A tragédia hatását, bizonyos indulatoktól való megtisztulást Arisztotelész *katharszisz*nak nevezi. A *Poétikában* ezt a terminust mégis csak egy helyen, a tragédia meghatározásánál használja. Ez, a lényeg kategóriája szerint így hangzik: „A tragédia tehát kiváló (szpudaiosz), teljes (teleiosz), bizonyos nagysággal rendelkező cselekvésnek (praxisz) fűszerezett, a fűszerezettség egyes válfajait az egyes részeken külön-külön alkalmazó beszéddel való utánzása, nem elbeszélés útján, hanem úgy, hogy emberek cselekszenek, részvét és félelem útján vive végbe az ilyen indulatoktól való megtisztulást.”¹ Amint a definícióból is kitűnik, a két említett indulat vagy érzelem melyhez a tragédia hatása köthető a *félelem* és a *részvét*. Az érzelmekről másutt azt mondja Arisztotelész, hogy azok nem megmagyarázhatatlan módon támadnak az emberben, hanem adott helyzetekről kialakított képzetek hozzák létre őket. Ennek megfelelően a „félelem olyan fájdalom és aggodalom, mely abból az elképzelésből származik, hogy valami veszélyes és fájdalmas rossz fenyeget bennünket.”² A részvét (vagy szánalom) pedig „egyfajta fájdalom annak láttán, hogy valamiféle pusztító és szenvedést okozó rossz ér valakit, aki ezt nem érdemelte, és ami véleményünk szerint minket is érhet vagy a miéink közül valakit; különösen ha közelinek tűnik.”³ Csak az összevetés kedvéért álljon itt Spinoza meghatározása is. Szerinte a „félelem (metus) állhatatlan szomorúság, amelyet egy kétséges kimenetelű dolog képe kelt.”⁴ A részvét (commiseratio) viszont „másnak baján támadt szomorúság.”⁵

A katharszisz tehát az említett két érzéssel vagy indulattal áll kapcsolatban. Ahhoz azonban, hogy saját kapcsolódó elméleti elgondolásomat kifejtsem, szükségesnek látszik, hogy a katharszisz-értelmezések áttekintését adjam. Ezeket a *Poétika* újabb fordításához írt jegyzeteiben Bolonyai Gábor így tipizálja⁶:

- 1: *moralizáló értelmezések*
- 2: *a középre szoktatás elmélete*
- 3: *a purgáció-elmélet*
- 4: *az értelmi tisztázás elmélete*
- 5: *a drámai megoldás elmélete*

A humanista és felvilágosult értelmezők nagy része úgy gondolta, hogy a katharszisz a nézők *erkölcsei* (morális) *megtisztulását* jelenti. A közönség a tragédiában láttott példából vagy ellenpéldából megtanulja, hogyan kerülje el a tragédiához vezető tisztátalan indulatokat. Arisztotelészt kommentálva Ludovico Castelvetro például így ír a katharsziszról: „Meg kell vizsgálni, hogy ezektől a szenvedélyektől való megtisztulás avagy felszabadulás, ha ugyan megtörténik, mennyire nevezhető *hédonének*, azaz örömeinek és gyönyörnek, vagy pedig közvetlenül hasznosságnak kell-e nevezni, minthogy a léleknek keserű orvosság által megszerzett egészségét szolgálja. A részvétből és aggodalomból eredő öröm tehát valójában olyan öröm, mit fentebb közvetett élvezetnek mondtunk.

Fájdalmat érezve a mást méltatlanul ért nyomorúságon, jónak érezzük magunkat mert az igazságtalan dolgok bánatnak bennünket. E felismerés természetes önszeretetünk folytán nagy örömet okoz nekünk. Ehhez járul még az a nem csekély élvezet, hogy tapasztalván a szenvedéseket, melyek másokat minden ok nélkül érnek, és amik velünk vagy a hozzánk hasonlóakkal is megtörténhetnek, hallgatólag is titkon megtanuljuk, mennyi szerencsétlenségnek vagyunk alávetve, és hogy nem lehet bízni a világ dolgainak csendes folyásában, ami így sokkal nagyobb örömet okoz nekünk, mintha ugyanezt másnak vagy egy tanítónk szavaiból tudnók meg..."⁷

A néző morális purifikációjára vonatkozik Corneille értelmezése is, aki a katharsziszt racionalista-aszketikus módon interpretálta. Eszerint a tragédia hatása abban áll, hogy a hős elkerülhetetlen pusztulása a befogadóban felkelti a részvét kifelé irányuló érzését, s egyúttal az önmagára vonatkozó félelmet, félelmet attól, hogy ő is hasonló sorsra juthat. Ezzel a tragédia megtisztítja a nézőt azoktól a szenvedélyektől, melyek pusztulásba sodorhatják és erényes, szenvedélymentes életre nevel.⁸

A morális interpretációk gyenge pontja, hogy azokat a *Poétika* egyetlen gondolata sem támasztja alá. Sőt azt, hogy a néző indulatainak (a félelemnek és részvétnek) a tragédia hatására csökkennie kellene, Arisztotelész kimondottan tagadja. Szerinte a tragédia annál szebb, minél erősebben kelti fel ezeket az érzéseket.

A *középre szoktatás* elmélete az arisztotelészi etika egyik sarkételén alapul (ismeretes, hogy a görög filozófus gondolatai - kimondott vagy kimondatlan formában - rendszerint utalásokat tartalmaznak filozófiai tanításainak egyéb térrétegeire). Eszerint az erény részben abban áll, hogy az ember helyesen viselkedik érzelmeivel szemben, helyesen kezeli azokat. A tragédia ilyen helyzeteket és embereket mutat be, az általa keltett két érzélem átélése pedig azért okoz gyönyörűséget, mert a néző a kellő mértéket megtalálva saját jószágának örül. A megtisztulás tehát itt is erkölcsi nemesedést jelent. Ahogy Milton írta a *Samson Agonistes* elé írt esszéjében: „A tragédiát, ahogy hajdan művelték, mindig a legkomolyabbnak, legbölcsebbnek tartották mindenfajta költői mű közül; ezért mondta Arisztotelész, hogy a szánalom és félelem vagy iszony felébresztésével hatalma van megtisztítani az elmét ezektől és hasonló szenvedélyektől, vagyis enyhíteni és kellő mértékre szorítani ezeket ama gyönyörűséggel, amit a szenvedélyek sikerült utánzásának olvasása vagy látása szerez.”⁹

Lessing értelmezése hasonló Miltonéhoz. Szerinte „a megtisztulás sem más, mint a szenvedélyek átalakulása erényes készségekké, filozófusunk szerint azonban minden erényen innen és túl van egy véglet, amelyek között az középen áll, azért a tragédiának, ha részvétünket erénnyé akarja átváltoztatni, képesnek kell lennie a részvét mindkét végletétől megtisztítani bennünket; ez áll a félelemre is.”¹⁰

Ez ellen az elmélet ellen elsősorban az szól, hogy Arisztotelész seholy sem tesz célzást arra, hogy a tragédia csak azokhoz szólna, akiknek erkölcsi nevelésre szorulnak. A katharsziszt ugyanis a tragédia minden nézője átéli.

A *purgáció-elmélet* a tragédia hatását felgyülemlett indulatoktól való megszabadulásként határozza meg. Eszerint a tragédia a megkönnyebbülés ártalmatlan gyönyörűsége, melynek során a néző egy feszült állapotból a természetes nyugalmi állapotba tér vissza.

Iamblikhosz ennek kapcsán így ír: „Az indulatainkban szunnyadó erő (dünamisz), ha teljesen magunkba zárjuk őket, még hevesebbé válik, ha viszont rövid ideig tartó működésre (energeia) késztetjük őket, addig a pontig, ahol a megfelelő arányt eléri, kellő mértékben (szümmetron) okoznak örömet és elégűlnek ki, és megtisztulást nyerve (apokathairomenai) innen, meggyőzés és nem erőszak hatására megszűnnek. Ezért van tehát az, hogy akkor is, ha komédiában és tragédiában mások indulatait szemléljük, véget vetünk a magunk heves indulatainak és mértéket szabunk nekik és megtisztulunk (apokathairomen), és a szertartásokban is.”¹¹ Ezt a teóriát támogatja a *Poétika* hallgatása is a tragédia erkölcsnemesítő céljáról vagy hatásáról. Arisztotelész mindvégig az indulatokat állítja a középpontba.

A purgáció-elmélet ellen felhozott érvek egyike, hogy a tragikus megtisztulás és a katartikus dallamok azonosítása nem teljesen indokolt. A tragédia ugyanis részben másként kelti fel az indulatokat, mint a zene: a tragédia nézője képzeteket formál magában, a zene viszont ilyen képzetek nélkül hat a lélekre. Másrészt, ha a katharsziszból eredő gyönyörűség a megkönnyebbülés öröme, akkor a megkönnyebbülés előtti állapotnak, tehát maguknak az indulatoknak is kellemetleneknek kell lenniük. Arisztotelész azonban azt mondja, hogy a tragédiában éppen ezeknek az indulatoknak az átélése okoz gyönyörűséget.

Az elméletek negyedik típusa a tragédia hatását a félelmet és részvétet kiváltó események *szellemi* vagy *értelmi tisztázásaként* értelmezi. E felfogást erősíti az a gondolat, hogy a költői utánzás tanulási folyamat, és az általánosságra törekszik. Kérdéses azonban, hogy a félelmet lehet-e félelmet kiváltó eseményként fordítani. Az értelmezést egyébként a *Poétika* egyetlen passzusa sem támasztja egyértelműen alá.

A *drámai megoldás* elmélete a katharsziszt szemben álló események kiegyenlítődéseként, a szenvedést okozó tett megtisztulásaként, kitisztulásaként értelmezi. Goethe szerint: „A tragédiában a katarzis az emberáldozat egy fajtája által következik be, akár végrehajtják a feláldozást, akár - isteni beavatkozásra - pót-megoldással helyettesítik, amiképp ezt Ábrahám és Agamemnon esetében látjuk; a lényeg az, hogy ha a tragédia teljességre törekvő költői alkotás, elengedhetetlen a kibékítés, a megoldás. Ez a megoldás azonban, melyet az áhított kedvező végkifejlet eredményez, közelíti már a középfajú drámát, elég itt csak Alkésztisz visszatérését említenünk; a vígjátékban viszont a csekélyebb félelmet s reményt képező zűrzavarok kibogozódását a házasság pecsételi meg, mely nem zárja le ugyan az életet, mégis jelentős és fontolandó fordulat. Senki se akar meghalni, megházasodik mindenki, és ebben rejlik a félig tréfás, félig komoly különbség az arisztotelészi esztétika szomorújátéka és vígjátéka között.”¹²

A drámai megoldás elméletének fő problémája, hogy nem az arisztotelészi katharszisz fogalmat értelmezi. Ezért a görög tragédia hatásához lényegi köze nincs.

A vázolt elmélet-típusok tehát voltaképpen két csoportba oszthatók. Az egyik szerint a tragédia célja morális természetű, az emócióktól való megtisztulás; a másik szerint a kifejezés a rossz testnedvek kipurgálásából származó metafora (Gorgiasz hasonlóképpen határozta meg a költészet hatását), s a tragédia célja nem morális.¹³ Valójában nehezen hihető, hogy Arisztotelész a tragédia hatását események szellemi vagy értelmi tisztázásaként vagy megoldásaként határozza meg.

Ross szerint az erkölcsi hatásra vonatkozó elméletek sem lehetnek helytállóak. Ezzel kapcsolatban három fontos dolgot jegyez meg.¹⁴ Egyrészt, hogy Arisztotelész értelmezése szerint a kathartikus dallamok különböznek az etikaiaktól, amelyek célja a tanítás, azaz a jellem tökéletesítése. Az általános cél, amely alá a művészetek, így a tragédia célja is besorolható, ezzel szemben nem más, mint az élvezet. Ám a katharszisz nyújtotta élvezet sajátos fajta, különbözik a pusztá pihenéstől és szórákozástól. A tragédiaköltőnek olyan élvezet előidézésére kell törekednie, amely a résztvétől és félelemtől való megtisztulásban áll, és semmi másban. Másrészt, hogy a *Poétika* nyelvhasználata nagyon közel áll a korabeli görög orvosi iratok nyelvéhez. Végül pedig, hogy a katharszisz terminus nem emócióktól (félelemtől és résztvétől) való teljes megtisztulást, hanem ezen indulatok eltávolítását jelenti, amennyiben azok túlságos mértékben vannak jelen. Azt ugyanis, hogy valaki tökéletesen mentessé váljon az eleosztól és a phobosztól, Ross szerint maga Arisztotelész sem tartaná jó dolognak.

Az etikai értelmezésekkel szemben a XIX. században Bernays patológiai értelemben használta a katharsziszt. Szerinte az arisztotelészi terminus a *szorongások feloldására* vonatkozik. Ezt a tragédia úgy érheti el, hogy a szorongást keltő jelenségeket felmutatva feloldja ilyen érzelmeinket.¹⁵ A hasonló interpretációk sorában az esztétikára nagy hatást gyakorolt Freud értelmezése. Az osztrák pszichoanalitikus legjelentősebb színházi tárgyú írásában, mely *Pszichopata alakok a színpadon* címmel jelent meg, így ír: „Ha a színjáték célja, amint azt Arisztotelész óta feltételezik, valóban az, hogy félelmet és résztvetet keltsen, és az affektusok megtisztulását idézze elő, akkor ezt a szándékot jellemezhetjük részletesebben is: mondhatjuk úgy, hogy a színjátéknak affektív életünkben, valamint - a komikum, a vicc stb. esetében - értelmi működésünkben az öröm vagy az élvezet bizonyos forrásait kell feltárnia, olyan területeken tehát, amelyek rendes körülmények között sok ilyen forrás útját elzárják. Ennek során természetesen elsősorban saját affektusaink kitombolását kell előidézni, az ebből eredő élvezet pedig egyrészt a bőséges levezetés általi megkönnyebbülésnek felel meg, másrészt minden bizonnyal az ehhez társuló szexuális izgalomnak is, amely feltételezhetően minden affektus jelentkezése esetében melléktermékként létrejön, és megadja az ember számára pszichés szintje magasabb feszültségének olyannyira kívánatos érzetét. A szín-játék résztvevő szemlélése ugyanazt nyújtja a felnőtteknek, mint a játék a gyermeknek, aki ily módon elégti ki a maga tapogatózó várakozását, hogy utánozhassa a felnőtteket. A nézőt túl kevés élmény éri, úgy érzi magát, mint *a nyomorult, akivel nem történhet semmi nagyszabású*, már rég tompítani, jobban mondva félretolni kényszerült azt a becsvágyát, hogy mint Én a világ forгатagának középpontjában álljon, érezni, hatni akar, mindent a maga kedvére formálni, egyszóval hőssé akar válni, és ezt a költők és a színészek lehetővé teszik számára, amennyiben módot adnak rá, hogy *azonosuljon* egy hőssel. Ennek során van, amitől meg is kímélik, hiszen a néző nagyon jól tudja, hogy ha a maga személyét hősként működtetné, az szükségképpen olyan fájdalokkal, szenvedéssel és súlyos szorongásokkal járna, amelyek már-már megszüntetnék az élvezetet; mint ahogy azt is tudja, hogy csak *egyetlen* élete van, és meglehet, hogy *egyetlen* ilyen küzdelem során összeroppan az ellenálló erővel szemben. Ezért élvezetének alapfeltétele az illúzió, azaz a szenvedés enyhítése ama

bizonyosság által, hogy - először is - ott fenn, a színpadon más valaki cselekszik és szenved, másodsor pedig az egész mégiscsak játék, amely nem fenyegetheti a saját személyes biztonságát. Ilyen körülmények között már élvezheti a maga *nagyságát*, bátran engedhet elnyomott impulzusainak s vallási, politikai, társadalmi és szexuális téren jelentkező szabadságvágyának, és az ábrázolt élet egyes nagy jeleneteiben minden irányban kitombolhatja magát."¹⁶

Freud írását azért volt szükséges bővebben idéznem mert katharszisz-értelmezésem ezen az elképzelésen alapul. Elgondolásom szerint a tragédia purgáló hatása a rítusok cselekedeteinek, és régebről, az Urvater megölésének érzelmi hatásából ered, s miként a tragédia műfaja kifejlődött, úgy fejlődött az azt kísérő befogadói élmény is. Az ősapa megölésének történetét, ennek a tragédia kialakulásában betöltött szerepét (a *Totem és tabu* nyomán) *A tragédia genezise* című esszémben már tárgyaltam.¹⁷ Az ismétlés elkerülése végett itt csak a totemlakomához kötődő *ambivalens érzelmi jelenségeket* mutatom be. Az erőszakos apaős, a klán ősi vezére a testvérek csapata minden tagjának rettegett és irigyelt példányképe lehetett. Megölésével és elfogyasztásával fiai együtt vitték végbe azt, ami egy egyed számára lehetetlen volt, így mindannyian részesültek a halott apa erejéből és hatalmából. A testvérek tettét ambivalens érzések kísérték: gyűlöltek az apát, aki hatalmi szükségletüknek és nemi igényeiknek útjában állt (hiszen magának tartotta meg a klán asszonyait), de szerették és csodálták is őt. Így a tett után feltámadt kollektív büntudatuk. Visszavonták cselekedetüket, amennyiben tilossá tették az apa-pótló totem megölését és lemondtak a szabaddá vált asszonyokról. Ekként alakult ki a primitív totemizmus két tabuja: a totemállat kímélése (a megölt embert a későbbiekben állat helyettesítette) és az incestus tilalma. Freud az apával szemben érzett szeretet-gyűlölet ambivalenciát (mely csodálat, illetve irigység formájában manifesztálódott) az apakomplexusban a gyermekek és a neurotikusok esetében is kimutatta. Frazer hasonlóképpen említi a tavaszi és nyárkezdeti szertartásokban a Vegetációszelem halálához kötődő érzelmi kettősséget. Amint írja: „Az ünnepélyes temetés, a jajveszékelés és a gyászruha, amelyek gyakran jellemzik ezeket a rítusokat, illenek a jótévő vegetációszelemhez. De mit mondjunk arról a gyakran megfigyelhető vidámságról, amellyel a képmást kiviszik, a botokról és a kövekről, amelyekkel rátámadnak, s azokról a gúnyos szavakról meg átkokról, amelyekkel illetik? Hogyan magyarázzuk meg a képmástól való félelmet, azt a sietséget, amellyel hordozói hazatérnek, mihelyt eldobták a bábút, és azt a hiedelmet, hogy valakinek meg kell halnia abban a házban, ahová benézett? Ez a félelem talán egy olyan felfogással magyarázható meg, hogy a halott vegetációszelem valami ragályosat rejt magában, amely veszélyessé teszi a hozzá közeledést. De ezt az eléggé erőltetett értelmezést nem alkalmazhatjuk arra az örömré, amely a Halál kivételét kíséri. Így e szertartásokban két különálló és látszólag ellentétes vonást kell felismernünk: egyrészt a szomorúságot a halál miatt, szeretetet és vonalmat a halott iránt, másrészt félelmet meg gyűlöletet a halottal szemben és örömet halála fölött.”¹⁸

Az említett performatív aktusokban (a totemlakomában, a rítusokban és a színjátékban) a befogadó érzelmi ambivalenciája mindhárom esetben valamilyen központi alakhoz, hőshöz kötődik. Ez a hős példánykép, a befogadó által vágyott élet-

javak reprezentáns birtokosa - ehhez kapcsolódnak az ambivalens érzések vele szemben. A befogadói cél tehát arra irányul, hogy a csodált alakkal valamiképp azonosuljon. Az ősi totemlakoma során ezt az ősapa megölésével és elfogyasztásával próbálták elérni a klán tagjai. Az általuk megölt apát azután ők maguk siratták meg. Itt tehát a tett végrehajtói és a hatás *elszenvedői* ugyanazok voltak. A mítoszokban - melyek a rítusok történeti alapját képezték - a hős irigyelt életét és vele értékeit általában más alakok veszik el, mint akik később meggyászolják. Dionüszosz mítoszában a gyilkosságot, a fizikai tettet a titánok követték el, a szatírok pedig az érzelmi aktust, a siratást végezték. A rítusokban - a földműves szertartásokban éppúgy, mint Dionüszosz rítusában - a Vegetációszellemet (bábu vagy totem formában) hívei tépik szét (szparagmosz), esetenként fel is falják (ómophagia), majd ugyanők panaszkodnak halála fölött. A görög tragédiában a hőst más alakok (vagy önmaga) ölik meg, ez azonban nincs megjelenítve (a halált általában hírnök jelenti be), halálát a kar (melynek bizonyos értelemben Nietzsche is néző-funkciót tulajdonít) gyászolja. A tragédia (az írott dráma) olvasója beleélés útján azonosul a hőssel. Belehelyezi magát az adott szituációba, de a hős jellemét a magáéra formálja. Sorsa és döntései meghatározottak ugyan, ám kielégíti az a tudat, hogy egy rövid időre azonosult a vágyott példányképpel. A színjáték nézőjének is alapvető élvezési módja a *beleélés*. Az ő helyzete annyiban könnyebb, hogy a színpadon megjelenített tettek közvetlenül vizuális-auditívan hatnak rá. Kívülről ugyan, de rövid időre bekerül a színjáték mikrovilágába. A hőst, akivel azonosulni akar, szinte készen kapja. *A befogadó (olvasó, néző) tehát beleéli magát a hős helyzetébe, olyanképpen, hogy tudatában létrehozza saját hős-képmását és ezt helyezi bele a tragédia és a színjáték mikrovilágába.* Értelmezésem szerint a félelmet és részvétet a befogadó így nem a hős, hanem saját hős-képmása iránt érzi. Esszém elején idéztem Arisztotelész meghatározását, miszerint az érzelmeket adott helyzetekről kialakított képzetek hozzák létre. Ennek megfelelően a félelem a bennünket fenyegető veszélyes és fájdalmas rossz képzetéből eredő félelem és fájdalom. Ez azonos azzal az érzéssel, amit a befogadó, várva a tragikus véget, saját hős-képmásának megváltoztathatatlan sorsa fölött érez. A félelem a hős-képmás halálával, azaz a tragikus vég objektivációjával elmúlik, helyébe a részvét lép. Részvét alatt azt a fájdalmat értem, melyet annak láttán érzünk, hogy valamiféle pusztító és szenvedést okozó rossz ér valakit, aki ezt nem érdemelte. A részvétet tehát a hős-képmás halálakor érzi a befogadó, a tragédia után azonban ez az indulat is megszűnik és az olvasó/néző megtisztul az őt ért hatásoktól. Arisztotelész katharszisz terminusa elgondolásom szerint így értelmezhető.

A nézői élménynél intenzívebb a színész katharszisa. Ő ugyanis testét kölcsönzi a tragikus alaknak, tehát annak tragédiabeli tetteit (melyről ott a dialógusból és az instrukcióból értesülünk) mimetikusan jeleníti meg, mint a rítusok szereplői a mítosz hősének cselekedeteit. Tudatában a színész is felépíti saját hős-képmását, ezt azonban nem beleélés, hanem *átélés* útján teszi. A katharszisz mechanizmusa tehát nála is ugyanúgy működik, mint a néző esetében, a különbség csak az, hogy a színész testével is felidézi a tragikus alak cselekedeteit és ettől válik intenzívebbé élménye.

Jegyzetek

- ¹ Arisztotelész: *Poétika* 49b24-27
² Arisztotelész: *Rétorika* 1382a
³ Uo. 1385b
⁴ B. Spinoza: *Etika*. Budapest, Akadémiai, 1952., 208., 243/4.p.
⁵ Uo. 210., 245.p.
⁶ Vö. Bolonyai Gábor: *Kiegészítő olvasmányok a Poétikához*. In: Arisztotelész: *Poétika*. Budapest, PannonKlett, 1997., 121-122.p.
⁷ Lodovico Castelvetro: *Poétikájából*. In: Koltay-Kastner Jenő: *Az olasz reneszánsz irodalomelmélete*. Budapest, Akadémiai, 1970., 304.p.
⁸ Vö. *Esztétikai kislexikon* (Szerk.: Szerdahelyi István/Zoltai Dénes). Budapest, Kossuth, 1979., 349.p.
⁹ John Milton: *A drámai költemény tragédiának nevezett válfajáról*. In: John Milton: *Elveszett Paradicsom/A küzdő Sámson*. Budapest, Európa, 1987., 329.p.
¹⁰ G. E. Lessing: *Hamburgi dramaturgia* 78. szám. In: G. E. Lessing: *Válogatott esztétikai írásai*. Budapest, Gondolat, 1982., 476.p.
¹¹ Iamblikhosz: *A misztériumok* 1,11
¹² J. W. Goethe: *Tallózás Arisztotelész Poétikájában*. In: J. W. Goethe: *Irodalmi és művészeti írások*. Budapest, Európa, 1985., 248.p.
¹³ Vö. Sir David Ross: *Arisztotelész*. Budapest, Ozirisz, 1996., 362.p.
¹⁴ Uo. 364-365.p.
¹⁵ Vö. *Esztétikai kislexikon*. 349.p.
¹⁶ Sigmund Freud: *Pszichopata alakok a színpadon*. In: *Színház* 1996/1., 34.p.
¹⁷ Vö. Sigmund Freud: *Totem és tabu*. Budapest, Göncöl, 129-135.p.; Szemes Péter: *A tragédia genezise*. In: *Pro Philosophia* 2001/25. 63-85.p.
¹⁸ James G. Frazer: *Az Aranyág*. Budapest, Századvég, 1994., 210-211.p.

Dús László: *Studiolo*

B. története

Kertész Imre „elveszett” kéziratáról

Az álom éppen olyan valóságos, mint az ébrenlét. Halott kollégámmal beszélgetek. Megkérdezem tőle: - Milyen a túlvilág?

- Jobb is, meg rosszabb is. - feleli. Talán így érezhet Keserű is, Kertész Imre legújabb regényének hőse, amikor halott barátja elveszett kézírata, az „Opus Magnum” után kutat. Keserű foglalkozását tekintve irodalmi szerkesztő, ami manapság egy kissé anakronisztikusan hangzik. De ez az igazság.

Mert mi az igazság? Valóban lehetséges volt Auschwitzban születni, ahogy B. ezt a helyet jelöli meg születése helyéül?

Valójában az egész 1945 utáni Európa Auschwitzban született, mondhatnánk úgy is, hogy ezzel az aktussal a történelem legalábbis az európai történelem, a Nyugat története véget ért. Mindannyian halálraítéltek vagyunk, már születésünk pillanatában. Tudja ezt jól az író, már saját élettapasztalata alapján is. Keserű, a szerkesztő, megpróbálja felkutatni barátja, B. utolsó, eltűntnek hitt regényét. Annál is inkább, mert B. a rendszerváltás idején, 1990-ben öngyilkosságot követ el. Mi motiválta tettét? Hagyatékban maradt drámájában B. kísérteties előrelátással megírja Keserű és baráti köre jövőjét. Az idő ragaszkodik különös természetéhez. Keserű töprengeni kezd, hogy valóban az öngyilkosság-e az egyetlen megoldás?

Úgy tűnik, valóban az öngyilkosság jelenti a végső megoldást annak, aki látja a jövőt. És ez B. De Keserű életben marad.

„Annak a szenvedélynek - azt kell mondanom, hogy életem egyetlen igazi, nagy szenvedélyének - kell utánajárnom, amely idővel megszállottsággá fajult bennem, s amelynek tárgya természetesen egy könyv, ez esetben egy hiányzó könyv, B. eltűnt regénye volt. Volt? Hiszen még ma is előkerülhet, ámbár nem hiszem. De miért gondolok rá, mint kétségbevonhatatlan tényre, miért gondolom, hogy B. ezt a regényt megírta, annak ellenére, hogy a kéziratot soha senki sem látta, és a létezését mindenki tagadja? Nos, márpedig én biztos vagyok benne, hogy megírta. Nem mehetett el úgy, hogy ne írta volna meg, mert író volt, igazi író, az írók pedig befejezik a művüket, akkor is, ha ez sok ezer oldal, és akkor is, ha csak néhány kurta sor. Befejezetlen művet nagy író nem hagy hátra, ennyit a pályafutásom során már megtanultam. Életbe vágóan fontos volna elolvasnom, mert valószínűleg megtudhatnám belőle, hogy miért halt meg, s talán azt is, hogy ha már ő meghalt, nekem vajon - hogy így mondjam - szabad-e még élnem.”

Van egy ősrégi zsidó legenda:

„Nincs a világon olyan nemzedék, amely ne bírna harminchat igaz emberrel. Ezek a Lamed-váv cádikok többnyire maguk sem tudják, hogy kiválasztottak. Vagy tudják, de azzal se mennek sokra, mert akit kiválasztottak, azt kiválasztották. Így van ez. Éppen harminchatan vannak ők, nem többen és nem is kevesebben. Ha csak egy is hiányozna közülük, az emberiség egyetlen jajkiáltással fulladna önnön vétkeibe. A harminchatok az emberiség szívét jelentik, és végtelen edényként fogadják be a világ összes fájalmát. Tudjátok meg, ott vannak mindenütt. Isten csakis

miattuk tartja fenn a világot. Közülük a leginkább sajnálatra méltó teremtmények azok, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy maguk is a harminchatok közé tartoznak. Nekik a világ elmondhatatlan szenvedés, gyötrelem, pokol. Előfordul, hogy a lelkük megfagy a szenvedéstől. Az andalúziai testvérek például tisztelnek egy könnycsepp alakú sziklát, amit ők egy ilyen öntudatlan Cádik megkövült lelkének tartanak. Ha némelyik öntudatlan Lamed-váv megérkezik a mennyországba, akad közöttük olyan, hogy az Istennek ezer évig kell dörzsölgetni, hogy fölengedjen s készen álljon a mennyország küszöbének átlépésére."

Rossz álmom volt: azt álmodtam, hogy éltem. Most már biztos vagyok benne, hogy ez már az.

Auschwitz maga a pokol. És ma már mi mindannyian Auschwitzban élünk.

Tóth Imre

(Kertész Imre: *Felszámolás Magvető, Bp. 2003*)

A Teremtő ministránsai **Czigány György „próza-füzete”**

Czigány György rendkívül összetett személyiség és ugyancsak összetett alkotó. Közismertségét bizonyára elsősorban rádiós és televíziós, zenei, irodalmi és egyházi műsorainak köszönheti, ám az őt jobban ismerők előtt az sem mellékes, hogy költő, prózaíró. S azt sem árt tudnunk, hogy talán az irodalomé volt az időbeli elsőbbség a pályáján.

Újabb kötete, *A Teremtő ministránsai* ezeket az összetettségeket mutatja. Hiszen prózákat tartalmaz, a szerző szavával „próza-füzetet”, ám ezek az írások nem jöhettek volna létre a fent vázolt sokoldalúság nélkül. Hiszen többek között azokat a felejthetetlen találkozásokat rögzíti, amelyek a magyar kultúra nagyjaival valósultak meg, s arról vall Czigány, hogy ezek a személyiségek hogyan hatottak rá. Gyakran a mikrofon és a kamera előtt, máskor meghitt, baráti beszélgetések keretében. Csak néhány név ízelítőül: Szent-Györgyi Albert, Habsburg Ottó, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Fodor András, Farkas Ferenc, Kodály Zoltán, Mészöly Miklós. A névsort kissé önkényesen állítottam össze, tetszés szerint folytatható...

S ami a leginkább összeköti Czigány György itteni írásait, az mindenképpen a keresztény látásmód, a hit elsőbbsége. A teremtés iránti alázat, a Teremtő szolgálata. Meggyőződése szerint a megidézett alkotókat is ez vezérli, mégha ezt tudatosan nem is vallják. Ahogyan írja a *Quid vidisti in via?* cím alatt: „Passiót és feltámadást: a létezés kétségbeesését és ujjongó reményét mondja (témájától és szándékától függetlenül) minden hiteles mű. Persze nemcsak a hit közvetlen élménye által inspirált művészetről van szó.” S az összetettség része az is, hogy e világlátás keretében találkoznak egymással a testvérműzsák, az irodalom, a zene, a képzőművészet. Közben arra is futja, hogy számunkra kevésbé ismert alakokat idézzen föl, például Nagy Miklóst, az únyi papköltőt, akinek 1948 és 1951 közötti rabságának kapcsán szembesülhetünk a kor borzalmaival.

Elolvashatnák azok is, akik még mindig némi nosztalgiával tekintenek vissza a diktatúra éveire! Stílusa is összetett ennek a kötetnek. A líraiság éppen úgy jellemzi, mint az esszé kifinomult nyelve, másutt

meg éppen a publicisztikai hevület. Szenvedélyesen szól például arról, hogy a magyar tévészében annak lenne igazi hitele, ha a történelem és a sors jellegzetességei kapnának helyet benne. Másutt kritikával illeti a templomi gitárzenét, és kiáll a klasszikus értékek mellett. Persze akár vitatkozhatunk is vele, hiszen lehet ennél türelmesebb véleményünk is az újabb próbálkozásokkal kapcsolatban. Végül is minden irányzaton, műfajon belül lehet értékes és silány is.

Czigány György jó példáját adja annak is, hogy lehet tömören, néhány oldalon fontosat mondani, miniportrét festeni. Így ír Fodor András és Domokos Mátyás 1991-es könyvéről, s közben megszívlelendő igazságokat közöl velünk. „Hiszen - mint Domokos írja - a szellemi embervadászat kürtöseinek és kopóinak már arra is volt gondjuk és figyelmük, hogy áldozataik mártíriumát is kisajátítsák...” Kissé erőteljesebb itt a fogalmazás, ám Czigány György mindig ügyel arra, hogy kiegyensúlyozott személyiségén és humanista-keresztény szellemiségén sose lépjen túl. Nem az indulatok vezérlik, bár - miként eddig is jeleztük - ha kell, nem áll távol tőle a határozott véleménynyilvánítás. Ez persze többnyire pozitív, hiszen az esetek többségében olyan alkotókról és jelenségekről szól, akik és amelyek megfelelnek értékrendjének, s a megmutatott emberek is rokonszenvesek számára. Miként szépen vall például Gergely Ferencről, aki „egész életét az orgona mellett töltötte”, vagy éppen Kistétényi Melindáról, aki „a rögtönzés virtuóza volt”. Néhol persze kísért a közhelyveszély is. Ilyen mozzanatokra gondolok, mint Bartók minősítése: „a század egyik legnagyobb zeneszerzője”. Persze tudjuk, hogy a közhelyek túlnyomó többségükben igazak, s mi se legyünk igaztalanok a szerzővel szemben: a pontos és újszerű közlés a döntő és jellemző az esetek nagyobb százalékában.

Tovább folytatva a megidézettek sorát: Albert Schweitzer éppúgy idetartozik, mint az időközben boldoggá avatott Batthyány-Stratmann László vagy éppen Borsos Miklós. Fodor András hasonlóan, mint Németh László. Másutt meg interjúkban emlegeti kedves kortársait, tovább bővítvén a kötet műfaji gazdagságát. S ha kérdez, akkor messze túlnő a riporter feladaton. Ez nála természetes, ám ha a média mai gyakorlatát nézzük, akkor úgy általában, sajnos, nem ez a megszokott... Persze mindenütt érződik, hogy a már többször emlegetett összetettség, a szerző költő-zenész-riporter léte biztosítja ezt a különleges színvonalat. Kérdés helyett vagy mellett gyakran értelmez, s egyben ezzel is segíti társa mondandójának kifejtését. S közben elárulja saját költői vonzódásait is. Megtudja az olvasó, hogy alkatilag és esztétikailag az *Újhold* hajdani szellemisége áll hozzá a legközelebb, Nemes Nagy Ágnes vagy Pilinszky János a mérce ma is számára.

S végül arról, hogy Czigány György világát a legpontosabban a *Tizedek* cím alatt olvasható írások, „prédikációk”, elmélkedések tárják föl. Ezekben a mini esszéekben hitről, szeretetről, művészetről bölcselkedik. Az egyik legemlékezetesebb részlet az imádságról szól: „Eszköz az imádság, de egyúttal - az öröklét nyelvét próbálva - már megvalósult mennyei cél. S minden egyéb földi reményünket épp így, csak ezáltal szentesíti.” Így jut el a tökéletes szeretethez, mint az emberi szabad akarat legfőbb értékéhez. Erről tanúskodik Czigány György új kötete.

Bakonyi István
(*Szent István Társulat, 2003.*)

A muravidéki „boldog ember”

Göncz László:
Olvadó jégcsapok

Történelmi regény... A Mura-vidékről. Az ott élő maroknyi magyarságról. Göncz László, a sokoldalúságáról ismert történész, prózaíró műve. Az 1919-től a hetvenes évekig terjedő időszakot fogja át, még-hozzá kevésbé publikus szemszögből mutatva be a viharos, huszadik századi korszak ezen időszakát. A legkisebb kisebbség sorsa tárul fel itt, sok-sok olyan epizódot bontva ki, amelyek elsikkadtak a nagy horderejű események közepette. Amelyeknek a történelemben ma már igen - éppen a szerző alapvető kutatásai nyomán - , az irodalomban azonban nincs nyoma. A főhős, Kiss László - egyszerű parasztember - egy Lendva környéki kis faluban látja meg a napvilágot. In medias res kezdődik a regény, a főhóst, Németh Andrást, falubeli barátját és társait az első világháború olasz frontján ismerjük meg, ők, a közlegények már nem, csak a felső vezetés félrevezető híreitől elkábult tisztok hisznek még a győzelemben. Kiss László az az ember, akit természetes, vele született intelligenciája, józan gondolkodása, erkölcsi tisztánlátása magasan környezete fölé emel. Ez segíti ki a legszorultabb helyzetekből, ez a tartás ad erőt neki a „visszafelé vándorlás kálváriáján”, amikor is a már elveszett szülőföld felé keresi az utat. Budapestről, a kőbányai gyári ideiglenes szállásról, a kitérőkkel megtett vasúti kalandozás során, s végül a Lenti határában meglelt zöldhatár átkelőn átszökve a váglyott szülői ház, porta eléréséig. Először is - neki is, mint annyi más sorstársának - fel kell dolgoznia azt, hogy Trianon után a határ túlfelére kerültek, elszakadtak az anyaországtól. És tapasztalnia kellett a szerbhorvát-szlovén királyság kirekesztő és betelepítő politikáját... Szerencséjére hozzá

illő asszonyt, feleséget talál, aki öt gyermeket szül neki, s bár nehezen, azért tisztelen megélnék. S kibontakozik előttünk a világtól elzárt települések élete, a mindennapi küszködés, az asszimiláció kényszere, az iskolarendszer képmutató volta, amelyben sorra felszámolják a magyar iskolákat. Lehet-e ellenállni, lehet-e arról ábrándozni, hogy egyszer megtörténik a visszacsatolás...? Egyetlen ember, a faluból elűzött plébános jár vissza „kísértet” formájában, hogy a sanyargatott magyarokban tartsa a lelket, a reményt. A regény egyik legélvezetesebben megírt epizódja ez. Előbb Vendel bácsi kísértet története terjed el a faluban, s aztán Kiss László is találkozik vele. S bár kisfia súlyos betegsége és halála társul a különös kalandhoz, élete végéig őrzi a titkot: a temetőben eltűnő tiszteletes látogatásáról. S bár a különös találkozás Kiss László gazdával tragikusra fordul, hiszen a csendőrök őt kapják el és fogják vallatóra, nem árulja el a „magyar kísértetet”, s ezért hatóság emberei gumibottal verik, hogy jobb belátásra bírják, de semmire sem mennek. Jellemző epizód ez, mit kellett elviselnie az ott maradt kisebbségieknek, mennyi önkényt és megaláztatást. De képet kapunk a szlovén telepések és magyarok érintkezéséről, ismerkedéséről is - s a telepések közt van Miha, akinek frissen tanult, tört magyar beszéde, ismerkedési, közeledési szándéka jelzi, hogy nem csupán a gyűlölködés, de a megértés megtermett itt, a Mura vidékén.

Igen izgalmas része a regénynek, amely a *Felzabadulás* fejezetcímet viseli. 1941 áprilisában megtörténik a visszacsatolás - megannyi magyar ember vágyát beteljesítve. A kocka fordul: a magyar hatóságok

most visszavágnak a korábbi sérelmekért. (Ami persze újabb sebeket ejt a másik oldalon.) Ebben a bizakodó helyzetben látogatják meg Kissék Budapestet, számos tapasztalattal gazdagulva. (Nem maradhat említetlen Zala György lendvai származása sem, a Hősök tere monumentális szoborcsoportjának alkotója nem tette lábát az elcsatolás után szülőföldjére.) Ismét kitágul az ország, lehet utazni Lendváról bármerre Magyarországra. Közben az újabb háború eseményei beárnyékolják a Kiss-család életét is. Józsi fiuknak be kell rukkolnia, az orosz frontra kerül. Az új barát, Fenyvesi ügyvéd sok tekintetben felvilágosítja Kiss Lászlót, de ő sem tudja elintézni, hogy egy kis hadimunkát ne kelljen végeznie Fehérváron. S jönnek a frontról a szomorú hírek, Kissék fia, József is elesik a távoli Oroszországban. S ismét fordul a történelem kereke: visszatérnek a jugoszlávok. S bár másutt, a Vajdaságban rettenetes a megtorlás, a védtelen magyar lakosság elhurcolása és kivégzése, itt szerencsésebb a helyzet. Ugyan itt is összegyűjtik a magyarokat, indoklás nélkül táborba, börtönbe hurcolják őket, az igazságtalan számonkérés mindig azokon csattan, akik ártatlanok. Erezzük, mennyire alaptalanok és vérlázítóak a jugoszláv katonai kihallgató tiszt vádjai, amikor Kissen kéri számon a betelepült szlovének elhurcolását... A regény az adok-kapok, a végeérhetetlen szenvedések körforgását villantja fel, az ördögi kört, amiből nem lehet kitörni. A vád pedig kivédhetetlen: „Magyarkodására felfigyeltek a becsületes emberek.” És ezek a becsületes emberek ismét agyba-főbe verik, hogy leszokjon a magyarságához való ragaszkodásáról. De mégis eltávozhat, azzal a fenyegetéssel, hogy „figyelni fogják...”. Hát így kezdődött a szocializmus korszaka a Mura-vidéken. Amit a leereszkedő vasfüggöny tett még elviselhetetlenebbé. Kiss László - a mura-vidéki „boldog ember” - nem adja föl, bár gyerekei szétszélednek, felesége

meghal, egyedül is gazdálkodik, a föld az ő élete, a mindennapi munka, a kötelesség hajtja, de a kegyetlen időn ő se tud kifogni... Egy balesetben a lábát törí, s szlovén veje és lánya ápolja... A vegyes házasságban született gyerekek már nem tudnak magyarul, meg kell érnie, hogy kánizsai és muraszombati unokája nem érti meg egymást... A beteljesülő vég előtt még találkozik Magyarországra szakadt barátjával, Németh Andrással. Kettőjük párbeszéde a több napos látogatás alatt, mintegy összegzi ezeknek a zavaros évtizedeknek a summázatát... E summázat lehangoló és nagyon keserű... „Tudod - fogalmazza meg egy helyütt Kiss László - mi, kisebbségben rekedt magyarok olyanok vagyunk, mint a jégcsapok, amelyek az első olvadás után a háztetőről a föld felé merengenek. Törvényszerűen lassan elfogynak, vagy a földre hullanak és elolvadnak, akárcsak mi, elcsatolt magyarok... Létrejöttük pillanatában olvadásra ítéltettek. ...mi is lassan fogyunk, azaz olvadunk, aztán egyszer teljesen beolvadunk...”

A Kiss Lászlók sorsa elevenedik meg a realista, néprajzi elemekben is bővelkedő regényben, hitelesen és életszerűen ábrázolva. A kisebbségi lét hétköznapijainak tükrébe kényszerülünk beletekinteni, szembesülve a történelem kegyetlen fordulataival. Mégis, érzékelhetően felmagasodik ez a nevében is kis ember, aki a maga tisztaságával és emberségével vádolja azokat, akik ebben a megalázott helyzetében mindent megtesznek azért, bűnösnek érezze magát, mert vállalja és nem tagadja meg gyökereit. Vád- és védőbeszéd ez a regény, ötven év hányattatásairól, itt a történelmi Zala megyében, Alsólendva táján, s arról is szól, hogy a megbékélés a szomszéd népekkel csak akkor lehetséges, ha kölcsönösen bevalljuk egymás ellen elkövetett vétkeinket. Az áment csak akkor mondhatjuk ki - a megszenvedett múltra.

Talán a regény befejezése hagy némi kívánnivalót. Kiss László „összeomlása”, a felismerés, hogy többé nem létezik az a magyar családi és sorsközösség, amelyért annyi áldozatot hozott, elveszett, megsemmisült az összetartó kapocs. Ez a tragikus élmény végképp megfosztja őt küzdelmeinek értelmétől. A szívinfarktus méltó lezárását jelentené az ötven évnyi „boldog szenvedésnek”. Az utolsó bekezdés néhány mondata már fölöslegesnek hat, fellazítja a regény szövege tömörszerűségének hatását. S talán itt-ott a szituációk

túl direkttek, a párbeszédetek olykor didaktikusak, tudálékosak, mégis a regény epikai sodra kárpótol e hiányosságokért. Göncz László forró, szívmengető sorokban jelenítette meg történelmi tudását, s tán pesszimizmusának figyelmeztető intése szükséges ahhoz, hogy e „sarokba” szorult közösség megőrizze egyre értékesebb indentitását a régiók Európájában.

*Péntek Imre
(Pannónia Könyvek, 2003)*

EGY KISVÁROS A RENDSZERVÁLTOZÁS SODRÁBAN

Horváth József:
LENTI TÖRTÉNESEK II.

1990 után tömegesen jelentkezett igény arra, hogy települések - a legkisebb falvaktól nagyobb városokig - megírassák és összefoglaltassák mindazt, ami a múltjukban érdekes, izgalmas és mindezen túl bizonyítsák, demonstrálják, hogy eredetük nagyon régi időkre vezethető vissza, sőt fontos szerepet játszottak a térség történelmében. A jelentéktelen, kis falvak szerzői is megoldották e lehetetlennek tűnő feladatot, míg ott, ahol a levéltárak bőségesen kínáltak okiratokat, jegyzőkönyveket, leltárakat, igazán figyelemre méltó munkák születhettek. Ilyen szerencsés település a Zala megyei volt járási székhely, az egykori mezőváros, ma kisváros: Lenti.

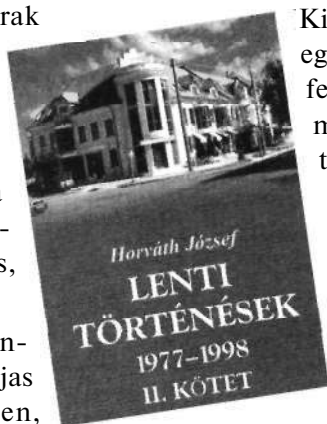
A város történelmi áttekinthetőségét Tantalics Béla nyugdíjas tanár dolgozta fel, két kötetben, míg az újkori történeteket Horváth József, ex-tanácselnök és polgármester foglalta össze, saját élményei, feljegyzései és sajtó-archívumok segítsé-

gével. Nagy dolog! - mondhatná erre egy kívülálló szemlélődő, azonban elolvasva a 365 illetve 250 oldalon közölt krónikát könnyű szubjektívvé, és már-már szimpatizáló bennfentessé válni.

Az első kötet 1998-ban jelent meg, lényegében felöleli a szerző Lenti város élére történt megválasztásától, 1977-től a rendszerváltozásig terjedő időt, amelynek középpontjában a korszak kiemelkedő fejlesztése és mintegy a térség idegenforgalma fellendítésének korszakos eseménysora, a termálfürdő építése áll.

A szerző 2003-ban jelentette meg a folytatást, amely a rendszerváltozástól az 1998-as választásokig kíséri figyelemmel a kisváros történetét. A két kiválasztott korszak szinte öntörvényűen súlyozza is a témakört, mert

amíg az első kötet lényegében a gazdasági fejlődést helyezi a középpontba, addig a második értelemszerűen a rend-

szervátozás helyi eseményeit emeli ki, és szemléletesen, kölcsönhatást keresve kapcsolja az országos eseményekhez. Az országos változások oly sok tanulmányban, könyvben, dokumentumfilmben megjelentek, de egy kisváros politikai, társadalmi forrongó mikrovilága ilyen részletességgel - a dokumentált tény-szerűségre építve, a szubjektív élményekkel átszóve - talán sehol.

Tisztáznunk kell már az elején, hogy a szerző régi bal oldali, ma is annak vallja magát, de azt is fontos tudni, hogy tanácselnöki és polgármesteri működése idején Lenti lendületesen fejlődött, sőt a termálfürdő fejlesztési program - ezt ellenlbasai is elismerik - az ő eltökéltségének és kitartó szervező munkájának az eredménye.

Zala megyében a rendszerváltás első szimbolikus jelentőségű megnyilatkozása volt, 1989 májusában egy aláírás-gyűjtés, az MSZMP első titkárának visszahívására az országgyűlési képviselői pozícióból.

Ezt követte a viharos megyei pártértekezlet júliusban, ahol a reform-kommunisták vették át az irányítást.

Érdekes ma olvasni a rendszerváltás utolsó parlamentjének talán utolsó országgyűlési pótválasztása körülményeit, 1989 szeptemberében. Az ellenzéki pártok már felálltak, mégis mindenféle szövetségekbe tömörülve jelentek meg a választáson. Az eredmény már előre jelezte a későbbi országos választás várható végkimenetelét, győzött az MDF-esjelölt.

Nekem, aki kötődöm a településhez, felfokozott élményt nyújtott elgondolkodni azon, hogy az első szabadon választott parlamentbe, a helyi képviselő testületbe és a polgármesteri székbe ki mindenki pályázott. Egyrészt a nép többnyire jó érzéssel kiválasztotta az

arra méltókat, másrészt megtagadta attól a bizalmat, akire előtte tíz éven át tisztelettel és büszkén gondolt, mint saját fiára, hogy helyette egy távoli városból válasszon magának országgyűlési képviselőt.

Érdekes olvasmányok a helyi televízió archívumából kölcsönvett élő viták és beszélgetések idézetei. Felfedezhető már akkor a vitákban, hogy gyakorta, ésszerű érvek helyett felbukkant a mi a Tiszták, és ti a Bűnösök sarkosan kettéosztó, de ebben a kontextusban hamis minősítése. Mint minden településen, itt is az első képviselőtestületi üléseken felmerül nyolc utca nevének megváltoztatása. (Kun Béla, Ságvári Endre, Nép-hadsereg stb.) A téma komoly vitát kavart, a polgármester (a szerző) mellett kardoskodott, hogy - gyakorlati szempontok miatt is - maradjanak meg a régi elnevezések. Végül a testület úgy döntött, hogy meg kell kérdezni az érintett lakókat, akik végül csak 22%-ban voksoltak a változtatás mellett, tehát minden maradt a régiben, egészen napjainkig.

Fájdalmas fejezet a rendszerváltással csődbe került ipari érdekeltségek végjátéka, privatizációja és keserves átalakulása, de ugyanakkor ott lappang az optimizmus, az átalakított régiek feltámadásáról és a létrejövő újak biztató születéséről.

A könyv tanulságokkal teli, érdekes olvasmány. Nyelvezete gördülékeny, köznapi és jól követhető. Értékes és részletes látlet egy kisváros sorsfordító 21 évének konfliktusairól, küzdelmeiről, eredményeiről és jövőjéről.

Lackner László

*Kiadta: A Lenti és Vidékéért
Alapítvány, 2003.*

Katona Csaba:

DEÁK FERENC BALATONFÜREDEN

(Egy sétány elnevezésének anatómiája)

1865-ben nagyszabású ünnepségre készülődött a füredi fürdő: ekkor avatták fel a Balaton partján húzódó új sétányt, a mai Tagore-sétány elődjét. Az első, modern értelemben vett füredi útikönyv írója, Jalsovics Aladár bencés szerzetes szavait idézve: „A Balaton lecsapolása által nyert terület 1865-1866-ban derűs sétánnyá alakítottatott, [...] a vendégek legkedvesebb sétahelye, különösen az esti órákban.”¹ A kiépített kőpart, illetve az azon húzódó sétány 7288 forintjába és 81 krajcárjába került² a fürdőtulajdonos bencés apátságnak,³ az avatásnak pedig ugyancsak megadták a módját: július 27-én az esti órákban a parton 150 főre megterített asztal várta a meghívott vendégeket.⁴ A sétányt a korszak egyik legismertebb — és akkor talán legnépszerűbb — politikusáról, az aznap Füredre érkező Deák Ferencről⁵ nevezték el ünnepélyes külsőségek közepette: „A lakoma vig zene hangjai, s a Balatonon rendezett diszes tűzijáték fénye mellett folyt s midőn vége felé járt, a tihanyi konvent tisztelt, őszhajú adminisztrátora fölemelé poharát s lelkes szavakkal felköszönté Deák Ferencet, mint az új sétátér keresztatyját.”⁶

A sétány egészen 1957. július 22-ig viselte Deák nevét: ekkor a füredi tanács a két háború között a Balatonnál is megfordult nagy hindu költőről, Rabindranath Tagoréről keresztelte azt el.⁷ Azóta Deák Ferencnek, a reformkor nagy politikusának, a passzív ellenállás vezetőjének, a kiegyezés előkészítőjének, a „haza bölcsének” nincs emlékhelye Balatonfüreden, pedig, ahogy Zákonyi Ferenc már 1988-ban leszögezte: „Deák Ferenc [...] megérdemelné, hogy Füred ne felejtse el végleg.”⁸ Annál is inkább, mert Deák éppúgy Zala megyei volt (Söjtörön született, majd hosszú ideig Kehidán élt), mint ahogy Zalához tartozott Balatonfüred is, amelyet csupán a második világháborút követően csatoltak át a teljes Balaton-Felvidékkel egyetemben Veszprém megyéhez.

A kérdés manapság aktuálisabb, mint valaha: ebben az évben országsszerte folynak a megemlékezések Deák Ferencről, mivel a nagy politikus éppen kétszáz évvel ezelőtt, 1803-ban látta meg a napvilágot. Az évforduló kapcsán tán nem érdektelen számba venni, hogy élete során milyen szálakkal kötődött Deák Ferenc a Balaton-part neves fürdőhelyéhez, és miként érdemelte ki, hogy a fürdő újonnan létesített sétányának 1865-ben éppen ő legyen a névadója?

Hírességek fürdőhelye

„...ahol másfélszázad alatt mindenki megfordult, aki számottevő tudós, író, politikus, szépasszony vagy széplány volt szerte a hazában ...”⁹ —jellemezte Füredet Palóczy Edgár 1940-ben. Olyan híresség ugyanis, aki megfordult Füreden, sőt törzsvendég volt ott, jónéhány akadt a 19. század folyamán, így annál inkább jogos a kérdés: miért éppen Deák? Tény, hogy a Füredről a köztudatban élő képhez máig hozzátartozik az ismert személyiségek jelenlétének emléke, visszaemlékezések, újság-cikkek, teljesen érthető módon, elsősorban velük foglalkoztak. Ezt számos példa igazolja. Hrabovszky Dávid pl. már 1827-ben szükségesnek látta megemlíteni néhány ismertebb személyiség jelenlétét: „Hazánk tudományos egének több tsillagaival, Kisfaludy Sándorral,¹⁰ Vitkovittsal,¹¹ Fáy-al,¹² lehete szerentsém esmerkedni. Személyesen tisztelhetjük ismét Super Kist¹³ is, az igaz érdemnek egy remekét.”¹⁴ 1842-ben a *Regelő* Kossuth Lajos Füreden időzéséről számolt be: „Az érdekesebb vendégek közül

Kossuth Lajos, a Pesti Hírlap szerkesztője minden szemet és szívet magára vonz."¹⁵ 1912-ben, tehát már a 20. században a *Balatonfüredi Hírlap* harmadik száma az első oldalán számol be Vaszary Kolos¹⁶ esztergomi hercegprímás Füredre érkezésétől: „Az isteni gondviselés kegyelméből már eddig is magaskorú főpásztor mindnyájunk igaz örömeire igen jó színben s friss kedélyre valló mosollyal szállt ki szalónkocsijából s igen szívélyesen és szeretetre kötelező figyelemmel viszonzta a tiszteletére kivonul közönség discret éljenzését. [...] Lingt Valérián fürdőigazgató is üdvözölte, — mint Balatonfüred legelső és legméltóbb vendégét.”¹⁷ A tóróól több mint fél évszázadon át tudósító hosszú életű kaposvári újságíró, Roboz István (1824-1916) pedig az alábbi sorokat vetette papírra kilencven éves fejjel: „Legközelebb harmadfél méteres vászonra festem meg olajba Füredet, hol 46 évig üdültem, szórakoztam, s ott láttam játszani Lendvayt,¹⁸ Egresit¹⁹ [...] Deákat!”²⁰

A fürdő vezetősége és a fürdővendégek egyaránt figyelemmel kísérték egy-egy közismert személyiség fürdői jelenlétét. Ezzel kapcsolatosan Berzeviczy Albert jegyzett le egy feltűnést keltő — ám jellemző — esetet: „Az ötvenes évek elején Szinyeiné Balatonfüreden azzal vonta magára a figyelmet, hogy a sétányon járó Vörösmarty [Mihály] előtt térdre borúlva, kis leánya számára az áldását kérte.”²¹ A hírességek füredi jelenlétét számon tartotta a korabeli közvélemény is: a fürdőn törzsvendégnek számító Wesselényi Miklóssal több levelet váltó (s a báróba gyaníthatóan titkon szerelmes) Kölcsey Antónia, Kölcsey Ferenc unokahúga a tiszántúli Szatmárcsekén is értesült a báró Füreden létéről: „Méltóztassék megbocsátani Nagyságod, hogy alázatos köszönetem drága soraira ily későn érkezik: mert elébb tettem volna e kedves kötelességet, de meghallánk, hogy a füredi fürdőbe töltendi Nagyságod a nyarat.”²²

A fennmaradt füredi vendégnévsorok alapján — a teljesség igénye nélkül — néhány évre vonatkozóan érdemes megemlíteni néhány nevet azok közül, akiknek fürdői jelenléte vagy kortársaik szemében, vagy az utókor szemszögéből érdekes és vonzó lehetett (ezúttal eltekintve az olyan helyi prosperitásoktól, mint pl. a Szentgyörgyi Horváthok, a Hertelendyek, vagy a főnemes Zichy, Festetich stb. családok tagjai).

1840: Valero Antal, Perczel Mór, Petrich András (ez a katona, aki 1809-ben Kisfaludy Sándor oldalán harcolt, azzal írta be a nevét Füred történetébe, hogy az 1810-es, '20-as és '30-as években rendszerint Füreden nyaralt és az akkori állapotokat több — vitatott művészi értékű — akvarelljében örökítette meg), Deák Antal, Ráday Gedeon, Kisfaludy Sándor, Toldy (akkor még Schedel) Ferenc, Rózsavölgyi Márk, Pollack Mihály, Heckenast Gusztáv.

1841: Perczel Mór, idősebb Lendvay Márton, Petrich András, Vigyázó Ferenc, Rómer Flóris, Zichy Ödön, Kis János.

1852: Ferenc József, Valero Antal, Ramasetter Vince, Svastich Károly, Czuczor Gergely, a Ponori Thewrewk család több tagja, idősebb Lendvay Márton, Kerkápoly Károly, Lo Presti Lajos.

1857: Rimely Mihály, Vahott Imre, Albrecht főherceg, Ferenc József.

1863: Ballagi Mór, Rimely Mihály, Ozoray Árpád, Jókai Mór, Vaszary Kolos, Vajda János, Bajza Jenő, Vas Gereben, Lonovics József.

1868: Klapka György, Jókai Mór, Andrassy Gyuláné, Kubinyi Ágoston, Szokoly Viktor, Vaszary Kolos.

1869: Jókai Mór, Ramasetter Vince, Vaszary Kolos, Rónay Jácint, Auer Lipót, Horváth Boldizsár.

1872: Kreuzs Kriszosztom, Frei Gyula, Kerkápoly Károly, Jókai Mór, Csemegy Károly,

Roboz István, Edvi Illés Gyula, Szigligeti Edéné, Vámbéry Ármin, Vaszary Kolos.

1884: Sziklay János (a Balaton Egylet titkára), Kállay Béni, Klapka György, Fraknói Vilmos, Vaszary Kolos, Roboz István, Brázay Kálmán, Szekrényessy Kálmán, Jókai Mór, Thaisz Elek, Porzolt Kálmán, Rónay Jácint, Prielle Kornélia, Lonkay Antal, Eötvös Károly, Beöthy Zsolt.

1908: Buday Ilonka, Baumann Jenő (Budapest polgármestere), Kiss József, Vaszary Kolos, Kohl Medárd, Rubinek Gyula, Fehér Ipoly, Kéthly Károly, Halbig Ciprián, Sörös Pongrác, Roboz István, Mangold Gusztáv, Lipót Szalvátor főherceg, Zsilinszky Mihály

1916: Bárdos Artúr, Halbig Ciprián, Kránitz Kálmán, Bartos Gyula, Ivánfi Jenő, Marczali Henrik, Kohl Medárd, Vázsonyi Vilmos, Blaha Lujza, Beöthy Zsolt, Kéthly Károly, Zwack Miksa, Brázay Zoltán, Gózon Gyula felesége.

A füredi fürdőzés: családi hagyomány Zalában

A felsoroltak között ugyan egyszer sem bukkan fel Deák Ferenc neve, ott van azonban valaki másé: Deák Antal (1789-???) zalai alispáné, Deák Ferenc idősebb bátyjé,²³ a reformkori Zala vármegye e jeles — és az utókor által ugyancsak méltatlanul elfeledett — személyiségé, aki rendszeresen megfordult a fürdőn: „...mert ha Antal otthon volt is, nyaranként rendszeren elment B[alaton].-Füredre”²⁴ — írta Deák Ferenc életének egyik első monográfiája, Ferenczy Zoltán a „haza bölcse” bátyjának fürdőrejárásáról. Az erdélyi Újfalvi Sándor (??-??), aki 1831-ben az orvosok tanácsára készült Füredre, hogy gyengélkedő felesége ott keressen gyógyulást, szintén a fürdőhelyen találkozott Deák Antallal, és emlékirataiban hosszabban írt a vele, valamint Kisfaludy Sándorral kötött ismeretségéről.²⁵ „...bátyám Füredre megy négy hétre, s eddig a gazdaságot én vezetem.” — e szavakat pedig maga Deák Ferenc vetette papírra Kossuth Lajoshoz Kehidán írt, 1840. június 27-én kelt levelében.²⁶

Nincs ebben semmi meglepő: Füred a reformkor idején a dunántúli, és ezen belül is a Zala megyei nemességnek kedvelt, rendszeresen látogatott fürdőhelye volt. Füred ugyanis a 19. század '60-as, '70-es éveivel bezárólag erősen regionális jellegű fürdő volt: a legtöbben az ország szívéből, Pest-Budáról, Pest megyéből és néhány dunántúli vármegyéből keresték fel.²⁷

Ez a fürdővendégek számára is nyilvánvaló és természetes volt: „Balaton-Füred s a Balaton gyönyörű tája, kivált Anna-nap körül, az ország vagyonosabb és nevezetesebb családainak, s a környék és szomszéd megyék lakóinak mulató és egészségedző helye volt.”²⁸ Horváth Bálint bencés szerzetes a fürdőről írt, 1848-ban megjelent munkája is említést tesz erről a tényről: „...nem csak a legnevezetesebb fürdő helyek egyikévé: hanem a szomszéd Veszprém, Fejérvár, s Pest megyei lakosság igen látogatott mulató helyévé is növekedett.”²⁹ Huszár Imre fürdői albumában 1863-ban a nyugati országrész fürdőjeként határozza meg Füredet: „Kevés család van Magyarország nyugati részében, mely be merné vallani, hogy nem töltött legalább egy nyarat Füreden. Ez nálunk a bontonhoz tartozik.”³⁰

Ez a regionális jelleg a „régii” századvégen már csökkenőben volt, de igazán levetközni még akkor nem tudta Füred. A legtöbb vendéget adó városok listáján a 19. század egésze folyamán mindig Pest-Buda található az élen, majd Veszprém, Győr, Pápa,³¹ Székesfehérvár, Nagykanizsa és Bécs következtek felváltva.³² Az 1840-es, de még az '50-es és '60-as években a legtöbb kisebb település, ahonnan ketten-hárman felkeresik Füredet a Dunántúl néhány megyéjéből kerül ki: Zala, Veszprém, Vas,³³ Fejér, Somogy, Tolna és Bács megyéből, valamint a Pest-Buda vonzáskörzetéhez tartozó Pest megyéből.

Szemléletesen érzékelteti ezt az a táblázat, amelyen 12 évet érintően látható összesítve, illetve évenként, hogy a fent említett megyék hány helységéből érkeztek vendégek Füredre.³⁴ (Mindezt érdemes összevetni azzal, hogy a Kisfaludy-féle színház létrejöttét,³⁵ mint testület, Zala, Bács,³⁶ Veszprém és Vas vármegyék támogatták anyagilag³⁷ és Tolnában is tekintélyes összeg gyűlt össze adakozások révén³⁸).

Megye / év	1840	1841	1852	1857	1863	1868	1869	1872	1884	1908	1916	Össz.
Zala	27	32	30	21	16	19	16	23	22	14	28	105
Somogy	21	22	38	28	20	28	21	26	27	9	25	102
Veszpr.	31	33	33	24	23	16	17	25	18	17	14	87
Pest	7	6	16	7	11	10	16	17	16	18	22	75
Fejér	13	15	12	9	9	12	14	15	11	7	17	52
Tolna	4	9	11	8	16	17	15	16	14	9	11	48
Vas	10	9	12	5	4	7	7	7	10	5	11	42
Bács	13	12	9	5	3	13	8	5	8	6	8	33

Pihenni, gyógyulni, társaságot keresni, ismeretséget kötni³⁹ jártak ide az emberek. Egészen természetes volt, hogy jelesebb politikusok, művészek, arisztokraták, esetenként még az uralkodóház tagjai is felkeresték⁴⁰ a legelső magyar fürdők egyikeként számon tartott Füredet és körükkel, valamint az ott társaságukhoz csatlakozókkal a pihenés mellett politikai természetű vitákat is folytassanak, terveket szőjenek, akár úgy is, hogy Füred előre megbeszélt találkahely volt. Alapjában véve azonban a fürdőn időző politikusok többsége is — másokhoz hasonlóan — eredendően rendeltetésszerű használat céljából utazott Füredre. Így történhetett pl., hogy 1840 nyara egyaránt Füreden találta Zalából Deák Antalt és azt a Forintos Györgyöt is, aki főszerepet vitt a zalai liberális követutasítás megbuktatásában 1843-ban s így abban is, hogy Deák Ferenc akkor nem vállalta a követséget⁴¹ az 1843-44-es országgyűlésen. De kiválóan példázza ezt Csány László⁴² esete is: „Testi kínjainak enyhítésére gyakran kereste fel a kor ismert gyógyfürdőit. [...] A Balaton zalai partján fekvő Balatonfüred savanyúvizét évenként meglátogatta, itt ismerkedett össze az ellenzék legtöbb vezetőjével.”⁴³

Deák Ferenc a reformkori Füreden

Hogy a sok mindenben bátyja nyomdokain járó Deák Ferenc maga mikor járt először Füreden, ezt pontosan nem lehet meghatározni. Az 1830-as években azonban már kétségtelenül törzsvendégnek számított a fürdőn. 1836-ban pl. báró Wesselényi Miklóssal,⁴⁴ a reformkori magyar politikai ellenzék egyik vezéralakjával járt Füreden. Részt vettek az akkor már híres Anna-bálon is, majd pedig, „...másnap alig bírtak kitérni egy fáklás zene elől.”⁴⁵ E füredi tartózkodásának emléke az a fürdőn datált levele, amelyet Deák 1836. július 30-án írt Kossuth Lajosnak az aktuális politikai kérdésekről.⁴⁶

E tartózkodás alatt Wesselényi és Deák hasonlóan könnyed életvitelt folytattak, mint bármelyik másik fürdővendég (már akinek pénztárcája megengedhette ezt). A vízen vacsoráztak nagy társaságban, miközben a partról röppentyűket (tűzijáték) eregettek

tiszteletükre, majd amikor az este közeledett, a társaságukban lévő hölgyeket partra tették, a férfiak pedig tovább pezsgőztek. Deák komolyságában is derűs egyéniségét kellőképp jellemzi egy ekkor megejtett tréfája: a kiürült pezsgős és boros palackokat a Balaton vizébe eresztették, de előbb beléjük „...Deák által írt homályos tartalmú czédulákat fojtottak, hadd törje fejét, ha netalán valami csendőri kézbe kerülnek.”⁴⁷

Ez a szellemes ötlet megvilágítja Deák reformkori füredi időzéseinek két talán fő szegmensét: részben azt, hogy ott időző politikustársaival (függetlenül attól, hogy Füred előzetesen megbeszélte találkahely volt-e, vagy véletlenül találkoztak ott), a fürdőn is rendszeresen folytattak politikai tartalmú megbeszéléseket, részben pedig azt, hogy ezek a találkozások és tárgyalások a császári udvar éber szemű titkosrendőreinek figyelmét sem kerültk el — amivel viszont Deákék voltak tisztában, mint azt a fenti kis történet kiválóan példázza.

Tábori Kornél *Titkos Jelentések Balatonfüredről. Hogyan dolgoztak a régi kémek?* c. írásában tárgyalja részletesebben, hogy a reformkorban bizony a bécsi udvar kémei is sűrűn megfordultak Füreden a reformellenzék ott időző politikusai nyomában. Több konkrét példát is hoz erre, így pl. 1837-ből: „Meghívta augusztus 19-re Deákot, továbbá Eötvöst,⁴⁸ Klauzált⁴⁹ és másokat is. Furcsa magyar tüntetés volt az üvegházban. Széchenyiné Berzsenyi [Dániel] verseit szavalta, a gyermekek pedig Bajza [József], Kölcsey [Ferenc] és Vörösmarty [Mihály] strófáit. [...] Mindenütt magyar láz és osztrák szidalom.”⁵⁰ Valamivel realisabb képet mutat egy higgadt hangvételű kémjelentés 1838-ból: „Az ellenzéki párt tagjai közül Füreden tartózkodtak: Ráday gróf⁵¹ Stullerral,⁵² Benyovszky Péter,⁵³ Csány [László], Salamon, Fiáth Ferenc,⁵⁴ Putlány báró, Vörösmarty [Mihály], Bártfay [László],⁵⁵ Tóth Lőrinc,⁵⁶ a zalai Dőry és a gyorsíró Hajnik [Károly],⁵⁷ aki Salamonnal jött.”⁵⁸

Bár a második idézett kémjelentés nem említi — az elsővel ellentétben — Deák Ferenc nevét, fenti példáink talán kellőképp érzékeltetik, milyen sajátos humor munkált Deákban, amikor vízre tette azokat a bizonyos palackokat...

Deák egy évvel később, 1837-ben ismét találkozott Wesselényivel Füreden. Széchenyi István gróf naplója rögzítette, hogy a báró kifejezetten a Deákkal és másokkal megéjtendő találkozó reményében igyekezett a fürdőre: „Wesselényi Füredre, hol Deák, Madarász és társai várják.”⁵⁹

A Széchenyi által említett Madarász a 19. századi Magyarország hosszú életű politikus testvérpárja, Madarász József (1814-1915) és László (1811-1909) közül az előbbi, aki saját bevallása szerint történetesen épp Füreden ismerkedett meg a reformkori Zala vármegye két vezéralakjával, Deák Ferencsel és Csány Lászlóval: „Egyik napon a Balaton tavától az ivókút körüli sétahelyre megyek fel, s látom, hogy a fák árnyában ott ül egy helyt Patay⁶⁰ harmad magával. A mint hozzájuk közelgek, elébem siet, karon fog, az ülőkhöz vezet, megismertet bennünket. S íme, ott ült társainak egyike a vállasabb, vaskosabb Deák Ferenc, a másika magasabb soványos Csányi László.”⁶¹

De nem csak Madarász József volt az, aki Füreden találkozott először személyesen Deákkal. Idézzük Rónay Jácint (1814-1889), a tudós győri bencés szerzetes naplóját: „Első állomásunk Balaton-Füred vala, s azon néhány óra, melyeket Füreden tölték, mindenkorra élni fog emlékezetemben; mert itt találkoztam először Kisfaludy Sándorral, Deák Ferencsel és Horváth János püspökkel.⁶² Ott ült a nevezetes három férfiú a sétány egyik padján: Kisfaludy komolyan, Deák derülten, Horváth elégülten. Tisztelegtünk, Leo atya bemutatott: „Ön filozófus, mondá Horváth, micsoda auctort követtek?” — Én azt hívém, hogy a püspök úr azon görög vagy német rendszert

kérdezi, melynek hívei valánk, s hűledezve már-már azt feleltem, hogy Socratest, mert a régi bölcsök közt csak ezt tartottuk jóra való embernek: midőn Deák kisegített a hínárból, s azt jegyzé meg: Ugyebár írásból tanultak? — Igen, volt az én válaszom, s ez megmentett a nevetséges választól, mely már ajkamon lebegett.”⁶³

Az 1840-es években Deák továbbra is rendszeresen megfordult Füreden. 1845-ben június 29-én pl. szintén Füreden tartózkodott.⁶⁴ Hogy akkor nem maradt tovább, abban talán az is szerepet játszott, hogy nem találkozhatott azokkal, akiknek társaságát megszokta a fürdőn. Wesselényi Miklóshoz Kehidáról, 1845. július 13-án kelt levelében csak röviden emlékezett meg balatoni tartózkodásáról: „Két napot Füreden töltöttem, hol vendég igen kevés volt.”⁶⁵

Egy évvel később, 1846-ban viszont jóval hosszabb időt töltött el a Balatonnál, ezúttal azonban meglehetősen prózai okok szólították őt Füredre, s marasztották ott hosszabb időn át. Deák a fürdő gyógyerejét akarta igénybe venni, mert többféle kellemetlen betegség is gyötörte, amelyek miatt több orvossal is konzultált, akik gyógyfürdőt javasoltak bajai enyhítésére, konkrétan épp Füredet. Deák Kehidáról még tavasszal (április 9-én) levélben értesítette szándékáról állandó füredi „nyaralótársát”, Wesselényit: „Füredet tanácsolták valamennyien [...], fogadtam tanácsukat s a nyáron egy két hetet Füreden töltök.”⁶⁶ Ez az „egy két hét” aztán hosszabbra nyúlt, Deák 1846-ban júniustól egész augusztus elejéig Füreden időzött és kúrálta magát.⁶⁷ E hosszabb tartózkodás során pedig arra is futotta idejéből, hogy részt vegyen az abban az évben átadott füredi Kerektemplom fölavatásán.⁶⁸

Azonban vagy orvosai adtak neki rossz tanácsot, vagy a füredi savanyúvíz gyógyerejében hibádzott valami abban az évben, mert Deák egyáltalán nem találta meg a kívánt enyhülést kedvelt fürdőhelyén. Nem sokkal hazatérése után már így írt Kehidáról 1846. augusztus 17-én Kossuth Lajosnak fürdői időtöltéséről „Füred nékem semmit nem használt.”⁶⁹

Nem sokkal később, szeptember 12-én Wesselényit is levélben kereste meg és neki is elpanaszolta balul sikerült kúrája eredményét (pontosabban eredménytelenségét): „Augusztus elején jöttem meg Füredről, hol egészségem semmit nem javult. Két leveledet akkor egyszerre adták kezembe, mert embereim itthon nem tudták, mikor jövök Füredről haza, s nem küldötték utánam a leveleket.”⁷⁰ Deák utóbbi megjegyzése azt sejteti, hogy ha hasznosabbnak ítéli a kúrát, akkor tovább is szívesen maradt volna a fürdőn. Végül azonban a füredi tapasztalatok nyomán Moritz Strahl berlini orvoshoz fordult levélben, aki József nevű öccsét sikerrel gyógyította korábban.⁷¹

Deák azonban nem lett hűtlen Füredhez a balul sikerült fürdőlátogatás ellenére sem. Hogy mennyire magénak érezte a fürdőhelyet, az kiderül abból is, hogy — javító szándékkal — maga is javaslattal élt annak fejlesztése kapcsán. A füredi fürdő tulajdonosa, a bencés rend az 1830-as évek végén nyitotta meg az ún. *Panaszok, javítások, szépítések, javaslatok jegyzőkönyvét*. Ez nagyjából a ma is használatos panaszkönyveknek megfelelő füzet volt, ahova azonban a vendégek panaszai mellett jobbító szándékú javaslatokat is bejegyezhatték. A „panaszkönyv” eredetije az 1950-es évek során ismeretlen helyre került, tartalmának rekonstruálása az azt megelőző időkben készült tanulmányok révén lehetséges.⁷² Így pl. egy Hegedűs Zsigmond nevű vendég az alábbiakat jegyezte fel: „Kívánnám, hogy a főidény elmulván tüstént az itt volt vendégeknek száma újságok által nyilvánosságra tétetnék, sőt az itt volt vendégeknek neve is ki is nyomtatva megszerezhetők volnának.”⁷³ E „panaszkönyvben” volt megtalálható valamikor Deák Ferenc bejegyzése is, amelyben többekkel egyetértésben azt javasolta, hogy legyen

bejárás a sétaterről is a boltokba.⁷⁴ Deák egy ízben még 1849 nehéz esztendejében is felbukkant Füreden. Akkor, amikor Noszlopy Gáspár (1821-1853) Somogy megyei kormánybiztos, a „19. század legbátrabb embere”, a Balaton északi partjára átkelve Somogyból, Füreden ütötte fel főhadiszállását augusztus elején.⁷⁵ Ő tekintélyes számú vendéget talált itt, amiről testvére is megemlékezett: „Az itt előttünk mulatozó urak, kardcsörtető tisztviselők és úriasszonyok, akik már elparentálták a forradalmat, most Noszlopyék kedvébenjártak. Volt tánc, zene és egyéb szórakozás. [...] Mintha előérzetök sugallta volna, hogy magukat részegítő örömeknek adják át, mert utoljára van szerencséjük e honi paradicsom látásában örvendeni.”⁷⁶

Deák azonban természetesen nem volt ott e fürdővendégek között. Ám Noszlopyhoz Füreden csatlakozott előbb Fejér vármegye alispánja ötszáz katonával, majd a Kisfaludy gőzös fedélzetén Fejér és Tolna vármegyéből érkezett újoncok jöttek Füredre.⁷⁷ Másnap, 10-én Noszlopy Füredre hívta össze a Zala megyei bizottmányi ülést, hogy anyagi segítséget és további újoncokat kérjen, ám hiába, ezeket nem kapta meg.⁷⁸ Ismert, hogy aznap többen Keszthelyről a Kisfaludy fedélzetén érkeztek Füredre e tanácskozásra és a hajó fedélzetén ott volt Deák Ferenc is.⁷⁹

A szabadságharc után

Az oly sok mindenben vízvázasztónak bizonyuló 1848-49. évi forradalom és szabadságharc, valamint ennek leverése — amint az köztudott — Deák Ferenc életében is döntő változásokat hozott. Deák eladta a család kehidai birtokát és Pestre költözött, ahol figyelmét számos különböző irányultságú dolog kötötte le, így pl. az 1855-ben elhunyt Vörösmarty Mihály leányán, Ilonán - később Széli Kálmán (1845-1915),⁸⁰ az 1899-1903 közötti kormány miniszterelnökének felesége — annak gyámjaként próbált segíteni: témánk szempontjából e kapcsolat érdekessége, hogy Deák Vörösmarty Ilonával is megfordult Füreden.⁸¹

Deák fürdőre járási kedve ugyanis nem csappant meg a forradalom és szabadságharc leverése után sem. Olyannyira nem, hogy még külhoni fürdőkbe is ellátogatott, így pl. a híres csehországi fürdőhelyek egyikébe, Marienbadba (mai nevén: Mariánské Lázně).⁸² Ez a fürdő 1821-től egészen haláláig a nagy német költő, Johann Wolfgang Goethe kedvenc fürdője volt (korábban az ismertebb Karlsbadot, a mai Karlovy Varyt kedvelte a költőfejedelem): „...figyelme a fürdőhelyként épp akkoriban felvirágzó Marienbad felé fordult, s többször kirándult az Eger melletti Kammerbergre.”⁸³ A költő Marienbadról írva szinte tételesen sorolja fel a kellemes fürdőhelyi időtöltés ismérveit: „Pompás szállás, barátságos házigazdák, jó társaság, csinos leányok, muzikális műkedvelők, kellemes esti szórakozás, remek étkezés, új, jelentős ismeretségek s újra megtalált régiék, könnyű atmoszféra, kétezer párizsi lábnyi magasság a tenger felett, klastromi lakomák stb. mind hozzájárult, hogy a három hétig tartó szép időt teljesen kihasználhattam, élvezhettem.”⁸⁴

Ide, erre a fürdőhelyre látogatott el Deák Ferenc 1857-ben, amint azt a sógorához, Tarányi-Osterhuber Józsefhez Marienbadban írt levelének július 21-én papírra vetett sorai is tanúsítják „Két nap óta használom a vizet; lótok-futok, keveset alszom, s oly fáradt vagyok, mintha megverték volna.”⁸⁵

Amint az idézetből is kiderül, Deákot, Goethevel ellentétben, korántsem a friss levegő vagy a víg társaság vonzotta a csehországi fürdőre: őt bizony ezúttal is az egészsége kényszerítette a gyógyvíz használatára. Talán nem is eredménytelenül, mert 1860. március 5-én Pestről így írt Pulszky Ferencnek⁸⁶ egy esetleges újabb csehországi

fürdőlátogatásról: „Én is fürdőbe készülök. [...] talán június végével megyek valamelyik fürdőbe. Még teljes bizonyossággal nem tudom, hová, de valószínűleg Marienbadba.”⁸⁷

Ám Deák nem lett hűtlen Füredhez sem, azonban 1848-49 után elsősorban erőteljesen politikai színezetű közéleti szerepvállalásával tűnt ki a fürdőhelyen. Különösen fontos szerepet játszott abban, hogy 1860-ban Kisfaludy Sándornak szobrot állítsanak Füreden. A kezdeményezés Zala megyéből indult, de 1857-ben már országszerte folyt a gyűjtés, hogy az 1844-ben elhunyt költőnek szobrot állítsanak kedvelt fürdőhelyén. A szoborbizottság még az évben megalakult, elnöke Deák Ferenc sógora, Tarányi-Oszterhuber József volt, aki engedélyt kért a gyűjtésre és a szobor felállítására. Az első adomány a Zala Megyei Nemesi Alapítványból származott: ez jórészt Deák Ferenc közbenjárásának volt köszönhető.⁸⁸

Az eredeti terv az volt, hogy Kisfaludy nyughelyén, Sümegen állít emlékművet a megye, de mivel oda az akkori veszprémi püspök, Ranolder János⁸⁹ szándékozott emléket állítani a költőnek, végül a döntés született, hogy a szobor „Zala legkitűnőbb helyei egyikén, a b[alaton].-füredi fürdőhelyen” álljon.⁹⁰ A szobrot végül Züllich Rudolf (1813-1890) szobrász készítette el, akivel Deák rendszeresen tartotta a kapcsolatot. Sógorának pl. így írt Pestről 1858. május 15-én: „Megyek pedig, ha Züllich tud biztosítást venni, vele Füred felé, hogy ő is megnézhesse a szobrot.”⁹¹

El is ment Züllichhez Füredre: „A szobor felállítására kijelölt helyet Züllich szobrásszal a május. hó 24-én odaérkezett Deák Ferenc is megsejmelte.”⁹²

Deák 1859. szeptember 22-én Pusztaszentlászlóról ugyancsak a szobor ügyében írt Koppány Ferenc főadószedőnek, Zala későbbi első alispánjának: „Hertelendy Károly⁹³ azt írta sógoromnak, hogy a Kisfaludy szobor már Füreden van, s még e hónapban fel fog állíttatni, hogy tehát a szerződésnek, melyet Züllich nem pontosan tartott meg legalább a kikötött határ időre nézve, Ti részletekről szorosán eleget tehetesetek, és Züllich a ki alkudott öszvegnék utolsó harmadát a szobor felállításakor megkaphassa.”⁹⁴

Kevésbé ismert tény, hogy bizonyos — pénzügyi természetű — kellemetlensége is akadt Deáknak a szobor kapcsán. Idézzük hosszabban őt magát: „Züllich szobrász a múlt héten nálam lévén el mondta: hogy a szobor felállításakor neki járó harmadik részletet meg kapta, de azon urak, kik a szobor fel állításához ki voltak küldve, tőle 83 pengő forintokról egy kötelezvényt vettek, ő nem tudja minő számításból. [...] Merthogy a tavasszal a pénz értéke a háborús idők miatt még ingatagabb volt, mint máskor, s [...] lehessen tartani: hogy mire a szobor fel állíttatik, a Züllichnek járó 1750 f[orint] 35 xr[ajcár] osztrák érték valóságos értéke igen csekélyre olvad le, én azon 1750 f[orint] 35 xr[ajcár] oszt[rák] értékű papír pénzen aranyakat vettem az akkori Cursus szerint 334 darabot, ezen összeg volt egy értékű az 1750 f[orint] 35 x[rajcár]ral. Züllich pedig kötelezte magát: hogy ő a 334 d[ara]b arannyal meg fog elégedni, még akkor is, ha az aranyak ára a fel állításig alább szállana és így akkor az a neki járó 1750 f[orint] 35 xr[ajcár] o[sztrák] é[rtéket] fel nem ütné. Így Züllich is biztosítva lett a pénz ingatagsága ellen; nekem sem okoztatott semmi kár, mert ha az 1667 f[orint] B[ank] valutát mi neki még járt nem váltottam volna aranyakba, hanem papirosban tartottam volna magamnál, az csak 1667 f[orint] maradt volna, és így is csak azon 1667 f[orint] fordítottam az aranyak meg vételére, mellyekkel Züllich ki elégíttetett. Nem értem tehát minő számításal hozták ki azon urak hogy Züllichnek 83 forintot vissza kell fizetni. Én néktek az egész számítás le is írtam, szóval is el mondtam. De írást is adtam Züllichnek: hogy ő a harmadik részlet fejében járó 1667 forint helyett 334 darab aranyat fog kapni, s meg vártam volna: hogy ezen iratom általatok is respectáltassék, s ha hibáztam volna a számításban,

az iránt vélem vessetek számot, s nagyon restellem: hogy azon urak a magok hibás számításával engem compromittáltak Züllich irányában. [...] Épen midőn e levelet írom, lép be hozzám Züllich, s mutatja a végzést, mely mellett néki a 83 forintos kötelezvény vissza küldöttetik, — de ajándék képen is mint egy jutalomul. Ez által a dolog lényege csak annyiban változik irányomban, hogy a hiba nem csak azon uraké, kik a számítást tették, hanem a Tiétek is, kik azt magatokévá tettétek s én csak úgy vagyok compromittálva, mint előbb. Még akkor is, ha Züllichnek valami más okból vontanak le 83 forintot, meg várhattam volna hogy engem is értesítetek arról: miért nem respectáltatott általatok az én kötelező írásom mit Züllichnek a 334 aranyra nézve adtam s az én utalványom telles tartalma hamis, — vagy ha valamit nem értettetek, mit ily világos dolognál alig tartok lehetőnek, akkor is úgy hiszem kérdést kellett volna szóban tennetek, mi előtt iratom mellőzésével engem compromittáljanak."⁹⁵

A szobrot⁹⁶ végül — az időpontról Deák Ferenc értesítette Toldy Ferencet Pesten, 1860. május 17-én írt levelében⁹⁷ — június 11-én adták át, hatalmas tömeg részvételével Eötvös József, Toldy Ferenc, Thaly Kálmán stb. jelenlétében, de természetesen jelen volt a szobrot felállítató bizottság elnöke, Tarányi-Oszterhuber József, Deák sógora, „Zalamegyének egyik közkedvességű táblabírája” is.⁹⁸

Mi adott különös jelentőséget-e szobor átadásának a Zalában különösen kedvelt költő iránti tagadhatatlan tiszteleten kívül? A Kisfaludy-szobor átadása nem csupán — sőt adott helyzetben nem elsősorban — az elhunyt emlékének ünnepélyes megőrkítése volt, hanem alig-alig burkolt merész politikai állásfoglalás is. Mindez egy hosszabb folyamat része, annak egyik epizódja volt. 1859-ben rendült meg a Habsburg-ház helyzete Európában a Solferinónál elszenvedett vereséggel és ugyanekkor váltott ki országszerte óriási felháborodást, mi több ellenállást az ún. „pátensharcban” a tető-pontját elérő protestáns egyházak elleni állami fellépés. 1860-ban szállt partra Giuseppe Garibaldi Marsalánál és vette kezdetét Piemont főségével az egységes Itália létrejötte, amit Magyarországon is reménykedve figyelt az ellenzéki politikai közvélemény. Az országban egymást követték a különféle emlékünnepek (Zrínyi, Vörösmarty stb. — ezek sorába illeszkedett a füredi Kisfaludy-szobor átadása), ebben az évben került sor Pesten arra a forradalmi megemlékezésre, amely végül a csendőrökkel való összecsapásba és csendőrsortűzbe torkollott s amelyben való részvételéért Forinyák Géza egyetemi hallgató életével fizetett, majd ugyanebben az évben vetett véget az életének Széchenyi István. Ferenc József előbb az októberi diplomával, majd a februári pátenssel áll elő, 1861-ben '48-49 óta először ül össze a magyar országgyűlés, hogy aztán a határozati párt elnökeként Teleki László gróf⁹⁹ öngyilkosságával okozzon országszerte felzúdulást.¹⁰⁰ Mindennek logikus következménye, hogy a '48-as, függetlenségi szellemiség ebben az évben országszerte magas hőfokon lángolt. 1861 nyarán Füred is a politika lázában égett.¹⁰¹ Ennek részleteire e helyt nem térhetünk ki, de az abban az évben először megjelenő füredi lap, a Balaton-Füredi Napló kapcsán néhány szót ejteni kell róla. A Balaton-Füredi Napló több számában is törhették a fejüket az olvasók különféle rejtvények megoldásán. Igen jellemző, hogy mik voltak a megfejtések: Füred, szabadság, haza, Balaton, hullám, szerelem stb. A számos fogalom mellett mindössze két olyan személy akadt, akinek a neve ugyancsak egy-egy rejtvény megfejtése volt: Bizay Mihály,¹⁰² „a nemzet bárója” és Deák Ferenc!

Ahhoz, hogy az 1861. évi füredi nyár erősen „átpolitizált” legyen, az is kellett, hogy jószerivel a teljes Zala vármegyei tisztikar megforduljon Füreden legalább néhány napig, de inkább ennél hosszabb időre.

Jellemző, hogy a június 27-én tartott megyei Teleki László-emlékünnepegy helyszínül jó érzéssel Balatonfüredet választották ki. Az ünnepélyes aktus kiemelkedő fontosságát jelzi, hogy a júniusi közgyűlés ennek tárgyalásával indult. Koppány Ferenc első alispán tett javaslatot arra, hogy az országgyűlés elhunyt korelnöke, Palóczy László,¹⁰³ valamint Teleki emlékére Füreden tartsanak megemlékezést: „A haza e két kitűnő polgára felett a helvét hitvallásnak szertartásai szerént a Balaton Füredi megyebeli helvét hitvallású ima házban az egész megye nevében a [...] legünnepélyesebben tartassanak meg.”¹⁰⁴

A megye hangulatát — egyben Deák már-már példátlan népszerűségét — jól jellemzi az is, hogy amikor immár ősszel, szeptember 2-án összeült Zalaegerszegen a vármegye közgyűlése, előbb hosszasan foglalkoztak az országgyűlés felosztatása utáni eseményekkel,¹⁰⁵ majd újabb politikai állásfoglalással felérő határozatot hoztak arról, hogy „Deák Ferenc Urnak élet nagyságú olajba festett mel képe a megye közönség részére [...] a tanácskozó teremben kifüggesztessék. [...] Kit az utókor is e honban, míg Magyar alkotmányos polgár a hazában létezni fog — csodáland, hogy tehát az utódok is láthassák, hogy milyen vala testi kül tekintetére is e páratlan ritka elméjű nagy és bölcs hazafi.”¹⁰⁶

Deák országos népszerűsége az országgyűlés felosztatása után 1861-ben nem csökkent, hanem tovább növekedett. Természetes módon így volt Zala megyében is — amint fenti példánk is mutatja —, ahonnan az akkor már hosszabb ideje a fővárosba élő, de zalai gyökereire mindig büszke Deák származott. Idézzük egy 1861-ben „Zala megye közönségéhez” írt levelét: „A bizalom melyet a T[ekintetes] Közönség irántam nyilvánított, erősíteni fog hogy ne csüggedjek, s öröm érzéssel tölti el keblemet annnyival inkább, mert azon megyétől származik, mely szülő földem, melyhez életem leg szentebb emlékei kötnek.”¹⁰⁷

Ha mindezen tények ismeretében tesszük fel ismét a válaszra váró kérdést, hogy a Füreden törzsvendégnek számító hírességek közül vajon miért éppen Deák Ferenc lett az 1865-ben újonnan létrehozott sétány névadója, akkor aligha túlzás azt mondani, hogy ebben bizony a napi politika főszerepet játszott. A forrongó politikai közélet viharai között adva van egy higgadt és tisztességes politikus, akire az ország alkotmányosságának visszaállítását kívánó, gondolkodó többség szellemi vezéréként tekint és sikerei, valamint derűs egyénisége okán országos népszerűsége soha nem látott méreteket öltött. Mindamellet pedig Zala megyében született, sokáig ott élt, zalai gyökereit nem hogy nem tagadta/tagadja meg, hanem arra kifejezetten büszke, a füredi fürdőnek pedig — Zala vármegye első fürdőjének — hosszú évtizedek óta visszatérő vendége. Nem kétséges, hogy Deák nem érdemtelenül lett névadója az új füredi sétánynak, de ugyanúgy nem kétséges az sem, hogy mindez politikai üzenet is volt, s azt sem írhatjuk a véletlen számlájára, hogy Deák megjelent a névadó ünnepegyen, holott korántsem vonzódott a hivatalos ceremóniákhoz. Idézzük ismét őt magát, pontosabban egy Dessewffy Emil¹⁰⁸ grófhhoz írt levelét éppen 1865-ből: „Bécs[be] nem óhajtok menni, mert ott Császár őfelségén kívül még fél millió ember lakik, s e fél millió ember között vannak olyanok, kikkel éppen most nem kívánnék találkozni, mit pedig alig lehetne elkerülni, kívált ha igaz, hogy én nem tudom miféle demonstratív készületeket tesznek ott az Akadémia küldöttségének elfogadására, nem az udvarnál, hanem másutt. Tudod, hogy én ily dolgoktól mindig irtózom.”¹⁰⁹

Nehéz lenne tehát tagadni, hogy a sétányt nem „csak” Deákról, hanem kifejezetten a politikus Deákról nevezték el, mint ahogy a sétány avatásán sem elsősorban Deák, a

magánember, hanem inkább a politikus Deák jelent meg. Úgy is fogalmazhatnánk: annak, hogy a sétány Deák nevét kapta, kulcsszerepe volt annak a ténynek, hogy azt éppen 1865-ben adták át (tán nem véletlen, hogy még 1866-ban és 1867-ben is folytak munkálatok a sétányon, de az avatás és keresztelés már 1865-ben megtörtént). A sétány nevének kiválasztása nem egy „önmagát túlélte”, lehanyaglott egykori nagyság előtti tisztelgés, valamiféle múltba révedő udvarias gesztus volt, hanem az ereje teljében lévő, sikeres politikus — és az általa képviselt politikai irányvonal — látványos diadala. Hogy ez mennyire így van, azt alátámasztja az is, hogy mit jegyeztek fel ugyanazon év augusztusában Deák akkori füredi tartózkodásáról: „Ebben az évben sok érdeklődő szem tekint Fűred felé. Deák Ferenc kinek tiszteletére nevezték el a Balaton partján elhúzódo új sétányt, mint a fürdőnek évtizedek óta állandó vendége, 1865 augusztus havában szokás szerint ismét Fűreden tartózkodott. Itt látogatta meg az új kancellár, Majláth György¹¹⁰ és Sennyei Pál¹¹¹ báró főtárnokmester megbízásából Wenckheim Béla¹¹² báró, hogy a Schmerling¹¹³ bukása után beállott változások közepette véleményét kikérje.”¹¹⁴

Jegyzetek

- 1 Jalsovics Aladár: A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei képekkel illusztrálva. Bp., 1878. 27.
- 2 Sörös Pongrác: A tihanyi apátság története II. Tihany mint fiókapátság 1701-től napjainkig. Bp., 1911. 500.
- 3 A bencések tulajdonlására mai napig érvényesen összefoglalóan: Sörös P.: i. m. Az 1860-as, '70-es évek fürdőfejlesztésére nézve: Katona Csaba: A bencés rend mint fürdőtulajdonos az 1860-70-es években. Egyháztörténeti Szemle, 1. (2000). 2. sz. 53-74.; Katona Csaba: Adatok Balatonfüred 1860-as évekbeli fejlődéséhez. Századok, 136. (2002) 6. sz. 1423-1454.
- 4 Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1988. 69.
- 5 A Deák Ferenc életének és tevékenységének egyes részeire vonatkozó szakirodalmat, illetve forrásokat csak konkrét hivatkozások esetében jelölöm. A téma miatt viszont nem lehet említés nélkül hagyni az Auschwitzban elpusztított kiváló újságíró, Tábori Kornél (1879-1944) a Balatoni Kurírban közölt cikksorozatának Deák Ferencről szóló darabját: Tábori Kornél: Nevezetes balatoniak. Deák Ferenc. Balatoni Kurír, 1940. március 1.1-4.
- 6 Tankréd: Deák Ferenc Balaton-Fűreden. Hazánk s a Külföld, 1865. 32. sz. 510.
- 7 Zákonyi F.: i. m. 70.
- 8 Zákonyi F.: i. m. 70.
- 9 Palóczy Edgár: Füredi levél. Balatoni Kurír, 1940. július 4. 1.
- 10 A tanulmányban előforduló személyek esetében a közismert személyiségek, valamint az egyértelműen nem azonosíthatóak esetében a lábjegyzeteléstől eltekintünk.
- 11 Vitkovits Mihály (1778-1829) ügyvéd, költő, író, műfordító.
- 12 Fáy András (1786-1864) író, politikus az Pesti Hazai Első Takarékpénztár igazgatója
- 13 Kis János evangélikus superintendens (püspök)???
- 14 Hrabovszky Dávid: Függelékül Fűredről s Tihanyról. Tudományos Gyűjtemény, XII. Pest, 1827. 99.
- 15 Rákosi: Füredői mozgalmak. Fűred, július]. 5-kén. Regélő, 1842. 56. sz. 479. Ekkor írta Kossuth a Pesti Hírlapban megjelent híressé vált füredi fürdőlevelét. Kossuth 1842. évi füredi tartózkodására: Petneki Áron: A füredi fürdővendég. Rubicon, 1995. 1-2. sz. 14-16.
- 16 Vaszary füredi kötődését jelzi, hogy a fürdőhelyen kezdeményezte az akkori pannonhalmi főapátnak, hogy vegye fel a bencés rendbe: "Két napi út után Balatonfüreden találja Rimely Mihályt, sz[ent]. Benedek-rend főapátját s alázatos kéréssel jelentkezik, hogy vegye fel a szent hivatást teljesítő rend tagjai közé." Keményffy K. Dániel: Vaszary Kolos 1855-1905. Esztergom, 1905. 22. Pannonhalmi főapátként, majd esztergomi primásésként már saját nyaralója volt Fűreden, a halál is itt érte 1915-ben. Vaszary Kolos (1832-1915) Vasárnapi Újság, 1915. 37. sz. 587.
- 17 Verus: Isten hozta! Balatonfüredi Hírlap, 1912. 3. sz. 1.
- 18 id. Lendvay Márton (1807-1858) a Nemzeti Színház ünnepelt színésze - érdekesség, hogy fia, ifj. Lendvay Márton Fűreden hunyt el.
- 19 Helyesen: Egressy Gábor (1808-1866) a Nemzeti Színház ünnepelt színésze, 1848-ban szegedi kormánybiztos.
- 20 Idézi: Zákonyi Ferenc: i. m. 809.
- 21 Berzeviczy Albert: Régi emlékek 1853-1870. Bp., 1907. 153.
- 22 Kölcsey Antónia levele Wesselényi Miklóshoz. Szatmárceke, 1837. szeptember 25. Közli: Kölcsey Antónia naplója. A szöveget válogatta: Gábor Júlia. Bp., 1982. 147.
- 23 Deák Antalra életére és politikai szerepvállalására nézve legújabbban: Molnár András: Zala megye követei az 1825-27. évi országgyűlésen. Levéltári Szemle, 52. (2002). 4. sz. 51-63.
- 24 Ferenczy Zoltán: Deák élete. Bp., 1904. I. köt. 107.
- 25 Újfalvy Sándor: Emlékiratok. A szöveget gondozta: Benkő Samu, Ugrin Aranka. Bp., 1900. 239-243.
- 26 Deák Ferenc emlékezete. II. Levelek 1822-1875. Szerk.: Váczy János. Bp., 1890. 171.
- 27 A 19. századi füredi vendégek társadalmi, illetve lakóhely szerinti megoszlására nézve: Hudi József: A balatoni fürdőkultúra a reformkorban. Zalai Gyűjtemény, 28. Zalaegerszeg, 1988. 110-128.; Katona Csaba: Fűred vonzásában. Intézmények és vendégek Balatonfüreden 1834-1865 között. Új Balaton, 1. (2002) 2. sz. 56-61.; Katona Csaba: Fűred és vendégei. Egy fürdőhely és "társadalma" az 1840-1860-as években. Korall, 3. (2002) 7-8. sz. 56-77.
- 28 Madarász József: Emlékirataim 1831-81. Bp., 1883. 32.
- 29 Horváth Bálint: A Füredi-savanyúvíz, s Balaton környéke. [Moson]Magyaróvár, 1848. 13.

- 30 Huszár Imre: Balatoni saisonok. Nayad. Fördői-album. Szerk.: Balázs Sándor, Huszár Imre, Rózsaági Antal. Pest, 1863. 37.
- 31 A pápai fürdővendégekre nézve részletesen: Katona Csaba: "Pápáról igen szép útja van Balatonfürednek" Adatok a reform- és dualizmuskori pápai polgárság mentalitásához. Lapok Pápa történetéből, 4-5. sz. Panniculus ser. C. no. 149-150. 333-374.
- 32 Katona Cs.: Füred és vendégei, i. m. passim.
- 33 A Vas megyei fürdővendégekre nézve részletesen: Katona Csaba: Vas vármegyei fürdővendégek Balatonfüreden, 1840-1918. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények, 27. (2000). 4. sz. 50-66.
- 34 A számítások az adott évek fürdőlistáinak adatain alapulnak.
- 35 A színház alapítására és működésének kezdetére nézve: Fára József: A balatonfüredi színház megalapítása és működésének első évtizedei. Zalaegerszeg, 1925.
- 36 Bács megye színházzal kapcsolatos hozzájárulására nézve: Kőhegyi Mihály: Adatok a Kisfaludy Sándor alapította balatonfüredi színház történetéhez. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 1970. 9. sz. 97-104.; Katona Csaba: A balatonfüredi színház létrejöttének Bács megye-i vonatkozásai. Bácsország, 8. (2002) 10-12. sz. 40-42.:
- 37 "Bács, Veszprém és Vas vármegyék folyamodásomra a 'Füredi Színház' felépülhetésére és alapulhatására segédkezüket úgy nyújtják, mint Hatóságok, Közgyűléseikben hozott végzéseik mellett, nem csak illendőneké, hanem kötelességemnek is tartom, noha ezt tőlem soha nem kívánták, ő-nekik is szintűgy számot adni, mint N. Zala vármegyének." Nyilatkozás Tekintetes Zala Vármegyének azon végzésére, mely szerint Kúthy Pál Főbíró Úrnak meghagyatik, hogy minékutánna a' Balaton-Füredi Színház felépült, 's a' N. vármegye a' dolognak miben létét tudni kívánná, ő engem számadásra szállítson. Sümeg, 1836. május 2. Közli: Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái. Kiadta: Gálos Rezső. Győr, 1831. 383.
- 38 "Amit N. Tolna vármegye küldött, azt nem mint hatóság küldi: hanem némely azon megyebéli barátimnak és rokonimnak felszólítására egy közgyűlési ebédnél iratott alá. Uo. 392.
- 39 Erre példaként idézném Berzeviczy Albertet: "Részint balaton-füredi, részint tátravidéki tartózkodás hozta össze Szinyeinét Tomori Anasztázzal, Szalestei Lászlóval, Pap Gáborral, Császár Ferencsel, Simonffy Kálmánnal, az öreg Fáy Andrással s az ötvenes évek költőnőjével, Flórával (Tóth Kálmánné, Majthényi Flóra) kikkel valamennyivel levelezett is." Berzeviczy A.: i. m. 154.
- 40 Ferenc József először 1852-ben (majd 1857-ben) először látogatta meg Füredet. Bogay Lajos, Zala Bach-huszár megyei főnöke - egyebek mellett az alábbiakat tette közzé nyomtatásban: "Még az ország minden részeiben a' népek millióinak örömjaja Ő FELSÉGÉNEK dicsőségesen uralkodó CSÁSZÁRUNK és APOSTOLI KIRÁLYUNKNAK honunkban legkegyelmesebben tett megérkezett -, s azon szerencsét hirdeti, hogy magas jelenlétével az ország minden részeit boldogítja, Zala megyének is azon kitűnő szerencze jutott osztaléki, hogy Ő FELSÉGE, Legkegyelmesebb CSÁSZÁRUNK és APOSTOLI KIRÁLYUNK folyó hó 29-én reggeli órákban Keszthelyen, majd ugyan az napon B.Füreden a megye hódolatát elfogadni kegyes leend." Megyei főnöki hirdetmény. Zalaegerszeg, 1952. június 13. Városi Helytörténeti Gyűjtemény, Balatonfüred. Az említett napon az 1852. évi fürdőlista szerint összesen 117-en érkeztek a Savanyúvízhez, magát a császárt is beleszámítva. Kíséretét összesen hatvan fő alkotta. A császár látogatásának napján Füredre érkező további 57 fő abszolút idénycúcsnak számított. Országos Széchényi Könyvtár. P. 28.124/1852 Balatonfüredi fürdőlisták. Az uralkodóház tagjainak Füredre érkezése is vonzerőt gyakorolt. Kisfaludy Sándor így emlékezett meg egy 1832-ben írt levelében József nádor füredi látogatásáról: "Füreden három hetet töltöttem, hol most annyi vendég sereglett össze, a mennyit a Palatínusnak 1824-ben ott mulatása óta nem tudok." Kisfaludy Sándor levele Ujfály Sándorhoz. Sümeg, 1832. augusztus 1. Közli: Mezőkövesdi Ujfály Sándor emlékiratai. Közreadta: Gyulai Farkas. Kolozsvár, 1941. 244. Az 1847 nyarán Füreden tartózkodó Degré Alajos hasonló élményekről számol be István nádor füredi látogatásáról: "A hetek óta néptelenné vált Balaton-Füred ma minden zugában megtelt, épületein lobogók, szőnyegek s virágok lengtek, terein a nép ünnepies viseletben hullámzott." Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. Bp., 1983. 156. Szőgyény-Marich László a nádor fogadásának hivatalos oldalát emelte ki: "Szeptember 30-án reggeli 8 órakor a Kisfaludy nevet viselő gőzörsre szállottunk, s nagy kísérettel és zenező mellett a Balatonon előbb Tihanyba, megnézvén az apátságot, onnét Füredre mentünk. Tihanyban és Füreden a benediktánus apátok fogadták Ő fenségét. Veszprémmege és más egyéb testületek fogadtatása után Füreden nagy ebéd volt." idősebb Szőgyény-Marich László: Emlékiratai. I. köt. Bp., 1903. 206.
- 41 Erre nézve részletesen: Molnár András: "Deák Ferenc nekünk nem királyunk!" Az 1843-as zalai követválasztás anatómiája. Skandalum. Magyar közéleti botrányok 1843-1991. Összeállította: Gerő András. Bp., 1993.
- 42 Csány László (1790-1849) ellenzéki politikus, 1848-49-ben kormánybiztos, a szabadságharc mártírja.
- 43 Molnár András: Csány László a zalai reformellenzék élén. Kossuth kormánybiztos Csány László. Zalaegerszeg, 1990. (Zalai Gyűjtemény, 30.) 8.
- 44 Az 1840-es években a már betegeskedő Wesselényi fürdőn, a morvaországi Gräfenbergben (ma: Lázné Jeseník) keresett orvoslást. Erre nézve: Csonna Borbála: Magyar fürdővendégek a gräfenbergi vízgyógyintézetben. Egy csehországi fürdő mindennapjai magyar szemmel. Korall, 3. (2002) 7-8. sz. 78-94.
- 45 Sörös P.: i. m. 500.
- 46 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 12-16.
- 47 Ferenczy Z.: i. m. 104.
- 48 Eötvös József báró.
- 49 Klauzál Gábor.
- 50 Tábori Kornél: Titkos jelentések Balatonfüredről. Hogyan dolgoztak a régi kéme? Balatoni Kalauz. Szerk.: Wlassics Tibor. Bp., 1925. 29.
- 51 Ráday Gedeon gróf (1806-1873) liberális politikus, a reformkori Pest megyei ellenzék egyik vezéralakja, 1849-ig a Nemzeti Színház főintendánusa.
- 52 Stuller Ferenc (1806-1874) ügyvéd, újságíró, 1848-49-ben pénzügyminisztériumi elnöki titkár, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány titkára.
- 53 Benyovszky Péter (?-?) ügyvéd, Pest megyei táblabíró.
- 54 Fiáth Ferenc (1815-1885) nagybirtokos, 1844-ben Fejér vm. alispánja és országgyűlési követe, 1849-ben Székesfehérvár császári biztosa, majd 1860-ban és 1865-ben Veszprém vármegye főispánja.
- 55 Bártfay László (1797-1858) a gróf Károly-család ügyésze, író, irodalomszervező. Vörösmarty Mihály és Bártfay 1838. évi füredi tartózkodására nézve: Vörös Károly: Füred és vendégei 1838 egy nyári hetében. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 1965. 3. sz.
- 56 Tóth Lőrinc (1814-1903) író, jogtudós.
- 57 Hajnik Károly (1806-1886) gyorsíró, újságíró, 1832-től a gyorsírásos országgyűlési napló szerkesztője.
- 58 A rendőrség Vörösmarty balatonfüredi tartózkodásáról, 1838. augusztus 10. Közli: Lukácsy Sándor-Balassa László: Vörösmarty 1800-1855. Bp., 1955. 45.
- 59 Széchényi István: Napló. Szerk.: Oltványi Ambrus. Bp., 1982. 841.
- 60 Patay József (1804-?) földbirtokos, a Magyar Gazdasági Egyesület alelnöke, a pesti Közcsendi Bizottság elnöke, 1848-49-ben a monori terület képviselője, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja.
- 61 Madarász J.: i. m. 66.

- 62 Horváth János (1769-1835) székesfehérvári püspök.
- 63 Rónay Jácint: Napló. S. a. r.: Hölvényi György. Bp.-Pannonhalma, 1996. (METEM-könyvek, 13.) 28.
- 64 Ferenczy Z.: i. m. II. köt. 6.
- 65 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 157.
- 66 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 175-176.
- 67 Ferenczy Z.: i. m. II. köt. 40.
- 68 Récei Viktor Alfonz: Ötven év B.-Füred múltjából 1835-1885. Uő.: Felolvasások és leírások. Kassa, 1889. 53.
- 69 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 177.
- 70 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 178.
- 71 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 179.
- 72 Pl.: Kulcsár Sándor: Százéves balatonfüredi panaszkönyv. Irodalomtörténeti Közlemények, 1940.
- 73 Daday András: A régi Balatonfüredről, I. Gyógyászat, 1945. 15. sz. 216.
- 74 Sörös P.: i. m. 400.
- 75 Noszlopy füredi tartózkodása I. - a teljesség igénye nélkül - az alábbi két lábjegyzetben hivatkozott munkát.
- 76 Noszlopy Antal: Az 1848-49-ki dunántúli önvédharc pótrajzául az általános magyarkori önvédharc történetéhez. Másolat. Városi Helytörténeti Gyűjtemény, Balatonfüred. 192.
- 77 Andrassy Antal: Noszlopy Gáspár, Dél-Dunántúl kormánybiztosa. Somogy megye múltjából, 16. Kaposvár, 1985. 328-329.
- 78 Czigány László: Laky Demeter és Sebesy Kálmán a szabadságharcban (1848-1849). Zalai Gyűjtemény, 35. Zalaegerszeg, 1994. 210.
- 79 Ambrus József: Az 1848 és 1849-ik évi szabadságharcban részt vett római és görög katolikus papkatonák albuma. Nagyikinda, 1892. 244.
- 80 Széli Kálmán miniszterelnöki tevékenységére nézve összefoglalóan: Izsák Lajos-Pölöskei Ferenc-Romsics Ignác-Szerencsés Károly-Urbán Aladár: Magyarország miniszterelnökei 1848-1990. Szerk.: Dús Ágnes. Bp., 1993. 51-53.
- 81 Zákonyi F.: i. m. 802.
- 82 A gräfenbergi magyar fürdővendégek nézve: Csorna Borbála: Magyarok priznicben. Avagy a gräfenbergi magyar fürdővendégek hétköznapjai, I. Prágai Tükör, 2002. 5. sz.; Csorna Borbála: Magyarok priznicben. Avagy a gräfenbergi magyar fürdővendégek hétköznapjai II. Prágai Tükör, 2003. 1. sz.
- 83 Friedenthal, Richard: Goethe élete és kora. Bp., 1978. 726-728.
- 84 Johann Wolfgang Goethe levele Karl Friedrich Zelterhez. Marienbad, 1822. augusztus 8. Közli: Így élt Goethe. Vallomások, művek, dokumentumok. Szerk.: Walkó György. Bp., 1964. 464.
- 85 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 238.
- 86 Pulszky Ferenc (1814-1897) liberális politikus, publicista, régész, művészettörténész, 1848-ban a Batthyány-kormány államtitkára, 1867-ig emigrációban élt, hazatérte után a Nemzeti Múzeum elnöke.
- 87 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 270.
- 88 Zákonyi F.: i. m. 567.
- 89 Ranolder János (1806-1875) egyházi író, 1849-75 között veszprémi püspök. Ő állította fel a Badacsonyi hegyn ma is látható ún. Ranolder-keresztet.
- 90 Hírek. Vasárnapi Újság, 1857. 399.
- 91 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 258.
- 92 Hírek. Vasárnapi Újság, 1859. 284.
- 93 Hertelendy Károly (1784-1861) 1832-34 között Zala vármegye alispánja, a balatoni gőzhajózás megindításának egyik kezdeményezője.
- 94 Zala Megyei Levéltár (= ZML) Koppány Ferenc főadószedő hivatali iratai. A balatonfüredi Kisfaludy-szoborra vonatkozó iratok. Deák Ferenc levele Koppány Ferenchez. Pusztaszentlászló, 1859. szeptember 22.
- 95 ZML Koppány Ferenc adószedő hivatali iratai. A balatonfüredi Kisfaludy-szoborra vonatkozó iratok. Deák Ferenc levele Koppány Ferenchez Pest, 1859. november 25.
- 96 E szobor nem azonos a ma is Füreden álló Kisfaludy-szoborral. Mivel művészi színvonala - finoman fogalmazva - kívánivalókat hagyott maga után, nem sokkal később egy másik szobrot állítottak a költőnek: ezt Vay Miklós (1828-1886) formázta meg - érdekességként érdemes megemlíteni, hogy ő később Deák Ferencről is készített szobrot -, és 1877. május 11-én adták át. Jalsovics A.: i. m. 97. A két szoborra nézve: Fára József: Kisfaludy Sándor balatonfüredi két szobra. Zalaegerszeg, é. n.
- 97 Deák Ferenc emlékezete, i. m. 204.
- 98 R[oboz] I[stván]: Balatonföldvidéki levelek. Hölgyfutár, 1860. június 19. 583.
- 99 Teleki László gróf (1810-1861) politikus, 1847-től az Ellenzéki Kör elnöke, 1848-49-ben a magyar kormány párizsi diplomáciai megbízottja, majd 1860-ig emigrációban élt, hazatérte után képviselő, a határozati párt vezére.
- 100 Az 1859-61. évekre nézve összefoglalóan: Somogyi Éva: Abszolutizmus és kiegyezés. Bp., 1981.
- 101 Erre nézve: Katona Csaba: A balatonfüredi nyár - anno 1861. Pannon Tükör, 6. (2001) 2. sz. 12-23.
- 102 Bizay személyére nézve: Kohn Dániel: A nemzet bárója (Visszaemlékezés Bizay Györgyre [sic!]). Uő.: Az élet alkonyán: visszaemlékezések. Gyula, 1937. 219-224. Katona Csaba: A "nemzet bárója", aki már életében legenda lett. Homo ludens I. Szerk.: Bana József. Győr, 2002. (Győri Tanulmányok, 26.) 35-46.
- 103 Palóczy László (1783-1861) politikus, Borsod megye főjegyzője, majd alispánja, több ízben országgyűlési követe.
- 104 Magyar Országos Levéltár (= MOL) X 8003. IV. 251 a. Zala megye bizottmányának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1861. Június közgyűlés iratai. 1-2.
- 105 Az országgyűlést augusztus 22-én oszlatta fel az uralkodó. Somogyi É.: i. m. 158.
- 106 MOL X 8003. IV. 251 a. Zala megye bizottmányának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1861. Szeptemberi közgyűlés iratai. 6-7.
- 107 ZML Közgyűlési iratok. 1861:1206. Deák Ferenc levele Zala megye közönségéhez. Pest, 1861. május 15.
- 108 Dessewffy Emil gróf (1814-1866) konzervatív politikus, közgazdasági író, 1855-től haláláig az Akadémia elnöke.
- 109 MOL R 329 Kornai István irathagyatéka. 1. cs. Deák Ferenc levele Dessewffy Emil grófnhoz. Pest, 1865. május 29. Egykorú másolat.
- 110 ifj. Majláth (Mailáth) György (1818-1883) konzervatív politikus, Baranya megye alispánja, majd főispánja, 1860-61-ben a helytartótanács elnöke, 1865-67-ben udvari kancellár.
- 111 Sennyei Pál báró (1824-1888) konzervatív politikus, 1860-67 között a helytartótanács alelnöke, majd elnöke.
- 112 Wenckheim Béla báró (1811-1879) liberális politikus, a reformkorban Békés megye alispánja, országgyűlési követe.
- 113 Schmerling, Anton von (1805-1893) osztrák politikus, 1860-65 között államminiszter.
- 114 Sörös P.: i. m. 406.

Betekintés egy arisztokrata család életébe

Beszélgetések a keszthelyi Festetics kastély alkalmazottaival

Ajeles Festetics család két tagja - mindkettő komoly szerepet játszott a kiegyezés körüli időszak országos és megyei politikai életében - Tasziló és György is 1883-ban halt meg. A hitbizomány élére II. Festetics Tasziló került.

Tasziló külföldön folytatott jogi és gazdasági tanulmányokat. Atyja halála után átvette örökségét, a berzencei és a csurgói uradalmakat. Nem sokkal később nagybátyja halála után a keszthelyi hitbizományi birtoknak is élére került.

Első ténykedése a kastély újjáépítése, kibővítése volt. Az épület toronnyal és az északi szárnyal való bővítése és az újjáépítési munkálatok 1887-re készültek el. A kastély előtt elhaladó utcát 1883-ban szüntették meg, akkor alakították ki a ma is meglévő köröndöt. Az épület keleti homlokzata előtt félkörív alakú parkot készítettek, közepén barokk stílusú szökőkúttal. A szökőkút és a Fő utca felőli nagy kapu Hencz Antal keszthelyi építőmester műve. A megnagyobbodott, pompás épület, az azt körülvevő zárt parkkal, néhány év múltán egy nagy és rangjában emelkedett család otthona lett.

Gróf Festetics Tasziló 1880-ban vette feleségül Mary Douglas Hamilton hercegnőt, aki több európai uralkodó családdal állt rokonságban. (A hercegnő első férje a monacoi herceg volt.)

A házasságból négy gyermek született: Mária (1881), György (1882), Alexandra (1884) és Karola (1888).

A család nagyvilági életet élt - sokat utaztak Európában, Anglia, Monaco, Németország és Ausztria voltak a legfontosabb állomások. Nem csak ők utaztak, hanem különösen a vadászati idényben sok magas rangú személyt láttak vendégül Magyarországról és Európa különböző

országából. Festetics Tasziló grófot, királyi főudvarmestert, az uralkodó 1911-ben emelte hercegi rangra.

Az első világháború után megkötött trianoni békeszerződés az ország nagymértékű területcsökkenését jelentette. Tasziló herceg számára azonban legalább ilyen súlyos csapás volt az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása és a Habsburg-ház távozása az ország éléről. A Horthy által vezetett ország idegenné vált számára. A politikai vezetésre, amelynek élén egy középirtokos, Ferenc József egykori szárnysegédje állt, felülről tekintett le.

Az I. Festetics György által 1817-ben megrendezett első helikoni ünnepség századik évfordulója alkalmából 1921 nyarán nagy ünnepségre került sor Keszthelyen. Az erre az alkalomra emelt Helikon-émlékmű előtt volt a rendezvény, amely a városi előkelőség, a diákság, az Iparosok Dalköre és kíváncsiskodók tömege mellett az ország jeles férfiaiból is többet idevonzott. Itt volt többek között Móra Ferenc, Rákosi Jenő, Beöthy Zsolt, Herczeg Ferenc, Vas József, Zichy János, Apponyi Albert és Horthy Miklós kormányzó a feleségével. A díszebéd a Hullám szállóban volt, este pedig az Uránia színházban Ódry Árpád, Bajor Gizi és Cs. Aczél Ilona szereplésével előadták Herczeg Ferenc erre az alkalomra írt „A holicisi cupido” című vígjátékát. Másnap - július 3-án - a Hullám nagytermében táncmulatság fejezte be a rangos programot.

A következő évben, 1922-ben halt meg Tasziló herceg felesége, Mary Hamilton, akit a plébánia templomba temettek el ideiglenesen, innen került át 1925. november 1-én az elkészült mauzóleumba.

Felesége halála után Festetics Tasziló még visszavonultabb, zárkózottabb lett. Halála alkalmából a *Keszthelyi Hírlapban* megjelent két rövid részt idézünk, amely jól jellemzi a település és a környék leg-gazdagabb urát.

„Mint embert, szerették bizonyos titok-zatossággal körülvenni. Való igaz, hogy nem kereste az utca nyilvánosságát...”

„Egy bizonyos: Festetics Tasziló herceg volt a történelmi Magyarország legnagyobb arisztokratája. Egymagában reprezentált egy egész korszakot, a kiegyezés utáni Magyarországot, annak arisztokráciáját.” (*Keszthelyi Hírlap*, 1933. május 7.)

A keszthelyi hitbizomány vezetése 1933-ban, Festetics Tasziló halála után, az akkor már 51 éves Festetics György kezébe került, így őt illette a hercegi méltóság is. György gróf a keszthelyi premontrei gimnázium elvégzése után egyetemi tanulmányait angol egyetemen végezte, majd diplomáciai szolgálatba lépett. Párizsban és Londonban volt követségi attasé.

„Eletének nagy szerelme és ambíciója volt a magyar lótenyésztés előmozdítása... A fenéki ménés az ő gyakorlati hozzáértése folytán és áldozatkészségéből új virágkorát éli...” (*Keszthely és Vidéke*, 1941. aug. 9.)

Ő volt a Magyar Lovaregylet igazgatója és a Lótenyésztési Bizottság elnöke.

Életének egyik fordulópontja 1938, amikor feleségül vette Haugwitz Mária grófnőt. Kettőjüknek egyetlen gyermeke született 1940 novemberében. A herceg azonban még egy évig sem örülhetett gyermekének, mert 1941 augusztus elején meghalt. Ő volt a harmadik, akit a Festetics mauzóleum kriptájába temettek. Özvegy Festetics Györgynét és fiát Keszthely lakossága és természetesen a személyzet is hamar szívébe zárta. A kastély úrnője gyakran megfordult a városi eseményeken, támogatója volt a szegényeknek. Róla nem oszlanak meg a visszaemlékezők véleményei - csak jót mon-

danak felőle. Fia pedig a város kedvence volt, aki csilingelő pónilovak vontatta kocsiján robogott végig Keszthely utcáin. Az özvegy és fia 1944 szeptemberében hagyta el az országot, Svájcba utaztak...

A riportok erről az érdekes, alig ismert témáról lassan gyűltek össze. Az első 1984 júliusában készült. Akkor nem gondoltam többre. Egy hónap múlva azonban Nemes István, a riportalany meghalt. Ez döbentett rá arra, hogy azok az érdekes információk, amelyeket Nemes bácsitól hallottam, kibővíthetők, de halogatni nem szabad az újabb interjú elkészítését. Elindultam, hogy felkeressem az egykori alkalmazottakat, azokat, akik saját élményeik alapján olyan dolgokat mondanak el, amiket nem tudhatok meg levéltárban vagy könyvtárban. A hit, hogy érdemes folytatni, minden beszélgetés után erősödött bennem. Többször voltam úgy, hogy már mindenkit felkerestem, aki érdekes dolgot mondhat számomra. Aztán újra kaptam néhány nevet és újra magnóm után nyúltam. Ha korábban kezdem el munkámat, gazdagabb lett volna az összegyűjtött anyag, későbbre halasztani nem lett volna értelme. Beszélgető partnereim természetesen jórészt idős emberek. Többet közülük sajnos már nem tudnék újra felkeresni.

Hogy miért érdekesek ezek a beszélgetések? Mindenekelőtt azért, mert a hercegi család mindennapjai mellett a visszaemlékezők sorsát, életét is megismerhetjük. Mindenki a saját szemszögéből látja a hercegi kastély életét, természetes hát, hogy a kép eklektikus. Mást és másként beszél életéről és az „uraság” életéről a fővadász és a béres, az udvarmester lánya és a szobalány, és a többi kastélybeli alkalmazott. Természetesek az ellentmondások is.

A felvételek leírásakor törekedtem arra, hogy csak a legszükségesebb javításokat végezzem a szövegben - igyekeztem a beszélgetések hangulatát megőrizni.

Többször idézek Török Imrétől is, aki érdekes könyvében mások és a maga visszaemlékezésére épít.

Tudom, nem találkozhattam valamennyi érdekelt személlyel, minden igyekezetem ellenére sem, akik még teljesebbé tehetnék volna a képet. Az összegyűlt, sokszínű anyag (amelyből most egy részletet adunk közre) gazdagítja mindazok tudását, akik velem együtt kíváncsiak egy letűnt korszak - tárgyi rekvizitumaikban megőrzött, konzervált - mindennapjaira, társas-és magánéletére, szokásaira.

Beszélgetés Bődör Ilonával

A hercegnével a Helikon strandon ismerkedtem meg. Az édesanyám ott volt kabinos, a hercegi kabinnál. 1939-től 43-ig dolgozott náluk. Egyszer nyáron, amikor az édesanyámat én helyettesítettem - akkor fejeztem be a 4 polgárit, és még nem tudtam elhelyezkedni - egyszer csak látom, megjelenik az autó, és kiszállt belőle a hercegné. Mondhatom, egy kissé meghökkentem. Ám ő nagyon kedvesen feloldotta szorongásomat közvetlenségével, mintha már régóta ismerne. Ráadásul el is

Bődör Ilona, Mosdósi Mária, Porkoláb Erzsébet szobalányok,... Irén (konyhalány) elől az udvarmesterék

beszélgettünk, hogy milyen a Balaton vize, milyen az idő - szóval nagyon kedves hölgynek ismertem meg.

- *Hol volt a hercegi strand?*

- Ahol most a halásztanya. Tulajdonképpen csak egy sövény választotta el a nagyközönségtől. Arról beszélgettünk, mint már említettem, hogy milyen csodálatos a Balaton. Szerinte ugyanolyan, mint a tenger. Így kezdődött a mi személyes ismeretségünk. Én előzőleg már bejártam a kastélyba, mert a Nemes bácsi leánya, a Nusi volt a barátnóm. Közben az egyik szobalány férjhez ment és újat kerestek. Így én kerültem a helyére, mégpedig a hercegné határozott kívánságára. Megmondom őszintén, egy kicsit meg is voltam sértődve. Polgári után menjek el cselédnek? Háromszor üzentek értem, hogy szeretne beszélni velem a kulcsárnő. Hát bementem, és akkor elmondta, hogy miről van szó. Egy kicsit legyezgette a hiúságomat, hogy engem választott. Három nap gondolkodási idő után igent mondtam. Megegyeztünk egy hónap próba-időben. Hát ebből a próbaidőből lett aztán négy év. Közben már folyt a háború, és úgy gondoltam, mégis csak elvégzem a gyors- és gépíró iskolát Keszthelyen. Ebbe a hercegné is beleegyezett, jellemző ez is modern gondolkodására. Azért mondom ezt, mert Magyarországon voltak - én is ismertem ilyeneket - a régi szokásokhoz ragaszkodó főúri családok. A vendégek személyzete elcsodálkozott azon, hogy mi úgy köszönünk a hercegeknek: kezét csókolom. A hercegnek is úgy köszöntünk, pedig férfi volt. De nem lehetett megelőzni Györgyöt a köszönésben, mert ha össze-találkoztunk vele véletlenül a folyosón, ő köszönt előre. Jó napot kedvesem - így. És erre volt a válasz a kezét csókolom. A megilletődöttségünket persze nem tudtuk titkolni. Nagyon szép volt az élet a kastélyban!

- *Miért csak 43-ig dolgozott ott?*

- Mert a gyors- és gépíró iskola elvég-

zése után - 43 nyarán -, az új végzettségemmel akartam elhelyezkedni. A hercegnő megértette, hogy többre vágyom, mint a szobalányság. Még segített is állást keresni. A tapolcai javítóműhely parancsnoksághoz kerültem. Édesanyám továbbra is a fürdőnél dolgozott, nála érdeklődött a hercegnő, hogy mi van velem, és hogy érzem magam.

- *Van-e még kapcsolata a hercegi családdal?*

- Már nincs.

- *Milyen volt az élet ez alatt a négy év alatt? Mi volt a munkája?*

- Hárman voltunk szobalányok. Én a második voltam. Az első volt a legrégebbi. Az én munkám volt a komornának besejíteni, a hercegné ruhatárában lévő varrás, vasalás, vagy egyéb dolgok elvégzése.

Sőt, olyan kitüntetésben is volt részem - mert egy kicsit varrni is tudtam -, hogy még a hercegnének a ruháját is meg tudtam igazítani. Ami nagy elismerést váltott ki. A hercegek a személyzettel 1944 nyarán menekültek el, de a komornával továbbra is jóban voltam.

- *Ki volt a komorna?*

- Rumpeltesz Anna, akit később Bécsben meg is látogattam. Őt kérte a hercegnő, hogy tanítsa meg mosni, mert ki tudja, milyen idők jönnek rájuk, és ő ne jöjjön zavarba, ha neki kell a saját ruháját mosni. Ugyanis a hercegné fehérneműjét a komorna mosta. A munkámhoz tartozott - amellet, hogy segítettem a komornának - az ő reggelijének, uzsonnájának szervírozása a szobájába, hasonlóan az udvari mesterékhöz. Tehát ez volt a második szobalány dolga. Azon kívül a közös feladat volt a vendégek szobáinak rendbetétele. Még a munkámhoz tartozott minden reggel a hercegné dolgozószobájában rendet rakni. Egy kicsit a nyeles kefével portörletés, a papírkosár kiürítése, szóval ilyen apróságok - csendben, hogy ne lehessen áthallani a hálószobába semmit. Élmény volt ott dolgozni, mert ahová

nyúlt az ember, az mind szép volt, minden a legszebb, legjobb, a legfinomabb. A folyosókon a vitrinekben csodálatos kis csészek, meg nippek díszeltek. Most is nagyon jó érzés visszagondolni az ott töltött időre. S ha néha bemegyek a kastélyba, akkor még mindig emlékszem arra, hogy melyik szobában melyik bútort törölgettem. Tulajdonképpen a három szobalány nagyon hasonló munkát végzett. Különösen, ha vendégek jöttek. A hölgyek egyik részét az első szolgálólány szolgálta ki, az urakat az inasok. Én vittem a kormányzónak és az udvarmesternek, amit kértek. Ez megváltozott, ha elmentünk Berzencére. Minden évben a májust ott töltöttük. Oda is az első szobalányt szokták vinni, de két ízben, a hercegné kívánságára, én mentem Berzencére. Ott már nekem is volt szobalányom. Fürstenberg hercegné, Festetics Mária hozzá volt szokva, hogy tetőtől talpig felöltöztetik. Harisnyát felhúzni, harisnyatartóját -, mert ő ezt gyermekkorától így szokta meg. Festeticsné, Haugwitz Mária, illet nem igényelt, őt nem kellett öltöztetni, csak oda kellett készíteni az öltözékét. Ő egy nagyon modern és máshogyan gondolkodó hölgy volt. De természetesen az udvari szabályokat ő sem szeghette meg. Tulajdonképpen azt nem kívánta, hogy a hagyományos módon szolgálják ki. Ezeket a szabályokat az udvarmesternő tartatta be. A mosószappant a háborús időkben mindenki maga főzte és a padlásokon szárította. Egy alkalommal a hercegné felment megnézni, hogy mennyi készült. Kulcsárné, a Thieriné ki volt kelve magából. Ilyet, a hercegné felment a padlásra!! Hát ez skandalum...

- *Miért hívták Kulcsárnénak?*

- Mert a kulcsosomó mindig a kötényén lógott. Ő az öreg hercegnének, a Hamilton Marynek a komornája, férje pedig Tasziló komornyikja volt. Férj-feleségként a hercegekkel külföldre is jártak.

- *Hány főből állt a személyzet a kastélyban?*

- Három szobalány, az udvarmester, a felesége, a komorna, a Nemes bácsi, az Ányos bácsi.

- *Ő ki volt?*

- A Nemes bácsi a herceg huszárja, Ányos bácsi pedig inasa volt. Többek között ő pucolta a herceg úr cipőjét. Emellett volt neki egy komornyikja is, akit fiatal lovászként megrúgott egy ló. A baleset következtében eltorzult az arca és üveg-szeme volt. Sajnálataból vette maga mellé a herceg. Horák Józsefnek hívták.

- *Gondolom, ebbe a körbe tartozott a Kohári bácsi is.*

- Hát, ő főnt nem nagyon működött, inkább az alagsorban és a földszinti részben tevékenykedett, többnyire takarított. Ő már a rangsorban lejjebb állt, mint az inasok. Meisner volt Tasziló komornyikja. Kb. 10 ember látta el a közvetlen személyzeti kiszolgálást.

- *Ez a személyzet maradt akkor is, amikor a család eltávozott?*

- Igen.

- *Amikor ők elmentek, akkor ki tartott velük?*

- Ha Berzencére mentünk, akkor oda jött a Nemes bácsi, az Ányos bácsi és a Meisner is. Az udvarmester, meg kulcsárnő egyedül társult hozzánk. A komornával és velem öt-hét fő biztosan utazott. De hát föl volt szerelve az ottani kastély is. Olyannyira, hogy még nekem is volt szobalányom. Nekem ott a vendég hölgyeket kellett elrendeznem, vagy felvarrni egy patentot, egy gombot, meg tudom is én... Meg a spániel kutyát sétáltatni.

- *Ez a hercegasszonynak volt a kutyája?*

- A kicsi gyerek kapta ajándékba valamelyik gróftól. Én nagyon szerettem a kutyákat, így rám bízták a gondozását. Hát ez volt az a nagy, nehéz munkám ott.

- *Tessék elmesélni, hogyan zajlott le egy nap Berzencén?*

- Hatkor keltem, mert a kutyát kellett sétáltatni. Ezután a személyzeti ebédlőben megreggeliztünk. Ha hölgyvendég tartózkodott nálunk, akkor annak el kellett készíteni a fürdőt, betolni tálcán a reggelit - mert szigorúan mindenki ágyban reggelizett. Ez volt a szokás. Ha a vendég nem az ágyba kérte a reggelit, akkor azt mi is megszólaltuk, hogy micsoda dolog az. Nem az ágyban eszi meg a reggelijét, hanem az asztalra teteti. Ugyanez volt Berzencén is. Én a vendégeknek tálaltam, a hercegnél természetesen a komorna, akkor gyorsabban kellett dolgozni. Majd a fürdőt készíteni, öltöztetni. A Festetics leány nagyon kedves, aranyos, bűbajos volt, de „magatehetetlen”. Így nevelték. Ha a retikült nem adták a kezébe, akkor nem vitte el. De ha a retikülbe nem tettem volna zsebkendőt, zsebkendő nélkül megy el. Szóval ennyire ki kellett szolgálni. Délelőtt rendbe hoztuk a szobákat, amikor az uraságok kivonultak. Mert takarítani csak akkor mehettünk be a szobába. Délelőtt 10 óra körül lestük, hogy a parkban melyik vendég sétál, s annak rendbe raktuk a szobáját. Majd ebédeltünk, persze a személyzet külön. A délután szabadon, köztöttségek nélkül telt. Este megint fürdőt kellett készíteni, és a vacsorához átöltöztetni a hölgyeket.

- *Ki osztotta be a munkájukat?*

- A Kulcsárné dirigált. Mikor nem volt otthon az uraság, akkor stoppoltunk, asztalkendőket mostunk, meg nagytakarítást, nyáron molytalanítást végeztünk. Az inasok porolták a szőnyeget, pucolták az ablakokat. Mi nők a könnyebb munkát kaptunk. A kulcsárné gondoskodott róla, hogy ne unatkozzunk, de nem volt rossz teremtés. Neki kellett gondoskodni arról, hogy minden tip-top legyen, mert azért a hercegné is utána nézett ám a dolgoknak. Mikor egy-egy vendég jött, a szobákat előre előkészítettük. Még azt is ellenőrizte, hogy az ágynemű rendben van-e. Kicsit furcsálltuk, mert ez a

Kulcsárné reszortja volt. Ha valami nem stimmelt, természetesen ő felelt érte.

- *Ha valakit felvettek és nem felelt meg, lopás gyanújába keveredett, mi történt.*

- Ilyen nem fordult elő. Egyébként Tasziló sem volt olyan emberevő, mint amilyennek kikiáltották. Például Nemes bácsit, a huszárját sokszor megkérdezte, hogy no, kedvesem, mekkorák a gyerekeid, milyen iskolába járnak? Adott neki pénzt: no, kedvesem, vegyél a gyerekeidnek valamit. Szóval ő is figyelmes volt ahhoz, aki őt minden tekintetben a legmesszebbmenőkig kiszolgálta.

- *Hol laktak?*

- A hercegné kis dolgozószobája alatt. Egy szobában, de teljesen elszeparálva, mindenkinek megvolt a maga kis birodalma.

- *Bent kellett aludni minden éjjel a három szobalánynak?*

- Igen. A mosóházban mostak ránk, nem hordtunk fityulákat, mert a hercegné nevetségesnek tartotta, de egyenruhánk volt. Világos és rózsaszín. Télen és nyáron is. A nyári egy mosóanyag volt, a téli pedig flanel. A hercegnének a rózsaszín volt a színe, a hercegnek a kék. Ezért mindig úgy kellett váltani, hogy mind a hárman rózsaszínbe vagy kékbe legyünk. És természetesen fehér kötényt hordtunk. Tehát megvolt az összhang. Minden ruhát őt adtak. Ősszel és tavasszal a hercegné mindig kiselejtezett néhány darabot a gardrób-jából. Akkor először Annának, a komornájának ajánlotta fel, ha neki nem kellett, akkor nekem ajándékozta. Talán még van is olyan ruhám, amit a hercegetől kaptam.

- *Mennyi volt a fizetés?*

- 45 pengő és 15 liter bor havonta. Ez jó keresetnek számított, mert például az ügyvédi irodában 40 pengő volt a gépirónők fizetése. Mindenkinek járt naponta az étkezéshez fél liter bor, de mi nem ittuk meg. Nagyon jó bort kaptunk, azt eladtuk, így 50-60 pengőre jött ki a fizetés. A vadász-szezon idején számos vendég érkezett,

köztük akadt néhány nagy pénzü úr is.

- *Borravalót adtak?*

- Igen. Volt olyan vendég, aki egybe adta az udvarmesternek, és az osztotta szét a rangsornak megfelelően. Természetesen az övé lett a legtöbb, de hát ez érthető is. Ezt nem szerettük, az jobb volt, ha mi kaptuk, például a hölgyektől. Tudták, mi a szokás, 50 pengőt is csúsztattak a zsebünkbe. Ez nagy pénznek számított. Volt olyan hölgy, aki közvetlenül nekem adta a borravalót. Persze ebből volt némi kellemtelenségem, mert a másik nem kapott az általa kiszolgált hölgytől. Én nagyon jól megvoltam velük. Nem tudok németül, csak egy-két szót, de ennyi is elég volt, hogy megértssem magam. Kedvvel végeztem a dolgomat, tetszett a légkör, a szép környezet, jól éreztem magam.

- *Szabadság, kimenő volt-e?*

- Nem emlékszem, hogy valaki szabadságra ment volna. Kimenőt a Kulcsárnétól kellett kérni, ha valakinek dolga akadt. Délután 3 órától mindig elengedett minket, de hét órára vissza kellett érni. A Kulcsárné meg a komorna külön ettek, külön ebédlőteremben, én szolgáltam fel nekik. Ahol én étkeztem, ott a harmadik szobalány, vagy valamelyik komorna hordta be az ennivalót. Szóval voltak finom megkülönböztetések. Hogy őszinte legyek, akkor én erre nem is gondoltam, mert nem éreztük sértőnek, hogy kiszolgáljuk az udvarmestert és a nejét. Sőt, ez kitüntetésnek tűnt.

- *Az udvarmester tartotta a rangot?*

- Igen, de nagyon jószívű ember volt. Ő volt a személyzet bankárja. Ha pénzsűkébe kerültünk, akkor hozzá fordultunk kölcsönért. Kamatot sem kért.

- *Végül is nem kerestek rosszul. Volt annyi pénzük, hogy akár egy hétre kiruccanjanak?*

- Ilyesmi akkor még nem volt divatban. Én egyszer töltöttem három napot Pesten, a Duna partján egy hotelben, amikor a hercegné fent volt a kormányzónál, és ak-

kor engem is felvittek. Én a komornával laktam a Hotel Ritz Dunapalotában, ahol délután a pincért hozta az uzsonnát. Kuncogtam magamban, milyen úrinő lettem. Megfordult a fejemben: tudja-e vajon, hogy otthon a Kulcsárnénak én viszem tálcán az uzsonnát? A hercegné pénzt adott, hogy menjünk el Annával szórakozni. Hogy hol jártunk, nem emlékszem, de nagyon szép három napot töltöttünk el.

- *Pesten is a hercegné kiszolgálása volt a feladatuk?*

- Nem. Ez olyan jutalomféle volt. Én mindig éreztem, hogy a hercegné kedvel engem.

- *Volt ruhája a hercegnétől, megkapta a teljes ellátást. Megkérdezhetem, hogy mire költötte a pénzt?*

- Édesanyámnak segítettem, mert ő csak alkalmi munkából élt. 11 éves voltam, amikor édesapám meghalt, és ketten maradtunk. Elvégeztette velem a 4 polgárit, az akkor nagy szó volt. Természetes, hogy én igyekeztem kímélni, hogy ne kelljen annyit dolgoznia. A keresetemből segítettem, amennyire tudtam. Minden reggel benézett, ennivalót hozott, mert az étkezésünk eléggé silány volt.

- *Az udvarmesteréknek jobbat főztek?*

- Igen, ők más kosztot kaptak, mint mi. A hercegek ételeinek maradékát szolgáltuk fel nekik a személyzeti ebédlőben, így láttam a turpisságot. Egy cseh ember volt a szakács, aki rengeteg birka-faggyút használt a személyzetnek szánt ételekhez. Mikor mentünk le a csigalépcsőn, már éreztük a borzalmas birka-faggyú szagot.

- *Nem tették szóvá?*

- Akinek szólhattunk volna - az udvarmester és szűk köre -, az jót kapott, nem faggyút evett. Így ez sose nyert orvoslást.

- *Mennyiben különbözött a keszthelyi munkája a berzenceitől?*

- Ott egyedül voltam, senki sem dirigált. Berzencén én csak a hölgyeket szolgáltam ki a komornával. Ott egész délutánokat elmentünk kirándulni az erdőbe

vagy a faluba. Vidámabbak voltunk, tele huncutsággal. Például egy este, vacsora után a hercegek bevonultak a szalonba, kint, az ajtóban ült az őr. Amikor már szervírozták a kávé és az italt, ő ott ült, vigyázott az uraságokra. És elaludt. Akkor elcsentük a kulcsot, lementünk a pincébe és felfaltuk az epret, amit az udvarmester nem adott oda nekünk. Ez nagy „hőstettnek” számított. Fialatok voltunk, bohók... Szóval Berzencén valóban nyaraltam. Hat órakor felöltöztettem Fürstenberg hercegnét, ráadtam mindent, amit kellett, s utána szabad voltam. Érdekes, hogy mennyire nem voltak életre nevelve. Épp övele történt Berzencén az eset. A Festetics-lány két estélyi ruhát hozott két hétre. Az egyik este az egyiket, másik este a másikat adtam rá. Egyszer az egyikből kiszakadt a cipzár. Na, most mi lesz? Mert az nem lehet, hogy minden este ugyanabban a ruhában jelenjen meg. Ajánlottam, hogy majd én megvarrom, nekem nem okoz gondot. Este aztán Nemes bácsi mesélte, hogy Fürstenbergné a vacsora alatt végig azt mondogatta, milyen ügyes vagyok, milyen gyönyörűen megvarrtam a ruháját. Szóval annyira nem volt életre való, hogy még ez az apróság is csoda számba ment. Külön törvényeik voltak, az biztos, amit az udvarmester és a Kulcsárné diktált nekik.

- *És ha ők mást akartak volna?*

- Itt ez volt a törvény, amit nem lehetett megszegni. Például, ha a hercegné egyedül volt is - a sült krumplit nagyon szerette - akkor is hosszú estélyi ruhába ment vacsorázni. Egy fatáliból ette a krumplit - hosszú estélyi ruhában, mert ez így volt szokás. Fürdés után estélyi ruhát vett és így ment este teához. Reggel és este is fürödtek.

- *Hogyan telt a hercegasszony egy napja? Ébresztették, vagy ébredés után ő csengetett?*

- A komorna keltette, amikor bevitte a reggelit. Nem lustálkodhatott, ez is a rend-

hez tartozott. Nem tehettem meg, mint mi, hogy addig aludjon, amíg akar. Nem tudom pontosan, mikor kelt, de az biztos, hogy 9 és 10 óra között már fel volt öltözve. Mindig kosztümben volt vagy ilyesmiben. Szerette a kosztümbes együteseket, sportosan öltözött. Aztán lement a parkba, télen síelni a Klempával, a keszthelyi hegyekbe valahová. (Egyszer a sínadrádját is meg kellett igazítanom.) Vagy sétált a parkban, vagy Párkányi Ilona nyelvtanárnő jött hozzá. A nagy ebédlőben - most tükörteremnek hívják - volt a villásreggeli, az ebéd és a vacsora. A délutáni teát abban a szalonban szolgáltuk fel, amely a hercegné dolgozószobáját kötötte össze a tükörteremmel. Ez fél öt, öt körül volt. Ebéd után mindenki pihent, csak a teára jöttek össze újra beszélgetni. Mi akkor mentünk körbe a szobákba rendet rakni, fürdővizet készíteni, hogy mire visszajönnek, készülődhessenek a vacsorához. Mi fél 8-kor ők 8-kor ettek.

- *Ki ült az asztalhoz a hercegnél?*

- Majdnem mindig volt vendég náluk. Egyedül nem nagyon ebédeltek, vacsoráztak. Keszthelyről a Klempa vagy a plébános járt a kastélyba.

- *Milyen ember volt Festetics György?*

- Mi a herceggel nem sokat találkoztunk - hacsak véletlenül nem találkoztunk -, mert megvolt annak is a rendje, hogy ki, mikor, merre mehet. Ha találkoztunk, akkor nem lehetett megelőzni a köszönésben, kedves volt. Nagyon szép orgánuma volt, nagyon udvarias a nőekkel, és én úgy hiszem, igen jószívú is. Őt Horák szolgálta ki, aki nagyon jó és kedvelt szolgálja volt. Horák mindenhová elkísérte, amerre a világban járt. Ő is borotválta a herceget. Azt nem tudom, mennyire kellett neki segíteni az öltözésben, de biztosan sokat, mert ugye ő is Festetics-ivadék volt, őt is elkényeztették annak idején.

- *Tasziló herceg gyermekei el voltak kényeztetve?*

- Igen. Mondom, a harisnyát is úgy

kellett felhúzni a hölgyre, mert magától nem tudta. A szobája mellett volt a fürdőszoba, amellel pedig a dolgozószobája, a kápolnánál. Ott fogadta a gazdatiszteket, Lénárdot vagy akit berendelt. A délelőttje ezzel telt. Ha maradt ideje, akkor ő is kiment a parkba a vendégeihez sétálni. Ha a szobában nem volt már dolguk, a parkba mentek vagy kilovagoltak, kirándultak vagy a hercegi strandon fürödtek.

- *Nem mentek a többi strandoló közé?*

- Na, azért azt nem - és az emberek sem mentek oda. Bár az előfordult, hogy a kis Györgyhöz odaszaladtak a gyerekek, amikor ott jött-ment. Nagyon édes kisgyerek volt. Most visszakanyarodok édesanyámhoz. Ő mindig ott volt a strandon. Elég fejfájós volt, és ezt a hercegné tudta. Mindig hozott aszpirint anyámnak és a kisgyerekekkel küldte oda: - Bődör néni, a mami küldte, hogy ne fájjon a feje. Szóval ilyen kis emlékeim vannak. Ha jól emlékszem, van egy fénykép is a kis Györgyről, ahol egy lavórban lubickol.

- *Nyilván tanították németre is.*

- Német ajkú volt a nevelőnője, valamilyen Katalin. A lánya - úgy tudom - itt

Festetics György herceg a '30-as évek közepén

él valahol az Alföldön. A gyerek tökéletesen beszélt magyarul és kicsit németül is. A hercegnéhez meg hetente háromszor járt Párkányi Ilona. Nagyon komolyan vette a tanulást, volt egy kis füzet is, amibe magyarul írta a leckét. Törte a magyart, idegen volt az akcentusa, de nagyszerűen megértettük. Bármit ki tudott fejezni és meg tudta magyarázni, mit akar.

- *A hercegnét szerették a városban?*

- Elég népszerű volt, mert nem zárkózott el. Ha meghívták rendezvényekre, ő mindig elment. A herceg ugyanígy. Györgynek nem volt olyan vadember híre, mint Taszilónak. Az biztos, hogy Tasziló egyszer lelövetett egy macskát, mert az a kerti úton ment. A herceg és a vendégek nem jártak ki a városba. A hercegasszony sem, csak néha a Polák Imre boltjába, aminek a helyén most a papírbolt van. Ő szokott behozni anyagokat, amikor még a Prágelnél volt segéd. Az egy nagy ruhásbolt volt, onnan hordták be a szöveteket. Ez már a háború idején volt, amikor már nem lehetett külföldre menni vásárolni. Ott vásárolt szövetet a hercegné, de ő sem járt ki gyakran. A gyerekekhez is úgy jöttek be játszani más gyerekek.

- *Emlékszik arra, mikor a herceg meghalt?*

- Hogyne. Akkor én bent voltam. Hirtelen történt, előtte nem volt semmi baja, betegsége. Mindenki meglepődött. A hercegasszonyé mellett volt a hálószobája, egy ajtó választotta el a két lakosztályt. Mikor bementünk megnézni, az ágyban feküdt, könyv a kezében, a szemüveg a szemén. Előző este későn mentek aludni, fél-egy-egyig is fent voltak. Vacsora után a könyvtár melletti szobába mentek, és ott beszélgettek. Mikor lefeküdtek, akkor az ajtó előtt mindig strázsálta őket valaki, aki éppen be volt osztva. Sokáig az öreg fővadász, a Kardos bácsi őrködött. Nyugdíjban volt már, kapta a járandóságát, de annyira megszokta az öreg a bentitétet, hogy beosztották esti szolgálatra. Ilyenkor

teljes díszbe öltözött, úgy nézett ki, mint egy tengerész főtiszt.

- *Kik jártak ide vendégségbe?*

- A Horthyék természetesen. Horthy az SZTK felőli szárnyon lakott, ott volt a szárnysegéd is. Rengeteg ember volt vele, azok is itt voltak elszállásolva. Név szerint nem tudom, kik jártak ide, de egyet megjegyeztem. Mikor a márványtermet - ahol most a városi könyvtár van - átalakították modern szobákká, egy olasz belsőépítész bízta meg, Olaszországból hozták a kárpitot és a takarókat. Őt Comte de Malagola Cappi-nak hívták. Ez nekem annyira tetszett, hogy soha nem felejttem el. Szépen rendbe hozta a termet. Aztán az angol követ, Csekolics báró, Samarin grófné. Az az igazság, hogy lassan kihullik az emlékezetemből. Horthyék több autóval érkeztek, óriási személyzettel. Előtte és utána detektívek tömkelege, és a kastélyban is állandóan őrizték, fölvaltva mindkét bejáratnál és a főméltóságú asszonynál is. Volt szerencsém neki kezet csókolni. Nagyon szép, kedves ember volt. Aztán kezdetét vette a vadászat, de erről nem sokat tudok, mert bizony akkor nekünk nagyon sok dolgunk volt. Délelőtt is kimentek vadászni, de a villásreggelire, az ebédre visszajöttek. Minden fényes pompával zajlott. Manyika csodálatos asztalterítőt varrt virágokkal. Az uraknak minden nap más szegfű a gomblyukban, fehér, rózsaszín vagy piros. A hölgyek a legszebb estélyi ruhában. A tükörterem mellett volt a tálaló, mi onnan lestük, hogy vonulnak el a hosszú, szőnyeges folyosón, hogy milyen gyönyörű ruhában és milyen elegánsan mennek. Nagyon előkelően étkeztek, csak pici zsongás, finom beszélgetés, kis evőeszköz csilingelés hallatszott. Ez nagyon tetszett nekünk, nagy élmény volt. Egy teljesen más világ, és mi büszkék voltunk, hogy ennek a nagyon szép világnak a kiszolgálói lehetünk.

- *Tehát önök is egy zárt világban éltek.*

- Így igaz, olyan életünk volt, amiről a

kintieknek fogalmuk sem lehetett. Irigyelték a kiváltságunkat.

- *Beszélgettek-e néha a hercegekkel?*

- Nem, mi a gondjainkkal csak a Kulcsárnéhoz fordulhattunk.

- *Tehát a hercegasszony kérdésére nem illet panaszkodni?*

- Nem bizony, de nem is tudtunk volna a kosztoláson kívül rosszat mondani.

- *Volt valami érdekes élménye?*

- Egy Horthy-látogatás alkalmával kivettem a szekrényből a kormányzói zubonyt és felvettem, a sapkát a fejemre tettem és kinyitottam a szoba ajtaját. Ott ült az öreg tiszt, amikor meglátott, rögtön felugrott, mert először csak a ruhát látta. Utána ijedtem csak meg, hogy baj lesz, ha ez kiderült. De nem árultak el, kislányos huncutságnak vették. Egy másik alkalommal a püspöki palástot és kalapot vettem magamra. A nagy biliárdszobán végigmentem, a lányok pedig követtek. Igen ám, csak nem tudtuk összehajtani a palástot, és fel kellett menni az inashoz segítségért. Azt is furcsálltuk, hogy a Festetics Ellának Gantsch báró volt a férje, hogy a herceglány egy bácsihoz ment férjhez. Nagyon gazdag, de zsupori ember volt. Eljöttek nyaralni, de napolajat nem hozott. Édesanyámtól kérdezte, hogy nincs-e olaja? Édesanyám adott neki, a báró el is használta, de nem fizette ki. Amikor Horthy strandolt, még a vízben is ott voltak körülötte a detektívek, közönséges fürdő a közelébe se kerülhetett. A hercegekkel nem így volt. Ha a strandon voltak, a fürdőzők lesték, hogy ott megy a hercegné, meg a kisfiúval játszik a hercegné, homokoznak a gyerekek -, de közel nem mentek, eszükbe sem jutott. A kisgyerekek odafutottak, de azoktól nem is tartották távol a gyereket.

- *Emlékszik a gyerek születésére?*

- Hát az is nagy vihar volt, mert úgy tervezték, hogy Bécsben szül a hercegné. De egy hónappal előbb megindultak a fájások, akkor már nem volt idő az uta-

A gyermek Festetics György póni háton, Keszthely, 1942 körül

zásra. Ezért a kastélyban szült, ide hozták dr. Habar szülész-nőgyógyász főorvost Kanizsáról, a madámmal együtt, akik aztán itt levezették a szülést. Nagy volt az öröm, hogy fiú lett, megnyugodott a nép, hogy nem másra száll majd a hercegi cím és vagyon. Nagy volt a sürgés-forgás. Édes volt az a kisgyerek. A gyerekszobában is kedvesen elbeszélgetett velünk a hercegasszony. Gyönyörködtünk a gyerekekben, és ez nagyon jól esett neki.

- *A herceg halála után mennyire változott meg a kastélyban az élet?*

- Inkább a körülmények változtak meg. Visszagondolva, az az érzésem, hogy egy kicsit szabadabbá vált az élet. Pl. a temetés után újra lovagolt a hercegné, amit a férje életében nem tehetett, György féltette a feleségét. Szabadabb lett a belső légkör is. A hercegasszony mozgékonyabb lett, azelőtt visszafogottabb volt, jobban betartotta a ház írott vagy íratlan törvényeit.

- *Át tudta venni a birtok igazgatását?*

- Végeredményben a herceg ideje alatt is mindent Lénárd, az intéző irányított. Teljhatalmat élvezett, mindenkivel ő tárgyalt, aztán beszámolt a hercegnének. Jól meg is gazdagodott. Nagy vagyonra tett szert, Pesten szállodái voltak a feleségének, és Keszthelyen még gyarapodtak. De hát mit értek vele? Pestre kerültek és hallottam, hogy teljesen tönkrementek. Nem is tudom, él-e még valamelyikük.

Lackner László:

Mise, a rekonstruált zalacsébi fatemplomnak

Király László zeneszerző viszonya zenei stílusokhoz és a szülőföldhöz

Király László 1954-ben született Zalaegerszegen. Zenei tanulmányait a helyi zeneiskolában kezdte, majd a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában folytatta, ahol nagybőgőt és zeneszerzést tanult. Ezután egy évig a Postás Szimfonikus Zenekar tagja volt. Így jutott ki a Bécsi Ünnepi Hetekre, ahol megismerkedett Ligeti Györggyel. A budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán Szervánszky Endre és Petrovics Emil zeneszerzők osztályának hallgatójaként tanult. Tanulmányainak befejezése után 8 hónapot töltött a Genti Egyetem elektronikus zenei stúdiójában. 1981 óta a Magyar Rádió zenei rendezőjeként dolgozik. 1984-93-ig az Országos (később Nemzeti) Filharmónia kortárs zenei szaktanácsadójaként is működött. Szerzeményeiről számos rádiófelvétel készült. Több hanglemezen is megjelentek kompozíciói, melyek budapesti, vidéki és külföldi koncerteken is időnként hallhatók. Zenéjében közérthetőségre, világos kifejezőmódra törekszik. 2002-ben Erkel-díjjal tüntették ki.

Feltehetünk egy cinikusnak tűnő, furcsa kérdést: lehet-e jelentős magyar zeneszerző az, aki a rendszerváltás után nem írt a szakrális zeneirodalom klasszikus műfajába sorolható Misét? Persze a kérdés elmarasztaló állítást sugall, miszerint az elmúlt tíz évnéhány évben megnyílt a lehetősége annak, hogy művészeink mind nyíltabbban, a megbélyegzés kockázata nélkül fordulhassanak az egyházi zeneszerzés felé, és élhetetlen volt az, aki nem ragadta meg az új-régi lehetőséget.

Király László zalaegerszegi születésű, Erkel-díjas zeneszerző rendszeresen hazalátogat a fővárosból, és mintha a szülőföld egyre erőteljesebben csábítaná, ezek az alkalmak mind gyakoribbak.

A Zalaegerszegi Búcsú alkalmával mesélt nekem először arról, miként született meg a szülőföldnek szánt és megírt mise:

- Az Együtt Zalaegerszegért Egyesülettől, mint elszármazott, minden előzmény nélkül, 2002-ben kaptam egy meghívót, az Egerszegi Búcsúra, amelyet

örömmel elfogadtam. A Göcseji Falumúzeumban zajlott a rendezvény és ott fedeztem fel, hogy folyik egy építkezés, és mint megtudtam az egykori XVIII. századi zalacsébi fatemplom mását építette fel az egyesület. Ekkor felajánlottam, hogy írok egy misét ehhez a gyönyörű, archaikus templomhoz.

A dolog persze régebből datálódik, bennem már nagyon régóta érlelődött egy mise terve. Aztán a rendszerváltás után itt olyan misedömping indult el, szinte minden magyar zeneszerző kipróbálta, sőt, volt, aki tízesével ontotta a miséket. Akkor én elhatároztam, hogy soha nem fogok misét írni. Hát, bejött, hogy „soha nem mondd, hogy soha”. Belgiumban tartózkodtam, egyik éjszaka nem tudtam aludni, vergődtem, és hogy, hogy nem, megszólalt a fejemben egy kyrie-dallam. Kottapapírom nem volt, kis fecnire húztam öt vonalat, és leírtam, hogy reggelre el ne felejtsem. Aztán később eszembe jutott egy glória-dallam. Azt is feljegyeztem. Eveken keresztül őrizgettem ezt a cetlit, és

arra gondoltam, hogy egyszer majd komponálok belőle egy misét. Úgy látszik, hogy ennek manapság jött el az ideje.

Úgy igyekeztem, hogy ne legyen túl nehéz, persze ez nem jelenti azt, hogy könnyű lett. Nem az én különleges ötleteimet akartam belesűríteni, hanem arra törekedtem, hogy egy templomi közönség számára szépen hangzó, élvezhető, és emelkedett érzéseket kiváltó mű szülessék. 2002 szeptember közepére a Credo tételt fejeztem be, október közepe táján pedig elkészültem az utolsó tétellel is. Eredetileg arról volt szó, hogy a fatemplom avatása alkalmával mutatjuk be, de az egyesület vezetése úgy döntött, hogy külön program keretében hangzik majd fel, később.

- *Miként változott a zenei stílusod? Igaz-e, hogy a pályád elején a modernebb, az ún. avantgárd irányzatokat követted? Ez miként változott, egyáltalán hol tartasz most?*

- Minden ilyen kérdésfeltevésben érzek egy lappangó megbélyegzést, éppen ezért meg kell védenem az avantgárd zenét. A diktatúrák nem fogadták el, a nácik „elfajzott művészetnek” csúfolták, az elmúlt negyven évben pedig szívesen nevezték a kortárs zenét formalista dekadenciának, ami egyfajta igazságtalan szembeállítást is jelentett, mintha csak a klasszikus zene lenne muzikális, míg a modern nem lenne az. És megszületett a szocialista realizmus, amiben olyan „dicsőséges remekművek” születtek, mint a Dunajevszkij-operettek és az Állami Áruház. Ki kell állnom, az ún. modern zene mellett, hisz a huszadik század első felében modernnek számító nagyok mára már klasszikussá váltak. Gondoljunk Bartókra, Sztravinszkijre, Prokofjevre, Kodályra és még sorolhatnám. Szeretném kinyilatkoztatni, hogy az ún. modernség nem negatív kategória. Nekem is mondták már, hogy ugye maga nem modern, hanem rendes, normális zenét ír.

No, de valójában mi is történt? Mint

időnként minden művészet, a zene is beleszaladt a zsákutcába. A múlt század közepén Stockhausen és Boulez úgy érezték, hogy még jobban el kell távolodni a romantikától, mert nem lehetett folytatni Brahmsot, Puccinit, Verdit, Mahlert stb. Jött egy fiatal generáció, amely robbantott, ők voltak Sztravinszkijék, Bartókék. Aztán jött egy újabb generáció, a neoavantgárd, amely még messzebb ment. Ezek ma már idős emberek, de dolgoznak és ma is ugyanolyan absztrakt zenét írnak, mint fiatalabb korukban. Stockhausen egyik legújabb műve például *A helikopter kvartert*. A művészet egyre absztraktabbá vált, ez nem azt jelenti, hogy egyre rosszabb lett, vagy hogy nem születtek remekművek, csak azt, hogy a közönség mind nehezebben volt képes befogadni. Így aztán a hetvenes évek táján kialakult egy új tonális, vagy új, egyszerű stílus, ami ezeket a tabukat, kliséket elvetette. Aztán jött egy újabb generáció, mint pl. a miénk, amely azt mondta, hogy ebben a stílusban nem lát többet, nem lehet az absztrakciót a végletekig tovább fejleszteni, és új utakat kerestett.

Visszatérve a kérdés lényegéhez, igaz, hogy a pályám elején a modernebb vagy avantgárd irányzatokat követtem, most pedig ezzel a disszonásabb, elvontabb stílussal szemben egy harmonikusabb, egyszerűbbet követek. Fokozatosan jutottam el eddig, nem egyik napról, egyik műről a másikra. Végül is a váltásnak van egy kijelölhető időpontja. A nyolcvanas évek elején Belgiumban jártam, ott nagyon sok új hatás ért. Éreztem, hogy sokféle lehetőség kínálkozik, egyszerűen nem tudtam, hogy merre induljak el. Közben persze voltak kisebb válságok is, volt, hogy három évig semmit nem írtam. Végül 1983-ban, kimerülve, betegen kezdtem hangonként összerakva megtalálni, hogy én valójában mit is akarok, mit is szeretnék. 1990 táján kezdtem érezni, hogy merre fogok tovább lépni, és az elmúlt tíz évben

már rakétaszerű sebességgel írom az egyik darabot a másik után. Amit most képviselek az egy szelídebb hangvétel, de semmiképpen nem kapituláció, nem visszatérés a jó öreg, szakállas brahmsi zenéhez, hanem egy öntisztuló folyamat. Ugyanez az útkeresés az egész világban lezajlott, és ezt az újabb korszakot most posztmodernnek nevezzük.

- *Mi ösztönzött arra, hogy intenzíven zalai témák felé fordulj?*

- Az ezoterikus pszichológia szerint a lelki betegségek egyik fő oka, hogy elveszítik az emberek a gyökereiket. Ma egy modern népvándorlás tanúi vagyunk, szinte senki nem ott él, ahol megszületett. Ha megnézzük a híres költők, festők, zeneszerzők életrajzát azt látjuk, hogy X született mondjuk Dicsőszentmártonban és Bécsben él, vagy Y meglátta a napvilágot Székelyudvarhelyen és New Yorkban telepedett le, és sorolhatnám. Az emberek többsége elveszti a talajt a lába alól. Ez egy iszonyatos tragédia, ami csak később tudatosul, amikor már a tudatalattiban rengeteget rombolt.

Tizennégy éves koromig Zalaegersze-
gen éltem, de állandóan elvagyódtam, és tudtam, hogy majd, egyszer Budapesten fogok élni, mert zeneszerzést csak ott lehet tanulni, ezt a pályát csak ott lehet bejárni. Tudtam, hogy el kell szakadnom, de arra nem gondoltam, hogy ez ugyanakkor egy hatalmas lelki sebet is okoz. Az egész alkotóművészet nem más, mint az ember őstraumájának - a születés lelki sebének - a begyógyítása. Egy idő után én is eljutottam addig, hogy ezt a sebet be kell gyógyítani. Tehát az önkéntes emigrációval kellett kezelnem a sérelmeket fel kell oldani, és ennek az a módja, hogy visszafordulok a szülőföld tájai felé, azzal együtt, hogy

tudom, ez így egy látszat kezelés, álmegoldás, és mégis. Ugyanis én most már soha nem tudok oda visszaköltözni; minden itt van Budapesten, a munkám, a karrierem, a családom. Így is nagyon nehéz a felszínen maradni, hát még, ha elvonulok vidékre... Ezért a művészetemmel igyekszem ezt a feszültséget, vágyódást feloldani, - szublimálni, ahogy Freud mondaná. Így aztán zeneművekben ölt testet ez a nosztalgia, ez a fájdalom.

- *Mi volt az első lépés ebben a haza felé fordulásban?*

- Amikor a Varsói Ősz című rendezvényen megismertem az első folklorista lengyel irányzatot, akkor írtam én is egy darabot *Zalai bokréta* címmel. Természetesen zalai népdalok kimerevített, lecsupaszított, absztrakt változatai ezek, egy kicsit még kezdetleges módon. Eljuttattam a Rádió népzenei rovatához, és ők fel is vették, majd megkértek, hogy készítsek hagyományos népdal-feldolgozásokat, mert azokra nagy igény lenne. Hozzáálltam, és Vajda Józsi bácsi *Zalai zöld erdőben* című gyűjteményéből feldolgoztam néhány népdalt. Rögzítették is *Zalai népdalok* címmel.

Aztán nagy szünet következett, nem foglalkoztam a zalaisággal. 1984-ben, amikor kezembe kaptam a *Visszhang* című zalai irodalmi antológiát, amiben meglepően sok költő hangulatos, jó versét tették közzé, rácsodálkoztam. Nem tudtam, hogy ilyen gazdag és sokszínű költészet virágzik a szülőföldemen. Nyomban komponáltam hat kórusművet vegyes karra, igaz, hogy tizennyolc évbe telt, míg felvették a Rádióban, illetve koncerten megszólalt. Utána megint szünet következett. Majd kilencvenben írtam meg a *Zalatój* című, négytétéles zenekari szvitet, ez ma az

egyik legfontosabb darabom. Öt év múlva érintett meg két költő, Kántor János Kurszán és Szoliva János költészete, tőlük zenésítettem meg nyolc haikut, kamara együttesre. Ez is nyilvánosan elhangzott. 1998-ban találtam rá az *Egerszegi múzsa* című kötetre, ebből nőtt ki azt ötvennyolc dalból álló *Egerszegi daloskönyv* című dalciklus. Hát, valójában ezekben tudtam igazán mélyen kiélni zalai nosztalgiámat. Ennek aztán még egy utóhangja is született, a *Vallomások Zaláról* címmel, amely kamarazenekari kísérettel, két szólistával szólaltatható meg. Bemutatóra vár, bár részleteit az idei Egerszegi Búcsúban hallhatta a közönség.

- *Min dolgozol, milyen további terveid vannak?*

- A következő másfél évben három nagyméretű, zalai témájú zeneművet szeretnék megírni, de ezek részleteit most még nem árulnám el. Legyen titok, meglepetésnek szánom. Természetes, hogy a szülőföld téma is előbb-utóbb kimerül, mindenesetre túljutottam vele a kulminációs ponton.

Idén nyáron írtam picit lányomnak a második születésnapjára, egy fuvola-zongora divertimentót, öt tételben, *Veronikának* címmel. Várhatóan a Fészek klubban mutatják be novemberben. Aztán komponáltam egy klarinét kvintettet, egy lassú

és egy gyors tétellel, *Sírató és tréfa* címmel. Ennek az az érdekessége, hogy az első tizenkét ütem még 1975 nyarán készült el, ugyanis szerettem volna írni egy klarinét, brácsa, cselló triót, elkezdtem és tizenkét ütem után megakadtam, nem tudtam folytatni. A témát eltettem, huszonnyolc év után mostanában előkerült, és ebből kicsirázva született meg nemrég egy nagyon jól sikerült, klarinétre és vonósnégyesre írt kompozíció.

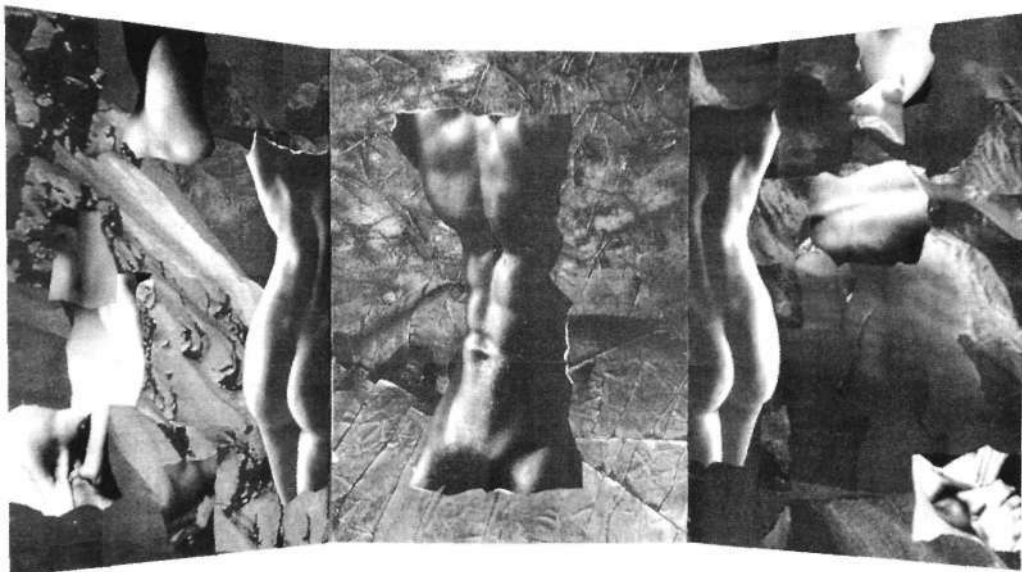
A közelmúltban a kezembe került Horváth Károly *Csúfolók a Kerka mentén* című füzet. Láttam, hogy nagyon jópofa, pajzán népi szövegek vannak benne, nos ezt felhasználva készítettem el egy húsz tételes, tizenegy-két perces kórusművet. Remélem a kórusok szívesen éneklék majd, és hát szeretném felajánlani a Nemzeti Énekkarnak.

- *Mikor látogatsz legközelebb haza?*

- Nemrég üzent a szülőváros, hogy a fentebb említett mise bemutatójára november végén kerül sor. Nagy várakozással és izgalommal tekintek az esemény elé.

Lapzárta után, november 30-án létrejött az ősbemutató, a zalaegerszegi Canterina Kamarakórus Paál Enikő vezetésével, orgonakísérettel, a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben, telt ház előtt, nagy sikerrel megszólaltatta a Zalaegerszegi Misét.

Dús László: *Siremlék/Tomb* 2002

Szabad „KÉP-zetek” jegyzéke...

- Fotófestmények - Dús László kiállítása
Székesfehérvár, Csók István Képtár
2003. szeptember 13 - október 12.

Dús László festőt személyesen nem ismerem. Sokat hallottam róla, láttam kiállításait Zalaegerszegen, Budapesten és Székesfehérváron a Csók István Képtárban. Tudom, hogy szakkört vezetett szülővárosában, és tudom, hogy sokan nőttek ki ebből a szakkörből, akik ma is képzőművészettel foglalkoznak akár profi, akár amatőr szinten. Szakköre mára városi legendává nőtt, ahogy ő maga is. Távozott a városból, az országból és megjárta Amerikát - a világ jelenlegi kulturális centrumait - de ma itthon Budapesten él és dolgozik.

Dús László absztrakt festő. Különös ellentmondás a kiállítást nézve ez a mondat, hiszen a képek nagy részén figurák és figurarészletek alkotják a kompozíció törzsét. Tépett, lézermásolóval összedolgozott, manipulált fotók egységes textúrává olvadva „festik” ismerősen idegen történetüket. Egymásnak feszülő, blaszfémikusan összezsugorított formák - formai és tar-

talmi hozadékaikkal együtt - kerülnek új összefüggésekbe, hogy aztán sajátos, sűrű szövésű felületté szelídüljenek a kiállításlátogató tekintetében.

Dús nem leképezi a világot, hanem priméren beemeli a képzőművészet területére. Nyersen és őszintén jelennek meg a reprodukciók tucatjaiból ismert művészettörténeti ikonok, festményrészletek, a reklámpar magakellettő fotóival és árucikkeivel körítve, miközben szociofotók és absztrakt képtöredékek fogják össze és rendezik kompozíciós egységbe a különböző fragmentumokat.

Pop Art-os felhangok, *Rauschenberg* és *Warhol* öröksége köszön vissza ránk. Konkrét és elúszó, alaktalan formák kapcsolódnak egymásba, rejtélyes jelentéstartalokat sugallva a szemlélőnek. *Marshall McLuhan* globális világaluja idéződik fel - a fogyasztás és a pénz hatalma a tudás és megőrzés emlékműveire épül. Ritmus és folt, zsugorított és felnagyított, saját lép-

Dús László: *Hosszú méla les* - kiállítási enteriőr, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2003.

tékeikből kiszabadított emberi testrészek, állati portrék és fakturális hatásokat idéző falak, fonatok, épületegyüttesek légifotói kavarnak körülöttünk. A természetes formák szabadon alakulnak át egymás hatására absztrakt képtöredékekké, felolvadva és belesimulva a képek textúrájának sajátos ritmusaiba. Új és új történetek indulnak, összefonódnak és szét hullnak a zsúfolt kompozíciók szövődéseiben. A tudat mélyrétegeiből mintegy *Camera Obscurán* keresztül vetítik vissza a szemlélő álmait.

Dús László rátenyerel a világra, és semmit nem enged kicsúszni az ujjai közül. A barokkosan tobzódó - sűrűsödő és ritkuló képfolyam - a kizökent világ lenyomata. Megkövült és a létből kihasított nemlét - emlékekbe ágyazott „zárványkultúra”. Kimerevített és áthatolhatatlanul burjánzó „múltszövedék”. A terem levegőjében ott lebeg az emberi létezés erjedt mocska. Dús azonban az új összefüggésekkel mégis tisztára mos, felemel, eltávolít, és ugyanazzal a gesztussal visszalendít valami időntúli rendbe, a történetek pillanatra megállított - visszapörgetett - kezdeteibe. Sűrű szövésű képfelületek, transzparen-

ciák és időparadoxonok, síkszerűség és térbeliség egyaránt jellemzi a kiállított munkákat. A kép jelentés és mondanivaló, eszköz és cél, a fehér falakon megjelenő „ragyogás és ünnepélyesség” kinyilatkoztatása ill. tagadása egyben. Olyan, mint ködben sétálni, nincsenek határok és nincs mozgás. A mozdulat illúziója bezárított ebbe a globális „emléktérbe”. Egy kinyújtott kéz, egy talp lenyomata, mint visszaterő motívum, vertikális komponáló elemként épül össze egy síkban kiterített holdbéli táj pókhálószerű rajzolataival. Fájdalmas képek ezek. Saját emberi esendőségeink tükrei. Világban való jelenlétünk tudatalatti félelmei és kivetülései. Nincs más lehetőség a „totális létélménnyel” szemben, mint az emlékezés és a behódolás. Saját hűségünk a múlthoz, létünk gyökereinek tükre. Dús László munkáival a csend van jelen a teremben. Nincs harsány magakelletés, és mégis tetszik, nincs behízelt technikai bravúr, mégis magával ragad és töprengésre késztet. A csend és a megidézés képei ezek. Személyes szekvenciák a világról.

Netz, vagy éppen Firhang

(Ernszt András kiállításán, a szentendrei Art-éria Galériában tavaly elhangzott megnyitó szerkesztett és rövidített változata.)

Ernszt András művein végigpillantva az első impresszió, hogy a 15. században gyökerező velencei csoda, a csipke - legalábbis számos jelenkori változata - meghatározó eleme műveinek. Vonzalma e matéria iránt bizonyára iparművészeti tanulmányaiból ered, hiszen a Pécsi Művészeti Szakközépiskola textil szakán maga is szőnyeget és gobleneket készített. Különböző mintájú csipkerészletek keltette felületi hatásokkal 1996 táján, mint festészet szakos egyetemi hallgató, kisméretű grafikákon kezdett kísérletezni. Érdeklődése a változatos textúrájú felületek iránt tartósnak bizonyul. Szabad kísérletezésű festményei és grafikai sorozatokon belüli forma- és egymással kacérkodó színvariációk, melyeken az egymásra nyomott csipkemustra áttetszősége és tűnékenysége, az egyéni színkultúra, az egymáson átható színek és felületek szubjektív csengése dominál. A látszólag véletlenszerűen kiragadott textúra adta szabályos ritmust festői hatásokkal alakítva és fellazítva, elfedve és kiemelve fejleszti képeit, melyeken a hétköznapi anyag átlényegülésének élvezete sugárzik át. Vegyes technikájú kompozícióin a hagyományos ecsettel való festés mellett festéksorgatást, szitázást és szórópisztolyt alkalmaz, így rögzítve a felület struktúráját. Művei sokszor címükben is az alkalmazott anyagra utalnak, mint *Netz* vagy éppen *Firhang*. *Ornamens* című sorozatán egyenesen csipke applikációt használ. Ezeken a kisméretű vásznon a dekoratív virágszövedék homályos foltokban és lecsorgó festékekben oldódik fel, itt-ott pasztózus festékréteg alakítja a felületet. A gondosan válogatott színekből - gyakran viola, rózsza, barack és narancs - ragyogás árad. A függöny és a fátyol szimbolikusan mindig a titkot rejtí és védelmezi, így a mögépillantás a leplelézést, az ismeretek megszerzését, a beavatást jelenti. Ernszt képein a textília ké-

pe/nyoma nem szimbolikus elem - éppen elemnek sem nevezhető olyannyira integrálódik, - ám mégis mintha egy bensőséges világot takarna és tárna fel. Műtermi körülmények közt létrejött fiktív tájak fennkőlt megfogalmazásai *Rétegek* c. kisméretű vásznai, melyeken inkább csak érezzük, mint látjuk a képzeletbeli tájat, az atmoszférikus hatásokat keltő leheletszerű rétegek alatt. Visszafogottabb színek, egyszerűbb és finomabb szövedék jellemzi ezeket a képeket. Némelyik alkotáson a szövött anyag átvett/vitt rajzolata olyannyira konkurál a vászon alappal, hogy az már-már falikárpit hatását kelti. Mintha a vászon textúrája kerülne felülre, kétértelművé válik a minta és háttér viszonya. Felvetődik a kérdés, mi van alul, és mi van felül, mi az előtér és mi a háttér? E különös optikai hatásokat nyújtó műveket szemlélve az embernek olyan érzése támad, mintha könnyes szemmel nézné a képeket. Nincs leírható rendszer, hogy mikor válnak szét és olvadnak össze a különböző síkok, színek és rétegek, lehetetlen szétválasztani a felületeket. Világos színek, fátyolos foltok kerülnek egymásra, a formák elveszítik élességüket és illuzionisztikus mélységet kap a felület. A strukturális jegyek és a művész gesztusai válnak témává, a minta a festői hatásokkal együtt a vizuális harmónia és rend érzetét nyújtja. Ernszt András festményei nem elkülönült elemeivel hatnak ránk, művein nincs hagyományos értelemben vett látvány. Festői felfogásában a végteleníthető felület gazdag színekben és különböző rétegekben való oldódása érvényesül, melyet egység, integráció és folyamatosság jellemel, alkotásain nyoma sincs erőfeszítésnek, finom színharmónia vagy éppen diszszonancia, öröm és optimizmus árad belőlük.

Simonffy Szilvia

Chak István:

Egy Aase-díjról, elfogultan

György János színművész Háy János: Herner Ferike faterja című darabjában (Papi Jóska), Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház, 2003.

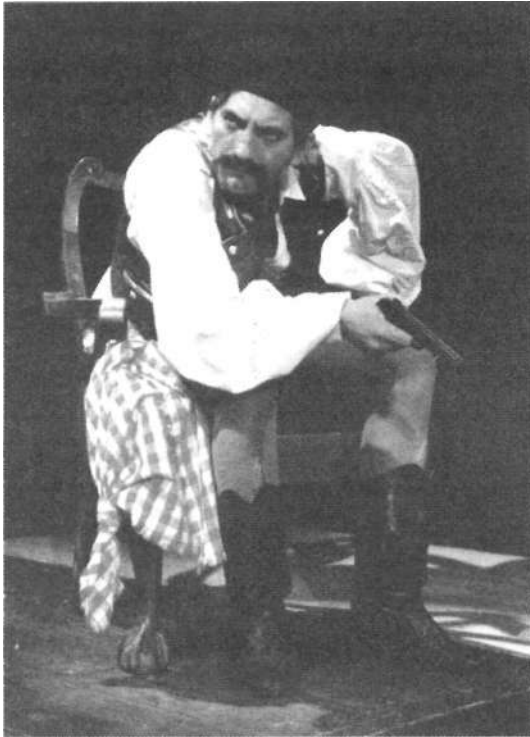

Mikor e sorokat írom, még nem kapta meg, de néhány nappal ezelőtt már megszellőztette „az újság”: a 2003-as év négy Aase-díjának egyikét György Jánosnak, a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház művészeinek ítelték oda, akit a hír az Üvegcipő próbaidőszakának utolsó harmadában ért, amiben is a Ház-mester szerepét alakítja.

Aase-díj ...neki? Ötven évesen? Hiszen az életműdíj...! De hiszen csak most jött, még húsz éve sincs! (Jó, jó, az a pár hónap már...)Valóban: 32 év színpadon - s remélem: legalább még húsz! - már múlt, ráadásul nem is harminckettő, hiszen a keszthelyi Szabadtéri Színházban már megcsapta a színház levegője - ahogy ő fogalmazott -, már kisgyerek-

Isaak Babel: Húsvétjában Hlebnyikovként Szalma Tamással (Ruszi József rendezése, 1984)

Görgy Gábor: Komámasszony, hol a stukker? Márton, a vidéki szerepében, rendező: Fráter András, 1985.

ként „fellépett” - inaskodott, statisztászkodott. Tanulta a szakmát, mondhatjuk utólag, mert érettségi után egyből segédszínésznek szerződött a Déryné Színházhoz, ahonnan - felvételiztetés után! - Ruszt József hívta a kecskeméti Katona

József Színházhoz.

Innen követte mesterét Zalaegerszegre. Nem lett vezető színész, tán nem is akart az lenni: közmunkás inkább - ahogy ő mondaná, segédlelkész Thália templomában - vélem én -, aki nélkül az „úrfelmutatás” nem az, aminek lennie kell.

Karakter. Tudja. Jellemkarakter - egészítem még ki: alázat, kötelesség- és felelősségtudat a mesterséggel, a hivatással szemben. Csupa olyan, amit át kellene - kell! javítana most ki - plántálni a fiatalabbakba.

De hiszen ezt teszi: sok kineveltje már évek óta, fiúk, lányok vegyesen - a stúdiósok. Ahogy egykor Bartha Mária „kiscsibéi”...

Szeretik - ezzel keveset mondtam, de az, hogy tanítványai táblával jelölték meg helyét a klubban - egyedül neki! - már jelez valamit.

Mire e sorok megjelennek, már biztosan átvette - megérdemelten! - a díjat, melyhez ez úton is gratulálunk. Az ünnepi alkalomból köszöntse őt e sorokon kívül néhány emlékezetes alakításának felidézése.

Rideg Sándor: Indul a bakterház című darabjában Koncz bácsi szerepében, a Bendegúzt alakító Bogár Gergővel. Rendező: Bereményi Géza, 2003.

*Arató Antal***Fejtő Ferenc Könyvtár Fehérvárcsurgón**

A fehérvárcsurgói Károlyi-kastélyban október 9-én avatták fel azt az önálló könyvtárat (teljes nevén: Károlyi József Alapítvány Fejtő Ferenc Könyvtár Európai Dokumentációs Központ), amelyet Fejtő Ferencnek a Károlyi József Alapítvány részére ajándékozott dokumentumaiból hoztak létre. Az ünnepségen Károlyi György, az alapítvány elnöke elmondta, különös megtiszteltetés számukra, hogy a Fejtő-gyűjteményt megkapták, mert az anyag jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a kastély Nemzetközi Kulturális Találkozó Központtá váljon, illetve azok hálózatának tagja lehessen. Dominique de Comles de Nayvers, Franciaország magyarországi nagykövete hangsúlyozta, hogy a könyvtár a magyar-francia kapcsolatok újabb jelképe, s hogy Fejtő Ferenc azok közé tartozik, aki láthatta, hogy az elmúlt évtizedek történetében mennyi minden ellentmondás volt, ám ő több generációnak mondta el, hogy hogyan lehetett volna másként. Az új könyvtár az Európai Unió szellemiségét tükrözi, annál is inkább, mert Magyarország rövidesen visszatér családjához, amely csonka volt nélküle, s így a két ország immár együttesen járulhat hozzá Európa megújulásához. A nagykövet úr után számos közéleti méltóság, személyiség köszöntötte az író, többek között Litter Nándor, Nagykanizsa polgármestere méltatta a város jeles szülöttének és díszpolgárának kivételes szellemi teljesítményét.

Fejtő Ferenc meghatottan szólt arról, milyen megtiszteltetés számára, hogy nevét adhatja egy könyvtárnak, amely majdnem hetven év munkájának a dokumentumait tartalmazza, s hogy sajnos a magyarországi könyvtára az ostrom alatt elveszett Gáspár Zoltánnal együtt, akinek a lakását odaadta. (Gáspár Zoltánt, aki József Attilával együtt szerkesztő társa volt a *Szép*

Szónál, 1944 decemberében a nyilasok lőtték le az említett lakás előtt.) Szólt arról, hogy Franciaországnak köszönheti, hogy tovább dolgozhatott, mint magyar író, s hogy Franciaországban közölhetett olyan munkákat, amelyeket magyarul írt - pl. II. József császár rehabilitásáról, akinek uralkodása alatt jött létre az az értelmiségi réteg, amely aztán végigkísérte Magyarország történetét -, s hogy szabadon írhatta a népi demokráciák történetéről, a hajdan volt birodalmakról, miközben itthon hazaáruló imperialistának nevezték. Méltatta Károlyi György és Angelica grófné érdemeit a könyvtár kialakításában, megemlítve, hogy a grófné (aki - többek között - okleveles levéltáros is) olykor reggel 9 órától este 9 óráig leltározta az elvitelre kerülő nyomtatványokat. Elmondta, hogy adománya egyúttal szimbolikus jelentőségű is: igazságot kell szolgáltatni a magyar arisztokráciának, amely oly sokat tett a kultúra érdekében. Utalt arra, hogy a legitim Károlyi József és Károlyi Mihály (az utóbbinak egy ideig munkatársa is volt) jó barátok maradtak, azaz a világnézeteken felül is lehet egyetértést találni. A *Szép Szónak* is ez volt a célja, ezért adtak helyt az 1930-as évek közepétől a román, a cseh, a lengyel költőknek a folyóiratban. Végezetül szólt arról, hogy 1939-ben, Bretagne-ban - idegeneket keresve - csendőrök igazoltatták. Kiderült: idegenek nincsenek, csak magyarországi franciák vannak. Majd így fejezte be: „Ez a kettős identitás volt életem vezéreszméje.”

A könyvtár egyébként a kastély felújított épületszárnyának két tágas termében nyert elhelyezést, s ezekhez kapcsolódik még egy olvasóterem. A gyűjtemény több mint 6000, elsősorban francia, magyar, angol, olasz és német nyelvű könyvet tartalmaz, ám folyamatosan kiegészül a Fejtő

Ferenctől érkező újabb adományokkal. A szabadpolcon elhelyezett könyvek az adományozó szerint megkívánt szakrendben kerültek elhelyezésre:

- filozófia és nyelvészet;
- vallási doktrínák, különösen a zsidó vallás, a shoah és a zsidó közösségek élete a közép-európai országokban a kommunizmus idején;
- politikai doktrínák, könyvek gyűjteménye a szocializmusról, a kommunizmusról (főleg a leninizmusról és a trockizmusról), a szociáldemokráciáról stb.;
- Európa története a 18. századtól, különös tekintettel Közép-Európára: számottevő gyűjtemény Magyarországról, Ausztriáról (a Jacques Droz Gyűjtemény kiegészítésének köszönhetően), Németországról (a párizsi BILD adományának köszönhetően) és Franciaországról;
- a legfontosabb európai államok politikai története és a totalitárius politikai rendszerek, a totalitárius rendszerű államok ellenzéke, a keleti országokban és Szovjetunióban betiltott művek;
- az emberi jogok kérdései és a náci, sztálini, kínai internálótáborok;
- szociológia;
- Kínáról és a kínai-szovjet kapcsolatokról.

A könyvtárban található még a feldolgozás alatt álló lapkivágatgyűjtemény, mely a Fejtő Ferenc által kutatott témához kapcsolódik, s nagyon jól egészíti ki a könyvgyűjteményt. A lapkivágatok 1945-ig, néha a háború előtti évekre tekintenek vissza és a jelentősebb nyugati és magyarországi lapokból származnak, sok esetben jegyzetekkel vannak ellátva, egyébként tematikusan (a témák követik a könyvek szakrendjét), egy-egy témán belül pedig időrendbe vannak elrendezve. A lapkivágatokat tartalmazó dossziékban számos kivonat, konferenciákon, tudományos tanácskozáson készült jegyzet, hírügynökségi (AFP, Szabad Európa Rádió stb.) jelentés is található. (Ennek kapcsán ismételtlen érdemes felhívunk a figyelmet arra, hogy a Fehérvárcsurgótól mintegy

húsz km-re, a Vörösmarty Mihály Megyei könyvtárban található Supka Géza író, régész, szerkesztő, politikus több mint 100.000 lapkivágatot tartalmazó hagyatéka, amelyet az örökös, dr. Supka Magdolna korábban a könyvtárnak adományozott. A lapkivágatok tematikus elrendezése (pl. Kisebbség, Palesztina, Zsidókérdés stb.) sokban hasonlít a Fejtő Könyvtárban látottakhoz, s bizonyára jól kiegészíti azt, mert elsősorban a két világháború között megjelent cikkeket tartalmazza.) Az olvasóteremben lelhető fel a több mint 350 féle, francia, angol, olasz és magyar nyelvű, elsősorban társadalomtudományi folyóirat, betűrendben. (Az egyes évfolyamok kiegészítését folyamatosan végzik.)

Mindemellett az alapítvány őrzi még Kolnai Aurél (1900-1973), Londonban elhunyt filozófus, közíró archívumát is, valamint létre kívánna hozni egy különgyűjteményt Fejtő Ferenc műveiből, amely tartalmazza még jegyzeteit, kéziratait, cikkeit, a műveiről megjelent kommentárokat, kritikákat, valamint szakmai és magánlevelezését. (Ezek kutatása azonban csak egy tudományos bizottság előzetes engedélyének megszerzése után válik majd lehetségessé.)

Láthatjuk, a hazai nyilvános könyvtárak rendszere egy maga nemében egyedülálló közgyűjteménnyel gyarapodott, amelyet az alapítvány vezetői önként vállalt, nagy ügyszeretettel és kiváló szakmai hozzáértéssel alakítottak ki, s amely minden bizonnyal egyaránt érdeklődésre tarthat számot a határon túli és magyarországi kutatók, de akár a kastélyt turistaként meglátogatók körében is. Annál is inkább, mert a könyvtár hétfőtől péntekig 9 és 17 óra között tart nyitva (hétfőgőn megbeszélés szerint fogadja a látogatókat), a kutatók részére pedig vendégszobát is biztosít.

(Elérhetőség: Tel.: 22/578-080,
fax: 22/426-003,

E-mail: karolyi-kastely@axelero.hu)

Már kapható Chak István Brusztolva című, a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház produkciói köré szerveződő interjúinak gyűjteménye, mely abból az alkalomból jelent meg, hogy a színház 20 éve vette fel az ismert, nagykanizsai születésű rendező nevét. A tizenegy beszélgetés rendezőkkel, színészekkel a színházi műhelymunka titkaiba enged betekintést. A kötet megjelenését a szerző magánkiadásában, jelentős szponzori támogatás tette lehetővé.

Újabb CD-je jelent meg a Kossuth-díjas szerzőpárosnak, Cseh Tamásnak és Bereményi Gézának Jóslat a metron című. A felvétel a 2003-as, május 13-diki, zalaegerszegi előadás alapján készült.

A Zalai Írók Egyesületének kiadásában jelent meg Erdős Attila A vándorzenész arca című verskötete.

A szombathelyi Életünk- Faludy Ferenc Alapítvány gondozásában látott napvilágot Gyurácz Ferenc Két szűk évtized - Válogatott irodalomkritikai írások, 1981-1999 című kötete. Az ismert, igényes irodalomtörténész és kritikus a klasszikus értékek új szemléletű megközelítésén túl figyelemmel kíséri a régióban élő alkotók munkásságát is, beleértve a Mura mentén születő irodalmi termést. A kötetet Pete György szerkesztette és az igényes utószó is az ő tollából született.

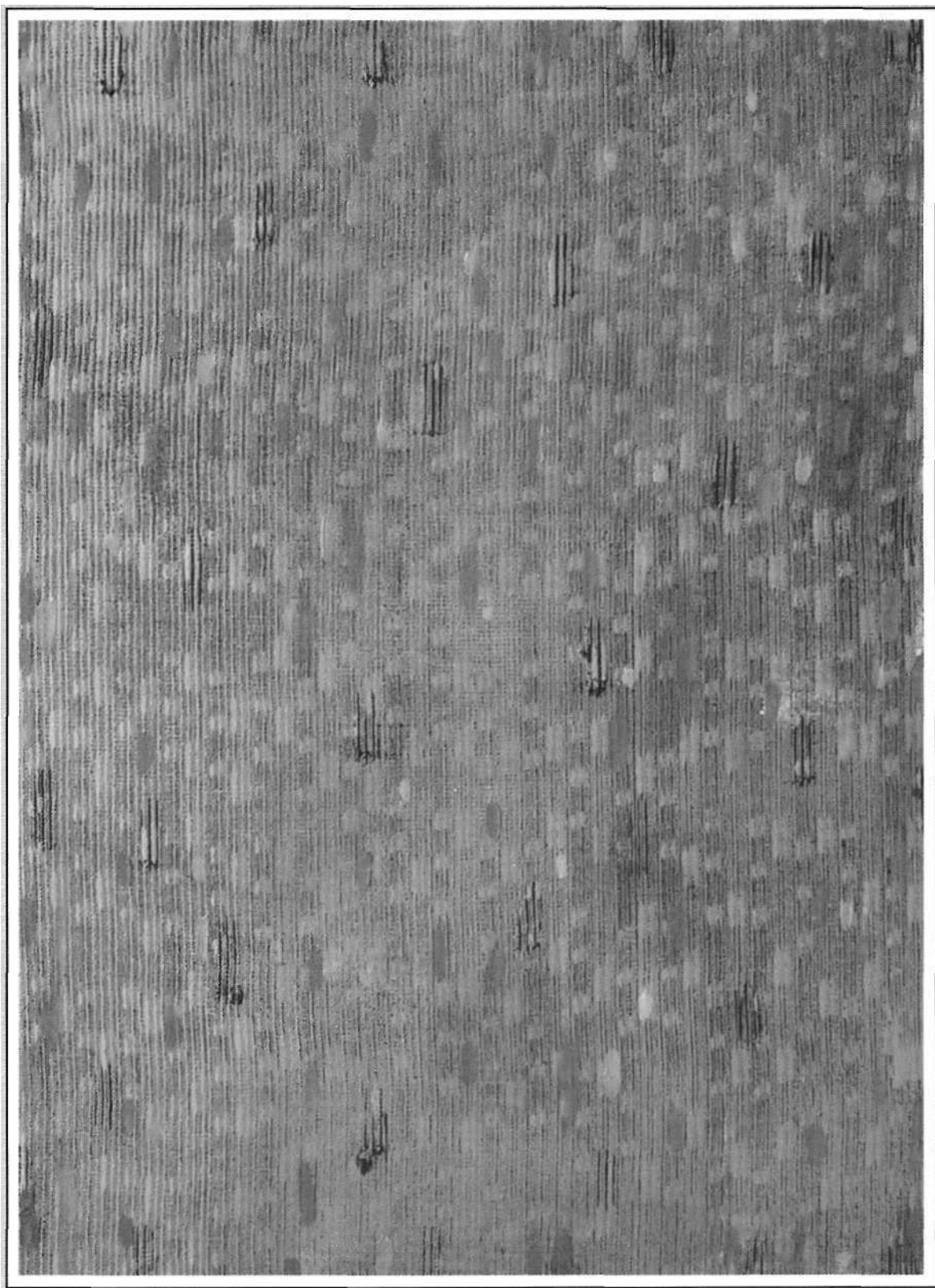
A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet jelentette meg a karácsonyi könyvvásárra Bence Utrosa Gabriella Egy kis makk története és más mesék című kötetét. A lendvai Galéria-Múzeumban rendezett december 19-diki bemutatón Péntek Imre költő-szerkesztő ajánlotta közönség figyelmébe az óvodásoknak-alsósoknak szóló meseválogatást, amely méltó folytatása az 1997-es, Ki lakik a sötétben? című, nagy sikerű, hasonló mesekönyvnek. A mesék hangulatához illő illusztrációkat Sinko Szabina grafikusművész készítette. Az esten közreműködött Farkasi Csilla.

Képjegyzék

- 19. oldal: Dús László: Mauzóleum - részlet
- 25. oldal: Dús László: Gondolatritmus
- 27. oldal: Dús László: Mauzóleum - részlet
- 46. oldal: Dús László: Hosszú méla les - részlet
- 53. oldal: Dús László: Studiolo
- 76. oldal: Bődör Ilona, Mosdósi Mária, Porkoláb Erzsébet szobalányok,... Irén (konyhalány) elől az udvarmesterék
- 81. oldal: Festetics György herceg a '30-as évek közepén
- 83. oldal: A gyermek Festetics György póni háton, Keszthely, 1942 körül
- 88. oldal: Dús László: Síremlék/Tomb 2002
- 89. oldal: Dús László: Hosszú méla les - kiállítási enteriőr, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2003.
- 91. oldal: György János színművész Háy János: Herner Ferike faterja című darabjában (Papi Jóska), Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház, 2003.
- 91. oldal: Isaak Babel: Húsvétjában Hlebnyikovként Szalma Tamással (Ruszt József rendezése, 1984)
- 92. oldal: Görgey Gábor: Komámasszony, hol a stukker? Márton, a vidéki szerepében, rendező: Fráter András, 1985.
- 92. oldal: Rideg Sándor: Indul a bakterház című darabjában Koncz bácsi szerepében, a Bendegúzt alakító Bogár Gergővel. Rendező: Bereményi Géza, 2003.

Szerzőinkről:

- Arató Antal** (1942) Székesfehérvár; könyvtáros, művészeti író.
- Bakonyi István** (1952) Székesfehérvár; irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Vendégeim voltak (Válogatott interjúk), Árgus Kiadó - Vörösmarty Társaság, 2003.
- Bereményi Géza** (1946) Zalaegerszeg; író, költő, színházi- és filmrendező. Jóslat a metrón című új, Cseh Tamással közös CD-jük karácsony előtt jelent meg.
- Búzás Huba** (1935) Veszprém; költő.
- Chak István** (1953) Zalaegerszeg; költő, prózaíró. Amima című, első verskötete nemrég jelent meg. Karácsony előtt láttak napvilágot színházi interjúi, Brusztolva címmel.
- Czene Csaba**, Nagykanizsa, költő. Időmozaik című CD-je, mely megzenésített verseit tartalmazza, a közelmúltban jelent meg.
- Czigány György** (1931) Budapest; költő, prózaíró.
- Fa Ede** (1935) Nagykanizsa; költő, kritikus. Gim Dong-in (Korea), író.
- Halász Albert** (1969) Lendva (Szlovénia); költő, néprajzkutató. Legutóbbi kötete: I-konok (versek), 1996.
- Horváth M. Zoltán** (1968) Zalaegerszeg-Pécs, festőművész, művészeti író. Lapunk képzőművészeti rovatvezetője.
- Kara Kocsis Gabriella**, Keszthely; költő, prózaíró. Visszhang sem felel című kötete a közeljövőben jelenik meg a Zala Írók Egyesülete kiadásában.
- Karay Lajos** (1934) Keszthely; költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: A bolond beszél, új versek, Életünk - Faludy Ferenc Alapítvány, 2003.
- Katona Csaba**, Budapest, történész.
- Kárpáti Kantó Katalin**, Nagykanizsa, költő.
- Kondákor Gyöngyi** (1959) Lenti; költő.
- Lackner László** (1943) Zalaegerszeg. Prózaíró, kritikus.
- Lánghi Péter**, Keszthely, versei jelentek meg a Hitelben.
- Lőrincz Lajos**, Keszthely, költő.
- Mátyus Alíz** (1948) Budapest; prózaíró, szociológus.
- Péntek Imre** (1942) Zalaegerszeg; költő, kritikus, művészeti író.
- Rajnai Rotter Csaba**, Keszthely, prózaíró. Legutóbbi kötete: Napkeltétől napnyugtáig. Szerzői kiadás, 2001.
- Sabján Ferenc** (1954) Nagykanizsa; 1976-tól ír verseket, legutóbbi kötete: Hogy rád bíz-hassam, Zalai Írók Egyesülete, 2003.
- Simonffy Szilvia** (1974) Budapest; művészettörténész.
- Soós József**, Lenti, versei jelentek meg antológiákban, napilapokban.
- Szeles József** (1956) Keszthely; versei folyóiratokban és napilapokban jelentek meg.
- Szemes Péter** (1979) Zalaegerszeg, irodalomtörténész, kritikus. Lapunk Tanulmány és kritika rovatának vezetője.
- Szép Gyula** (1944) Pókaszeptek; versei napilapokban és antológiákban jelentek meg.
- Tar Ferenc** (1955) Hévíz; történész.
- Tóth Erzsébet** (1951) Budapest; költő, legutóbbi kötete: Lisszaboni járat, Kortárs Kiadó, 2000.
- Tóth Imre** (1966) Zalaegerszeg, költő. Első verseskötete Nostradamusz menyegzője címmel megjelenés előtt áll.
- Varga Zoltán** (1981) Zalakoppány, versei napilapokban jelentek meg.

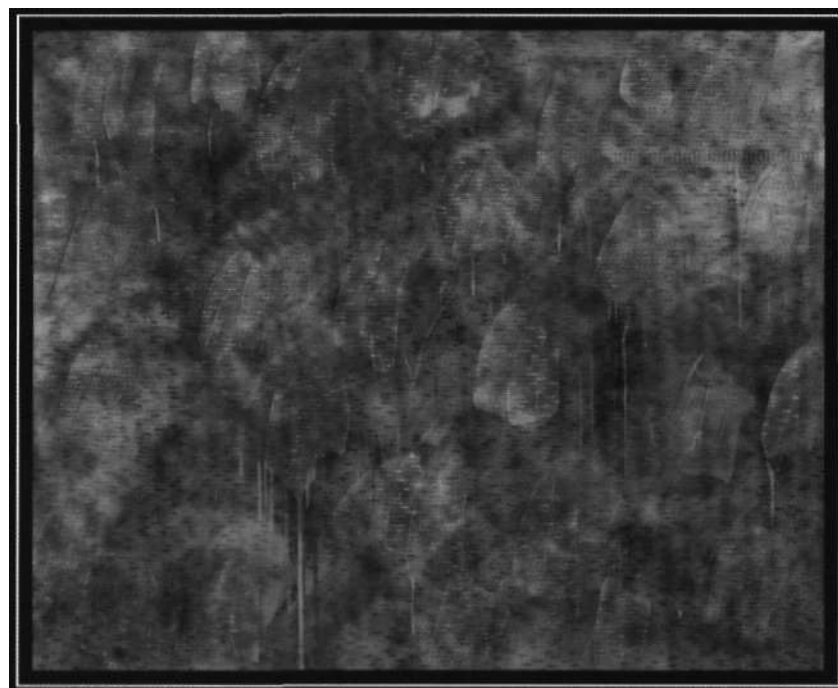

Ernő Székely: Horizontalis rétegződés, 2003

PANNON

LNKÖB

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

Következő számaink tartalmából

Kabdebő Tamás, Tömöry Péter, Szegedi Kovács György, Halmai Róbert, Rátai Magyar Katalin, Aranyi László, Kardos Ferenc versei; Göncz László, Csomós Róbert, Beck Tamás, Gróssinger Zoltán prózája; Pomogtás Béla, Vasy Géza, Nagy Imre, Kalmár Zoltán, Baranyai György, Szijártó István, Ferencz Győző, Csepregi János tanulmánya, kritikája; Gábor Zoltán, Szokolczay Lajos, P. Szabó Ernő, Ambrus Lajos, Horváth M. Zoltán, Borbás György, Péntek Imre, Szemes Péter képző- és színházművészeti írásai.

2003

Ára: 300 Ft